

T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMAYA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Adnan KARAOSMANOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

Hatay-2022

T.C
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMAYA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Adnan KARAOSMANOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

Hatay-2022

ONAY

Adnan KARAOSMANOĞLU tarafından hazırlanan “Türkiye’de Kırsal Kalkınmaya Avrupa Birliği’nin Etkisi” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

22/ 12 /2022

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ (Tez Danışmanı-Başkan)	
Prof. Dr. Murat TEK (Üye)	
Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU (Üye)	

Adnan KARAOSMANOĞLU Tarafından Hazırlanan “Türkiye’de Kırsal Kalkınmaya Avrupa Birliği’nin Etkisi” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (22/12/2022)

Adnan KARAOSMANOĞLU

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile kırsal kalkınmanın geleceği ve sürdürülebilirliği ile ilgili güncel literatürün ve mevcut politikaların gözden geçirilmesi önceliklidir. Bu sayede özellikle Türkiye'nin sahip olduğu kırsal zenginliğinin verimli politikalar ve düzenlemeler ile daha sürdürülebilir olmasını sağlayacak modeller ve senaryoların üretilmesi hedeflenmiştir. İklim krizinin tüm dünya için bir tehdit oluşturduğu düşünöldüğünde kırsal kalkınmanın önemi büyüktür. Bu çalışma ile de geçmişten günümüze gelen uygulamaların daha işlevli hale nasıl gelebileceği hem literatürdeki çalışmalar hem de Türkiye ve AB'deki uygulamalar ile pekiştirilmiştir. Kırsal kalkınma ile ilgili farkındalığının oluşmasında ve bu çalışmayı tamamlamamda büyük desteği olan tez danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ'e teşekkürlerimi sunarım. Tezimin başından sonuna kadar desteğini esirgemeyen, tezimi okuyup gerekli düzenlemeleri yapmamda daima yanımda olan kıymetli eşime teşekkür ederim.

Adnan KARAOSMANOĞLU
(HATAY 2022)

TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMAYA AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ETKİSİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022

Danışman: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

ÖZET

Üzerine bir çok tanım ve bakış açısı bulunan kırsal kalkınma kavramı ülkelerin mevcut durumu ve geleceği konusunda pek çok unsurun da belirleyicisidir. Tarım ve kırsal alan ülkenin sosyo demografik yapısını belirlemede önemli olduğu gibi, sürdürülebilir bir çözüm sunulmadığında ülkeyi olumsuzluklara sürükleyebilmektedir. Bu çalışmada da Türkiye ve AB’nin kırsal kalkınmaya yaklaşım biçimleri ele alınmıştır. Türkiye’nin kendi hazırladığı kalkınma planlarında kırsal kalkınma için sürdürülebilir bir başarı sağlayamadığı çalışmanın sonuçlarındandır. AB’nin ise ortak tarım politikası ile başladığı kırsal kalkınma yolculuğu LEADER ile devam etmiştir. Zamanla hem üye ülkeleri hem de aday ülkeleri içerisine alan bu entegre yaklaşım biçimi, Türkiye’nin de adaylığı süresince birtakım etkileri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Ortak Tarım Politikası, Türkiye’de Kırsal Kalkınma, LEADER, AB’de Kırsal Kalkınma

THE IMPACT OF THE EUROPEAN UNION ON RURAL DEVELOPMENT IN TURKEY

Political Sciences and Public Administration Department, Masters Thesis, 2022
Supervisor: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

ABSTRACT

The concept of rural development, which has many definitions and perspectives on it, is also a determinant of many factors in the current situation and future of countries. As agriculture and rural areas are important in determining the socio-demographic structure of the country, it can drag the country into negativity when a sustainable solution is not provided. In this study, the approaches of Turkey and the EU to rural development are discussed. It is one of the results of the study that Turkey could not achieve a sustainable success for rural development in its own development plans. The rural development journey that the EU started with the common agricultural policy continued with LEADER. This integrated approach, which has included both member countries and candidate countries in time, has had some effects during Turkey's candidacy.

Keywords: Rural Development, Common Agricultural Policy, Rural Development in Turkey, LEADER, Rural Development in the EU

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
KIRSAL KALKINMA.....	3
1.1. Kırsal Alanın Tanımlanması.....	3
1.2. Kırsal Kalkınma Kavramı.....	6
1.3. Kırsal Kalkınmanın Temel Amaçları.....	7
1.3.1. Ekonomik Amaçlar	8
1.3.2. Örgütsel Amaçlar	9
1.3.3. Sosyal Amaçlar	9
1.4. Kırsal Kalkınmanın Temel İlkeleri ve Prensipleri.....	11
1.4.1. Çoklu Disiplin İlkesi.....	12
1.4.2. Değer Geliştirme İlkesi	12
1.4.3. Sosyal Örgütlenme İlkesi.....	14
1.4.4. Gelişim Potansiyeli İlkesi.....	15
1.4.5. Her Kırsal Kalkınma Probleminin Eşsiz Olması İlkesi.....	16
1.4.6. Ekonomik Anlamda Kendine Yetebilme İlkesi	17
1.4.7. Kırsal Kalkınma İlke ve Prosedürlerinin Genel Değerlendirmesi	17
1.5. Kırsal Kalkınma Biçimleri	20
1.5.1. Modernleşme Yaklaşımı Yoluyla Kırsal Kalkınma	20
1.5.2. Bağımlılık Yaklaşımı Yoluyla Kırsal Kalkınma.....	23
1.5.3. Etkin Küçük Ölçekli Tarım İşletmeleri Yoluyla Kırsal Kalkınma ...	24
1.5.4. Süreç Yaklaşımı Göre Kırsal Kalkınma	27
1.5.4.1. Katılımcı Kırsal Kalkınma Yaklaşımı.....	27
1.5.4.2. Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı.....	28
1.5.5. Sürdürülebilirlik Yaklaşımı	31
1.5.6. Yerinden Yönetim	34
1.5.7. Toplumsal Kalkınma	35

İKİNCİ BÖLÜM	37
TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMAYA YAKLAŞIM BİÇİMLERİ	37
2.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınmanın Sorumlu Kurum ve Örgütleri.....	37
2.1.1. Merkezi İdare	38
2.1.2. Taşra Teşkilatı.....	40
2.1.3. Mahalli İdareler ve Mahalli İdare Birlikleri	40
2.2. Türkiye’de Öne çıkan Kırsal Kalkınma Modelleri.....	40
2.2.1. Örnek Köy Modeli.....	41
2.2.2. Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması	42
2.2.3. Merkez Köy Modeli.....	43
2.2.4. Köy-Kent Modeli ve Tarım Kentler Modeli	44
2.2.5. Toplumsal Kalkınma Modeli	45
2.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınmaya Yaklaşım Biçimi.....	45
2.3.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınmanın Önündeki Engeller	47
2.3.1.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Coğrafi Özelliklerden Dolayı Problemler.....	48
2.3.1.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Kurumsal Olan Problemler	48
2.3.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Girişimleri	49
2.4. Kırsal Kalkınma Yönetimi	51
2.5. Kırsal Kalkınma Politikalarının Doğuşu	52
2.6. Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politika ve Stratejileri.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
AB’DE KIRSAL KALKINMAYA YAKLAŞIM BİÇİMLERİ	56
3.1. Avrupa Birliğinde Kırsal Alanların Gelişimi ve Kırsal Kalkınmada Tarihsel Arka Plan.....	56
3.2. Ortak Tarım Politikası ve Reformlar.....	58
3.2.1. Ortak Tarım Politikasının Tarihsel Çerçevesi	58
3.2.2. Ortak Tarım Politikasının Kapsamı.....	61
3.2.3. Ortak Tarım Politikasının Avrupa Birliği’ne Etkileri	63
3.2.4. Yeni Üye Devletlerde Ortak Tarım Politikasının Uygulanması: Türkiye Örneği.....	64
3.3. Kırsal Kalkınmada Değişen Trendler	66
3.4. AB’de Kırsal Kalkınma İçin Yürütülen Programlar	67
3.4.1. LEADER	67

3.4.2. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modelleri	69
3.5. Tarım Politikaları ve Kırsal Yoksulluk: Türkiye ve AB	70
3.6. AB'nin Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye	75
3.7. Kırsal Kalkınmaya Yaklaşım Biçiminde Bir Model Önerisi: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma	78
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	94
SONUÇ VE ÖNERİLER	94
KAYNAKÇA	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Rostowa Göre Kırsal Kalkınmanın Beş Aşaması	52
Şekil 2: Temel Beşgen Prizması	81
Şekil 3: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modeli Sistemleri	82
Şekil 4: Fiziksel Sistem Faktörü Alt Bileşenleri	83
Şekil 5: Sosyal Sistem Faktörü Alt Bileşenleri	84
Şekil 6: Ekonomik Sistem Faktörü Alt Bileşenleri.....	85
Şekil 7: Yerellik Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri	86
Şekil 8: Yaratıcılık Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri.....	87
Şekil 9: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modeli	88
Şekil 10: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modelinin Paydaş Şeması.....	92

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Fiziksel Sistem Faktörü Alt Bileşenleri.....	83
Tablo 2: Sosyal Sistem Faktörü Alt Bileşenleri.....	84
Tablo 3: Ekonomik Sistem Faktörü Alt Bileşenleri.....	85
Tablo 4: Yerellik Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri.....	86
Tablo 5: Yaratıcılık Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri	87

KISALTMALAR LİSTESİ

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü bazen de İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı

IPARD: Kırsal Kalkınma için Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı

FAO: Gıda ve Tarım Örgütü

JICA: Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı

BM: Birleşmiş Milletler

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

AB: Avrupa Birliği

IFAD: Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

IMF: Uluslararası Para Fonu

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

TKİB: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

GDRS: Çevre ve Orman Bakanlığı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

AYB: Avrupa Yatırım Bankası

OTP: Ortak Tarım Politikası

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Birliği

GİRİŞ

Kırsal kavramı literatürde tartışmalı bir şekilde karşılık bulmaktadır. Kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesindeki güçlük nedeniyle “kırsal alanı” tanımlama yolu çok önemlidir. Uzun bir süre için kırsal alanlar nüfus ve idari sınırlar ile tanımlanmıştır. Bu tanımlardan dolayı kırsal kalkınma politikaları, stratejileri ve projeleri yapılmıştır. Literatürde detaylı bir araştırma sonrasında tek bir tanım veya kırsalın olmadığı ve kırsalın daha çok nüfusa, idari sınırlara ve ekonomik yaklaşımlara göre tanımlandığı söylenebilir. Nüfus yoğunluğu ve mekânsal sınıflandırmalara göre politikanın ölçeğine göre kırsal veya kentsel tanımı yapılabilir. Ayrıca, politikaların uygulanması için geçiş alanları ve kırsal ve kentsel alt kategorileri yapılmalıdır. Çünkü kentsel ve kırsal belirli özellikler açısından birbirinden ayrılmıştır, bu nedenle geçiş alanlarının doğru belirlenmesi önemlidir.

Türkiye, dünyadaki eğilimlere paralel olarak kırsal kalkınma politikalarını uygulamaya çalışmaktadır. Ancak Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylık süreci, çiftçilere yönelik destek mekanizmaları da dahil olmak üzere Türkiye’nin politikalarını, kurumlarını ve mevzuatını etkilemiştir. Bu süreçte Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu kurulmuş ve IPARD süreci başlatılmıştır. Bu zaman dilimi içinde, Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamak için bazı mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Ancak geçmişten günümüze Türkiye’nin ve AB’nin kırsal kalkınmaya yaklaşım biçimi değişiklik göstermektedir. Türkiye kendi dinamikleri olan bir tarıma sahip olmasına karşın yıllar süren kalkınma planları ile sürdürülebilir bir kırsal kalkınma yaşayamamıştır. Buna karşılık Avrupa Birliği LEADER programı ve bu programın üst sürümleri ile hem aday ülkeler hem de üye ülkeler için kapsayıcı bir süreç sunmuştur. Bu çalışmada da hem Türkiye hem AB’nin kırsal kalkınmaya yaklaşım biçimleri verilerek, Türkiye’nin AB’nin kırsal kalkınma planlarından nasıl etkilendiği üzerine bir araştırma sunulacaktır.

Çalışmanın amacı kapsamında öncelikle kırsal alan ve kırsal kalkınma kavramı geçmişten günümüze küresel bir bakış açısı ile incelenecektir. Günümüz yaşantısında kırsal kalkınmanın birçok etkisi bulunmaktadır. Bu etkilerin en başında; ekonomik faaliyetler gelmektedir. Kırsal kalkınması iyi olan ülkeler, ekonomik koşullarda başarı sağlayıp, ülkeye katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomisi iyi şartlarda olduğu taktirde refah seviyesi de artmış olacaktır.

Çalışmada, kırsal kalkınmayla alakalı, bakış açısı olarak Türkiye ve AB'deki görüşler ele alınmıştır. Bu durumdan önce kırsal kalkınmayla alakalı literatür ve literatürle alakalı örneklerden bahsedilmiştir. Çalışmayla alakalı teorik çerçevede kırsal kalkınmayla alakalı ön planda olan iki temel kavram olarak görülen sürdürülebilir ve kırsallık ifadeleri çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Çalışmada yöntem olarak kavramsal çerçeveden yararlanılmıştır. Bu kavramsal çerçeve değerlendirilerek, özgün bir şekilde yorumlanmıştır. Çalışmayla ilgili bir sonuç çıkartılıp, değerlendirilip yorumlama yapıldıktan sonra, okuyucuların yararına sunulmuştur.

Bu sayede Türkiye ve AB kırsal kalkınma biçimleri ile ilgili olan Bölüm 2 ve Bölüm 3 için gerekli teorik ve kavramsal altyapı verilmeye çalışılacaktır. Sırasıyla Türkiye ve AB'deki kırsal kalkınma biçimleri ifade edildikten sonra, Türkiye'ye yansımaları üzerine yine üçüncü bölümde literatürden araştırmalar verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRSAL KALKINMA

1.1. Kırsal Alanın Tanımlanması

Kentsel alanlar sanayileşmeden sonra geliştiği için kırsal alanlar sorunlu olarak değerlendirilmiştir. İnsanlar kırsaldan kente göç ettikçe kent kalabalıklaşmış ve bunun arkasındaki neden kırsal alanlar gösterilmiştir. Bu sebeple kırsal yoksulluk uluslararası kuruluşların da gündeminde bir konu olmuştur. Yeşil devrim, kırsal yoksulluk gibi kavramlar, 1980'lerde küreselleşme döneminden sonra gelişim göstermiştir. Çeşitli kurum ve teorisyenler kırsal ve yaklaşımları için farklı tanımları geliştirmişlerdir. OECD ve FAO gibi uluslararası kuruluşlar kırsal alanlardaki çalışmaları odakları haline getirmişlerdir. Bu kuruluşlara ek olarak, Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı (JICA) gibi kurumlar ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşları kırsal alanlarda araştırma ve projeler yürütmektedir. BM, kırsal alanları 1998 ve 2004'te kentsel olmayan alanlar olarak tanımlamıştır. JICA (2000)'ya göre kırsal alanların içeriği çeşitlidir. Her ülkedeki sosyal, ekonomik ve doğal koşullara göre tanımlanmalıdır. Ayrıca ormancılık, balıkçılık ve hayvancılık dahil olmak üzere nüfusun çoğunluğunun tarımla uğraştığı alanlar olarak da tanımlanabilir.

Kırsal alanlarda çalışırken, sadece bu kurumların değil, hükümetlerin de çalışma alanlarını tahsis etmek için kırsalın ne olduğunu açıklamaları önemlidir. Bununla birlikte, kırsalın benzersiz bir tanımı yoktur. Dolayısıyla bu bölümde de genel tanımlar üzerinde durulacak, tanımların farklılığının sebepleri üzerine değinilecektir.

İlk olarak Newby, 1970'lerde değişen ekonomik tarım topluluğunu sınıf ve güç kavramları etrafında açıklamaya çalışmıştır. 1980'lerde ise tarımsal üretim ve kapitalizme entegrasyonu ekonomi politik kavramları açısından incelenmiştir. 1990'larda ise kapitalist teorilerin kırsal politika ve planlamaya uygulanması Cloke ve Little tarafından olmuştur (Cloke, 2006). Tarih boyunca kırsal alanlar, tarımın baskın ekonomik sektör olduğu ve kentsel alanların tam tersi olduğu alanlar olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle kırsal tanımları kentsel olmayan alanlar olarak yapılmıştır. Cromartie ve Bucholtz'a (2004) göre, kırsal ve kentsel alan çok boyutlu olduğundan, bu kavramlar için çoklu tanımlamalar kullanılmaktadır. Bu nedenle bu ikisi arasında kesin bir ayrım yapmak zordur. Marini ve Mooney (2006) ise modernleşmeyi kırsal kesimden kaçış olarak eleştirmektedir. Kırsal alanın yoksulluk, imkânsızlık, izolasyon

ve gelenekçiliğin olduğu yerler olarak kabul edilirken, kentlerin zenginlik, fırsat, modernlik ve yoğunlaşma olan yerler olarak kabul edildiğini öne sürmüştür.

Kavram olarak “kırsal”, genellikle “kentsel” kelimesinin aksine kullanılmasına rağmen, tanımı ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Japonya’da kırsal alan tanımı nüfus yoğunluğuna göre yapılmaktadır. Ancak bu kriteri diğer ülkelere uyarlamak mümkün değildir. Bu nedenle, her ülkede sosyal, ekonomik ve doğal koşullara dayalı olarak kırsal alanın (balıkçılık ve dağ köyleri dahil) kentsel ile göreceli bir kavram olarak kullanılması en uygun olabilir. Bu terim ayrıca, sakinlerin yoğunluğunun geniş anlamda tarımla uğraştığı alanları (hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık dahil) tanımlamak için de kullanılabilir (Gülçubuk, 2000; Yoloğlu ve Zorlu,2020). Hoggart (1988) kentsel baskı altındaki kırsal alanların sosyo-ekonomik koşullarının temelde benzer olduğunu iddia etmekte ve kırsal alanların özelliklerini şu şekilde listelemektedir:

- i. Düşük nüfus yoğunluğu,
- ii. Zayıf altyapı ve servis ağı,
- iii. İnsanlar ve kimlik duygusu arasındaki güçlü bağlar
- iv. Nadir üretim ve ofis bazlı istihdam
- v. Çiftlik ve ormancılık hakimiyeti

Daha basit bir ifade ile Keleş (1998) ise kırsal alanı, kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı ve üretim faaliyetlerinin tarıma bağlı olduğu yerler olarak tanımlamıştır. Ancak tarihsel süreçte kırsal alanın yeniden tanımlanması sürekli ihtiyaç olmuştur. Bu bağlamda Kayıkçı (2009) “kırsal” kavramının, tarımsal üretimin yerel ekonomiye hakim olduğu alanları, tarımsal üretim aracı mülkiyetinin ve sosyal yeniden üretimin ve ilişkilerinin belirlendiği sosyal yapı ile düşük nüfus yoğunluğuna sahip alanları ifade ettiğini belirtmiştir. İki tanım arasında da tanımlamanın ne kadar değiştiği açıkça ortadadır. Woods (2009)’a göre, kırsal alanların yeniden tanımlanması üç nedenden dolayı ihtiyaç haline gelmiştir:

- i. Kırsal alanların coğrafi bağlamı,
- ii. Kırsal alanların tanımlanması ve sınıflandırılması,
- iii. Kırsal alanların melez ve ağ bağlantılı alan olarak tanımlanması.

Woods (2009)'a göre, kırsal alanların tanımlanması ve sınıflandırılmasındaki farklı kriterler, kırsal ihtiyaçların tanımlanmasını ve politika programlarını değiştirmiştir.

Teorideki ve farklı örgütlerdeki genel tanımlamaları burada noktlayıp Türkiye'ye dönecek olursak tarih boyunca benzer şekilde tanımın farklılaştığını görmekteyiz. Türkiye'de kırsal alanların gelişimi ve tanımı, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana önemli bir husus olarak nitelendirilmiştir. Öngel vd. (2005), Türkiye'de kırsal alan araştırmalarında kullanılan kriterlerin sınırlı olduğunu ve kırsallığın idareye ve nüfusa bağımlı olarak kabul edildiğinden bahsetmektedir. Ögdül (2010) ise, kentsel ve kırsal alanların tanımlanmasına ilişkin mevzuatı, 1924 yılında çıkarılan Köy Kanunu, 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 1985 yılında çıkarılan İmar Kanunu olarak listelemiştir. Ayrıca 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda il ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması mecburiyeti olduğu ve nüfusu 5.000 ve üzeri yerleşim yerlerinde belediye kurabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle köylerin veya beldelerin belediye kurması için asgari 5000 nüfus ve belirli bir mesafe kriteri gerekmektedir. Bu mevzuata ek olarak, 3194/1985 sayılı İmar Kanunu'na göre, mekânsal gelişmeye yön veren en önemli kanun olan 10.000'den fazla nüfusa sahip yerleşim yerleri için mekansal imar planlarının hazırlanması zorunludur. Belediye meclisi, nüfusu 10.000'den az olan yerleşim yerlerinde plan yapmaya karar verebilmektedir. Yerleşim alanı, plan sınırı içinde yer alan yerleşim ve genişleme alanı olarak tanımlanmıştır. Bu mevzuata ek olarak, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 1982 yılında Kentsel Eşik Araştırması'nda 20.000 ve daha az nüfuslu yerleri kırsal alan olarak nitelendirmektedir.

Günümüzde Türkiye'deki kırsal alan tanımı mekânsal istatistik üretimine esastır. Bu esasa göre tanımlama yapılırken iki ölçüt kullanılır. Bunlar nüfus eşiği ve idari statü ölçütleridir. TÜİK'in belirlediği nüfus eşiği ölçütü (kır-kent tanımı) nüfusun 20.000 ve daha düşük olduğu alanları kırsal alan olarak tanımlar. İdari statü ölçütüne (köy-şehir tanımı) göre ise belde ve köyler kırsal alan tanımına girmektedir. Ancak Türkiye'deki kırsal kalkınma politikaları çerçevesinin temeli Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (2014-2020)'nde nüfus eşiği ölçütüne dayalıdır. Dolayısıyla Türkiye'de kırsal alan "20 binden düşük nüfusa sahip tüm yerleşim yerleri" olarak ifade edilmekte ve bunlar sırasıyla köyler, beldeler ve bazı ilçe merkezleridir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018:44).

1.2. Kırsal Kalkınma Kavramı

Kalkınma, bir ülkenin yapısal özelliklerindeki olumlu bir değişiktir. Kalkınma sürecinin unsurları arasında ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve insani kalkınma bulunmaktadır. Kırsal kalkınma ise insan yaşamına olumsuzluk getiren kırsal çevre koşullarını iyileştirme çabalarıdır (Tolunay ve Akyol, 2009). Kayıkçı'ya (2009) göre, kırsal kalkınma 1980'li yıllara kadar tarımsal kalkınma ile eşanlamlı olarak sektörel bir bakış açısıyla ele alınsa da, ekonomik ve sosyal yaşam veya kırsal yoksullar ile Dünya Bankası tarafından bu kapsam genişletilmiştir. Kayıkçı (2009) ayrıca yeni bir kırsal kalkınma politikasının geliştirilmesinde Dünya Bankası'nın yanı sıra OECD, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Avrupa Birliği'nin rol oynadığını belirtmektedir.

Kalkınma yardımının nihai yararlanıcıları hem kırsal hem de kentsel alanlardaki yerel halktır. Bununla birlikte, geçim kaynakları önemli ölçüde farklı sosyal, ekonomik ve doğal ortamlara dayanmaktadır. Pek çok gelişmekte olan ülkede ve en az gelişmiş ülkelerde kırsal kesimde ikamet edenlerin çoğu, geçimini sağlamak için yerel tarım, ormancılık ve balıkçılık kaynaklarına bağlıdır. Yerel halk kalkınma yardımından nihai yararlanıcı ise, kırsal kalkınmanın amacı, yerel özelliklere özen gösterilerek sürdürülebilir geçim kaynaklarının (özellikle yoksul grupların) iyileştirilmesi olarak tanımlanabilir (Gülçubuk, 2000). Dünya Bankası'na (1975) göre, kırsal kalkınma “ekonomik ve sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesini amaçlayan, kırsal alandaki belirli bir yoksul insan grubuna odaklanan bir strateji” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kırsal kalkınma kırsal kesimde yaşayan insanların en yoksul kesiminin kalkınmadan yararlanmasına yardımcı olmaktadır.

Kırsaldaki insanların ve yerlerin kolektif canlılığı ile ilgili tüm önemli konuları kapsayan geniş bir kavram da OECD tarafından “eğitim, sağlık, barınma, kamu hizmetleri ve tesisleri, liderlik ve yönetim kapasitesi ve kültürel mirasın yanı sıra sektörel ve genel ekonomik konular” olarak ifade edilmektedir (OECD, 1990: 23). Bunun yanı sıra Kearney vd. (1994:128) kırsal kalkınmayı “sürdürülebilir bir şekilde ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel hedefleri bütünleştirmeyi amaçlayan çok boyutlu bir süreç” olarak ifade etmiştir. Moseley (1996:20) ise tüm toplumun uzun vadeli refahını artırmak için tasarlanmış ve sürdürülebilir bir ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel değişim sürecinin kırsal kalkınma vasıtasıyla olduğunu dile getirmiştir. Çoğaltılabilir bir sürü tanımın anlayışının ve tanıtımının merkezinde yer

alan kavramlar özetlenecek olursa aşağıdaki 12 kelime bu anlamda açıklayıcı olmaktadır (Moseley, 2003):

- i. Kalıcı (kırsal kalkınma kısa ömürlü değildir),
- ii. Sürdürülebilir (miras alınan sermayeye saygı duyar),
- iii. Süreç (sürekli ve birbiriyle ilişkili eylemler dizisidir),
- iv. Ekonomik (mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve değişimi ile ilgilidir),
- v. Sosyal (insan ilişkileriyle ilgilidir),
- vi. Kültürel (yaşam biçimleri ve kimlik kaynakları ile ilgilidir),
- vii. Çevresel (fiziksel ve biyotik çevreyle ilgilidir),
- viii. Tasarlanmış (kasıtlı olarak uyarılmış, doğal olarak gelişmeyen haldedir),
- ix. Uzun vadeli (birkaç yıllık değil, on yıllarla ifade edilmelidir),
- x. Refah (sadece maddi refahtan ibaret değildir),
- xi. Bütün (her yaştan, her cinsiyetten tüm sosyal grupları kapsayıcıdır),
- xii. Toplum (İlgili alanda yaşayan veya çalışan insanları içerisine alır)

Bu terimlerin çoğu daha sonra birçok bölümde ifade edilip derinleştirilecektir. Tüm bu terimler şu aşamada kırsal kalkınmanın çok yönlü doğasını ortaya çıkarmak için yeterli olacaktır.

1.3. Kırsal Kalkınmanın Temel Amaçları

Kırsal kalkınma kavramı "tarımsal kalkınma" veya "bölgesel kalkınma" ile karıştırılmakta ve bu kavramların yerine de kullanılabilmektedir. Ancak kırsal kalkınma kavramı bu iki kavramda amaçları çerçevesinde ayrılmaktadır.

Tarımsal Kalkınma temel olarak mahsul, hayvancılık, balık vb. tarımsal ürünleri artırmayı amaçlamaktadır. İnsan, toprak ve sermaye, sadece üretim malları ve araçları olarak kabul edilmektedir. Ancak, kırsal kalkınma esas olarak kişi ve kurumları hedeflemektedir. Kırsal kalkınma, tarımsal kalkınma faaliyetlerini içerse de aktif haldeki çiftçiler ve hedeflenen kırsal köyler için ekonomik canlandırmanın araçlarından biridir. Bölgesel Kalkınmada bahsi geçen bölge "alan" anlamına gelir. Planlama Derneği, bölgesel kalkınmayı kırsal ve kentsel kalkınmayı içeren bölgesel bir plan olarak görmektedir (Gülçubuk, 2000).

JICA (2000), kırsal kalkınmanın amacının yerel özellikler nedeniyle sürdürülebilir geçim kaynaklarını iyileştirmek olduğunu belirtmektedir. Ayrıca JICA, kırsal kalkınma ile tarımsal kalkınma arasında açık bir ayrım olması gerektiğini de öne sürmektedir. Tarımsal kalkınma, tarımsal üretimin artırılması olarak adlandırılırken,

kırsal kalkınmanın insanları ve kurumları iyileştirmeyi amaçladığını dile getirmektedir.

Bu iki kavramdan amacı ve kapsamı çerçevesinde ayrışan kırsal kalkınmanın amacı ise özetle kırsal alandaki insanlar için geçim kaynaklarının sürdürülebilir şekilde iyileştirilmesidir. Bu bölümde kırsal kalkınmanın amaçları aşağıdaki başlıklar çerçevesinde detaylandırılacaktır

1.3.1. Ekonomik Amaçlar

Yaşam koşullarında ve genel yaşam kalitesinde iyileştirmeler sağlamak için, bir gelir kaynağı yaratmak gerekir. Kırsal kesimde tarım ve çiftçilik uygulamaları bireylerin başlıca meslekleri olarak belirtilmektedir. Bunların dışında el sanatları üretimi ve imalatı, ipek dokuma, çömlekçilik vb. işlerle uğraşmaktadırlar. Bu nedenle, istihdam olanaklarına ve mesleklere katılımın, sadece kentsel topluluklarda yaşayan bireylerin değil, kırsal kesimdeki bireylerin de temel amacı olduğu söylenebilir. Tarım sektöründe, stratejilerin tarımsal üretkenlik ve tarımsal ürünlerin pazarlamasında iyileştirmeler sağlamaya odaklanması gerekir. Üretimi artırmak için çiftçilerin ve tarım işçilerinin yenilikçi ve bilimsel yöntemleri hayata geçirmesi hayati önem taşımaktadır (Yavillioğlu, 2002; Aktakas: 2006; Acar, 2008).

Tarımsal gelir, iki kapsamlı yöntemin uygulanmasıyla artırılabilir. Bunlar, tarımsal ürünlerin fiyatlarını dengelemek ve tarımsal üretkenliği ve altyapıyı iyileştirmektir. Tarımsal üretkenlikte iyileştirmeler sağlamak için, gelişmiş tarım tekniklerinden yararlanılarak birden fazla mahsulün üretimine dahil olunur. Modern sulama yöntemlerinin tanıtılması, tarımsal altyapının iyileştirilmesi stratejilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarımsal üretkenliği artırmak için dikkate alınması gereken ana hususlar, küçük sulama sistemlerinin geliştirilmesi, yani sulama sistemlerinin kurulması ve su kullanıcı birliklerinin geliştirilmesi; tarımsal yayım işçileri için kapasite geliştirme, yani yetiştirme tekniklerinin iyileştirilmesi, mahsul ve sebzelerin üretiminde ve tarımsal ormancılıkta iyileştirmeler; çiftçilik için topluluk temelli faaliyetlerin güçlendirilmesi, yani nakliye ve dağıtım kooperatiflerinin ve pirinç bankalarının organizasyonu ve kapsamlı kırsal ve tarımsal kalkınma, yani küçük ölçekli sulamanın geliştirilmesi, tarım işçileri için kapasite geliştirme ve toplumun güçlendirilmesi ile entegre projeler çiftçilik için temelli faaliyetler. Bu alanlarda yapılan iyileştirmeler, tarım ve çiftçilik uygulamalarına katılım yoluyla üretkenliğin

ve karlılığın artırılmasına etkili bir katkı sağlayacaktır (Cengiz ve Çelem, 2003; Steiner ve Atterton 2015).

1.3.2. Örgütsel Amaçlar

Kırsal kalkınma yaklaşımlarının temel amacı, kırsal toplulukların çeşitli koşullarına karşılık gelen kalkınma planlarını yapmak ve projeleri toplum katılımıyla uygulamaktır. Yerel ihtiyaçlara ve gereksinimlere hızlı bir şekilde yanıt veren kalkınma yardımının hükümetlerle bütünleşme ve iş birliği içinde çalışması gerekir. Bu nedenle ademi merkeziyetçilik, yerel topluluk gelişiminde önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Kırsal kalkınma faaliyetlerinde uygun ademi merkeziyetçilik önlemleri gereklidir. Ana faaliyetler arasında, merkezi hükümetlerin kapasite geliştirme ve ademi merkeziyetçilik için kanunlarda ve mali yönetimde iyileştirmeler yer almaktadır. Kırsal kalkınma projeleri, yerel yönetim kalkınma planları ile tutarlı olmalıdır. Farklılıklar varsa, istenen hedeflere ulaşılmasında engeller ortaya çıkacaktır (Hodge ve Midmore, 2008).

Yerel koşullara dayalı olarak politika oluşturma ve sürdürülebilirlik için yerel yönetimlerin idari yeteneklerindeki iyileştirmeler gereklidir. Kalkınma planlarının formülasyonu, yerel fikirlerin dahil edilmesini, topluluk katılımını ve mevcut yerel kaynakların kullanılmasını gerektirir. Yönetim ve idari işlevlerin uygulanmasında yer alan idari görevlilerin temel beceri ve yeteneklere sahip olması gerekir. Önemli hususlardan biri, bireylerin eksik olan ve iyileştirilmesi gereken alanlar konusunda bilinçli olmaları gerektiğidir. Kırsal kesimdeki bireyler arasında siyasi yeteneklerin gelişimi, aynı zamanda onların karar alma süreçlerine ve diğer siyasi faaliyetlere katılımına odaklanır. Yöneticilerin ve liderlerin yönetim ve liderlik yetenekleri iyileştirilmelidir. Planlama ve idari işlevlerden sorumlu olan bireylerin becerilerini ve yeteneklerini sürekli olarak artırmaları gerekir. Beceriler ve yeteneklerde gelişmelere öncülük etmek için eğitim fırsatları sağlanmıştır. Eğitim merkezlerinin idari, yönetsel ve liderlik becerileri açısından konumu çoğunlukla kentsel topluluklardadır (Woods, 2011).

1.3.3. Sosyal Amaçlar

İnsan yeteneklerinin iyileştirilmesi dikkate alındığında, kişinin sağlık koşullarına ve eğitim seviyelerine vurgu yapılmaktadır. Kırsal topluluklarda bireylerin sağlık durumları yoksun bir durumda kabul edilmektedir. Bireyler sağlık sorunları

veya hastalıklar yaşadıklarında, herhangi bir iş veya faaliyete katılmada kesinlikle sorun yaşayacaklardır. Bu nedenle, kırsal topluluklarda iyileştirmelerin başlatılması gerekmektedir ve sağlık hizmetleri ve tıbbi tesislerde gelişmelerin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Kırsal topluluklarda, sağlık hizmetleri ve tıp merkezleri iyi gelişmiş durumda değildir. Çoğu durumda bireylerin tıbbi tedavi almak için kentsel alanlara göç etmeleri gerekmektedir. Yaşlı bireyler veya aile içindeki diğer bireyler hastalık yaşadıklarında, diğer aile üyelerinin işlerini bırakmaları ve hasta üyelere bakmaları gerekir. Bu nedenle, verimlilikte bir düşüş yaşarlar. Bu nedenle tıp ve sağlık merkezlerinin artırılması kırsal kalkınma için çok önemlidir (Behnassi vd., 2011).

Gelir elde etmek amacıyla, eğitim standartlarında iyileştirmeler sağlamak hayati önem taşımaktadır. Okuryazarlık becerileri, bireylerin tarımsal teknikler ve ekipmanlarla ilgili kılavuzları okumasını sağlayarak, tarımsal üretkenliğin artmasına neden olur. Bireyler temel okuryazarlık becerilerine sahip olduklarında, hayata geçirilen politikalar, önlemler ve programlar açısından kolaylıkla bilgi edinebilir ve bu da refahına yol açar (Hobbes, 2010). Dahası, ev sorumluluklarının yerine getirilmesi, sağlık bakımı, diyet ve beslenme, çocuk gelişimi vb. dahil olmak üzere çeşitli görevleri ve etkinlikleri yönetilebilir bir şekilde yerine getirebilirler. Üretim süreçlerine girdiklerinde, pazarlama stratejileri ve yaklaşımları açısından tatmin edici bilgiler edinebilirler ve üretkenliği ve karlılığı artırabilirler. Kırsal topluluklarda, eğitim sistemi iyi gelişmiş durumda değildir ve bunun başlıca nedeni yetersiz mali kaynaklardır. Kırsal topluluklarda eğitim standartlarında iyileştirmeler sağlamak için, yetenekli ve nitelikli öğretmenleri işe almak, öğretme-öğrenme yöntemlerini ve öğretim stratejilerini geliştirmek, altyapıyı ve genel okul çevre koşullarını iyileştirmek gerekir (Cloke, 2006).

Kırsal topluluklarda, doğal afet ve felaketlerin meydana geldiği durumlarda, kırsal kesimdeki bireylerin büyük ölçüde zararlı etkiler yaşamaları gerekmektedir. Ekilen arazi sel, erozyon, deprem vb. nedenlerle kolaylıkla zarar görmektedir. Yoksulluk koşullarında ikamet eden kırsal kesimde yaşayan bireyler, yaşam koşullarını yeterince sürdürebilecek yeterli kaynağa sahip değildir. Bu nedenle, doğal çevre koşullarını ve refahını korumak için gereken önlemlerin ve stratejilerin farkında olmaları hayati önem taşımaktadır. Ormanların korunması sadece sel gibi doğal afetlerin azaltılmasında değil, aynı zamanda arazinin üst toprak erozyonundan korunmasında ve finansal yönetim, hijyen ve sanitasyon konularında farkındalık yaratmada etkilidir (Hebinck vd., 2014).

Kırsal kesimdeki bireyler eğitimin önemini kabul etmelidir. Eğitim kurumlarına ve eğitim merkezlerine kaydolmaları ve çeşitli stratejiler ve kavramlar açısından bilgi üretmeleri hayati önem taşımaktadır. Eğitimin çeşitli strateji ve kavramlar açısından edinilmesi, bireylerin uygun ve uygunsuz arasında ayırım yapmasına, çeşitli sorunlara çözüm üretmesine, istihdam ve gelir yaratma fırsatları aramasına ve yaşam koşullarını uygun bir şekilde sürdürmesine yardımcı olacaktır. Okuma yazma bilmemeyi ortadan kaldırmak için kırsal topluluklarda yetişkinlere eğitim vermek üzere yetişkin eğitim merkezleri kurulmuştur. Bu yetişkinler ya daha önce hiç okula gitmemişler ya da eğitim becerileri geliştirilmeden okulu bırakmışlardır. Kırsal kesimdeki bireylerin refahını artırmayı amaçlayan programlar ve tedbirler uygulanmıştır. Bu önlemlerin odaklandığı ana alanlar arasında tarım ve çiftçilik uygulamaları, eğitim ve öğretim fırsatları, istihdam fırsatları, beceri geliştirme, yasa ve düzen, yönetim ve idare, altyapı geliştirme, sivil olanakların geliştirilmesi, çevresel koruma yöntemleri vb. bulunmaktadır (Gülçubuk, 2000).

1.4. Kırsal Kalkınmanın Temel İlkeleri ve Prensipleri

Kırsal kalkınma, esas olarak yerel halk adına kaynakların geliştirilmesini içeren bir kavram olarak görüldüğünde; kırsal bir alanın daha büyük bir siyasi, sosyal ve ekonomik varlığın parçası olduğunu ve kırsal kalkınmanın, farklı şekillerde farklı alanların ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunduğu ulusal kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak görülmesi gerektiğini belirtmek gerekir. Kırsal kalkınma ilkeleri kapsamında, kırsal kalkınmayı sağlamak ve teşvik etmek için gerekli olan temel koşullardan da bu bölümde bahsedilecektir. Dolayısıyla, söz konusu olan bir reçete değil, daha geniş kavramlardır. Bu sayede uygulayıcılar ve yöneticiler tarafından kırsal kalkınma gerçekleştirilmek istendiğinde uygun reçeteler yazılıp, stratejiler geliştirilebilir.

Başlangıçtan itibaren, kırsal kalkınma ilkeleri düşünüldüğünde, bunların yalnızca tarımsal faaliyetleri kapsamadığı belirtilmelidir. Aksine, kavram çok daha fazlasını içermektedir. Çiftçiler ve çiftliklerinin yanı sıra böyle bir kırsal topluluğu oluşturan başka bileşenler de var. Nasıl kırsal topluluk ulusal topluluktan ayrılamazsa, benzer şekilde tarımsal topluluk da bütünüyle kırsal topluluktan ayrılamaz. Sürdürülebilir kırsal kalkınma da özellikle, bütünleşik ilişkilerindeki tüm bileşenlerin dikkate alınmasında yatmaktadır.

1.4.1. Çoklu Disiplin İlkesi

Friedman ve Alonso (1965) “Bölgesel Kalkınma ve Planlama” adlı çalışmasında ilk temel ilkeyi yani kırsal kalkınmaya çok boyutlu bir yaklaşımı tanımlamıştır. Tarım endüstrisinin bu şekilde gelişmesi, genellikle kırsal kalkınmanın yegane yönü olarak görülmesine rağmen, bütünün yalnızca bir bileşenini oluşturur. Kalkınmadaki dengesizliği önlemek için bu endüstri ile toplumun diğer bileşenleri arasındaki karşılıklı bağımlılık tamamen dikkate alınmalıdır. Yerel okulun çiftçi için önemli bir kurum olması gibi, çiftçi ve ailesi de okulun varlığı için temel öneme sahiptir. Bu tüccar, doktor ve avukat için de aynı ölçüde geçerlidir. Bu nedenle, yalnızca maddi refah değil, topluluğu ilgilendiren kültürel, sosyal, eğitimsel ve diğer manevi yönler de söz konusudur. Bu nedenle, sağlam kırsal kalkınmada özellikle önemli olan belirli soyut değerler ön plana çıkmaktadır. Bu değerler her zaman ölçülemese de, sürekli olarak kasıtlı olarak dikkate alınmalıdır.

Farklı ülkelerdeki çeşitli kalkınma programları üzerinde yapılan bir çalışmadan ortaya çıkan temel bir genel gerçek, kırsal kalkınmanın çok disiplinli bir işbirliğinde bir uygulama olduğudur. Kırsal kalkınma, azaltılmış ölçekte bölgesel kalkınmadır. Diğer birçok alandaki uzmanların işbirliği olmaksızın herhangi bir disiplinin iktidarsızlık derecesine kadar engelli olduğu izleniminden daha güçlü bir şekilde hiçbir izlenim yoktur. Bu temel ilke yeterince açıktır ve evrensel olarak kabul edilmiştir ki, bunu kanıtlamak için kanıt sağlamaya gerek yoktur, daha ziyade bu ilkenin bazı çıkarımlarını ekonomistin rolüne ve kırsal rehabilitasyonun gelişimine atıfta bulmanın cazip görüldüğü görülmektedir. Bu alanda çalışmak isteyen iktisatçılar, diğer alanlardaki uzmanlarla teknik terimlerle konuşmalarına izin veren geniş bir eğitime sahip olmalıdır. Ekonomistler, diğer disiplinlerle başarılı bir şekilde iletişim kurmalarına izin verecek geniş bir eğitime sahip değillerse, proje planlama ve yönlendirme işlevleri, bir planlayıcı, bir coğrafyacı, bir yönetici veya gerekli geniş perspektifi edinmiş başka biri tarafından üstlenilecektir. Ekonomi, tarım, ormancılık ve sanayi gibi çok çeşitli alanların koordinasyonunu kolaylaştırabilecek genel bir çerçeve sağlayan bütünleştirici bir disiplin olduğu da unutulmamalıdır (Hobbes, 2010).

1.4.2. Değer Geliştirme İlkesi

Değer Geliştirme İlkesi bağlamında bir başka genel gerçek de, kırsal kalkınma programlarının değer soruları ve çatışmalarıyla karşılaşması ve yeni sosyal değerlerin

geliştirilmesini içerdigidir. Örneğin; kırsal kalkınma için çiftlik sayısının azaltılması istenir mi? Kırsal kalkınma kırsalda yaşayanların mı yoksa profesyonel planlamacıların mı isteğidir? Bu gibi değer çatışmalarının çözümü, yeni değerlerin geliştirilmesinde olabilir. Bu durum bir iktisatçı için bir ikilem oluşturmaktadır. Koşullu normatif çerçevede çalışan bazı önde gelen iktisatçılarla, değer yargıları alanının iktisatçının ilgisi olmadığı ve bunun filozof ve keşif ustasına bırakılması gerektiği konusunda hemfikir olursa, o zaman olacaktır (McDmnott, 1960).

Diğer iktisatçılar ve sosyal bilimcilerle birlikte sosyal değerlerin diğer fenomenler gibi araştırılabilir bir fenomen olduğunu ve araştırma sürecinde yeni değerlerin gelişebileceğini kabul ederse, o zaman mühendislik, sosyoloji ve toprakları incelemesi gerekecektir. Sadece çok kapsamlı ve bazen politik olarak güvencesiz bir görev üstlenmek için değil, burada iktisatçının karşı karşıya olduğu seçimin değerle ayrılma arasında bir seçim olmadığı da vurgulanmalıdır. Örneğin, Samuelson (1967) tarafından belirtildiği gibi, sorular sormak veya hedefleri belirlemek, ancak çatışmaların ve değerlerin olduğu sorunları bırakmak arasında bir seçimdir. Etkili olmak ve yeniden geliştirme programlarına mümkün olan en büyük katkıyı sağlamak için ekonomist ikinci konumu almalı ve sosyal değerlerin geliştirilmesine, açıklığa kavuşturulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmalıdır.

Program süresince değer yaratmaya izin vermek ve bunu kolaylaştırmak için değer problemleri ve değer geliştirme süreciyle ilgili araştırma yöntemlerini sessizce çalışmak kırsal kalkınma programlarının değer geliştirmeyi içerdigi ilkesi, önemli bir prosedürel düşünceyi ortaya koymaktadır. Başka bir ifade ile bir bölgesel kalkınma programındaki ilk adım, öncelikle ilgili kişiler tarafından aranan hedeflerin tartışılması olmalıdır. Bu doğanın tartışılması, topluluktaki insanların istekleri, arzuları ve ihtiyaçlarının anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Herkesin tek bir hedef listesi üzerinde anlaşması gerekli değildir. Ancak herkesin neyin mümkün olduğu, neyin umulduğu ve bir bölgesel kalkınma programından ne beklenebileceği konusunda genel bir fikre sahip olması gerekir. Hedeflerin tartışılmasıyla, genel hedefler ve bunlar arasında bazı öncelikler hakkında genel bir fikir birliği gelişecektir. Tartışılabilir ve bölgesel kalkınmanın hedefleri olarak seçilebilecek birkaç genel hedef şunlardır (Hobbes, 2010):

- i. toplam istihdamı artırmak,
- ii. toplam geliri artırmak,

- iii. rekreasyon fırsatlarını artırmak,
- iv. kültürel fırsatları artırmak,
- v. evleri ve kasabaları güzelleştirmektir.

Üzerinde uzlaşılan genel hedefler sabit ve nihai olarak kabul edilmemelidir. Çalışma sürecinde değiştirilecekler ve programın yürütülmesi sürecinde geliştirilen bilgilerin bir sonucu olarak yeni hedefler geliştirilecektir. Bu genel hedefler daha sonra belirli eylem programları önerileri niteliğindeki belirli hedeflere dönüştürülmelidir. Örneğin, toplam istihdamı artırma genel hedefi, yeni endüstriler kurma hedefi seçilerek daha spesifik hale getirilebilir. Bu, endüstri türü belirtilerek daha ayrıntılı hale getirilebilir. Her genel hedef, belirli hedeflere ve proje tekliflerine dönüştürülmelidir (Milone vd., 2015).

1.4.3. Sosyal Örgütlenme İlkesi

Kırsal kalkınma sorunları, ekonomik olduğu kadar sosyal organizasyonun da sorunudur. Bu ilke, sosyal sistemin kavramsal çerçevesinin uygulanabilir olduğunu önermektedir. Bir sosyal sistem, bir süredir devam eden ve böylece kabul gören grup etkileşimi kalıplarından oluşur. Kırsal kalkınmada, esas olarak tek başına girişimcilerle, tek işletmelerle, çiftlik firmalarıyla veya makro ekonomiyle ilgilenilmemektedir. Başka bir ifade ile çıkar grupları halinde örgütlenmiş ve yerleşik iletişim kanalları aracılığıyla birbirleriyle ve dış gruplarla ilişkili kırsal ve kırsal kesim insan gruplarıyla ilgilenilmektedir (Friedman ve Alonso, 1965).

Bir kırsal kalkınma programındaki ilk adımlardan biri, yerel düzeyde yeni, geniş anlamda temsili bir siyasi ve sosyal karar alma varlığının kurulmasına yardımcı olmak, yerel düzey ve kalkınma planlarını tasarlamak ve uygulamak için enerji sağlamaktır. Bu sebeple de bu kavramın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu sosyal sistem kavramı, aynı zamanda tarım kolejleri ve tarım bölümleri için de aynı ölçüde geçerli olduğundan önemlidir. Bir kırsal kalkınma programını uygulamak için, hükümetin sosyal sistemleri içinde çıkarların, görevlerin, görevlerin vb. yeni bir organizasyonu olmalıdır. Yeniden düzenlemenin amacı (Hebinck vd., 2014):

- i. liderlik sağlamak,
- ii. yeni, çok disiplinli bir alanda programlar geliştirmek ve uygulamak ve

iii. ekonominin şimdiye kadar ihmal edilmiş bir sektörüne yönelik düşünme, planlama ve araştırmayı yeniden yönlendirmeyi içerir.

1.4.4. Gelişim Potansiyeli İlkesi

Ekonomik bir ülke olan Gelişim Potansiyeli İlkesi ekonomik kalkınmanın planlanmamış ve gelişmeye izin verecek bir kaynak temeline sahip birçok alanın gelişmeden yararlanamamasının sonucu olarak gelişigüzel olması gerçeğidir. Başka bir şekilde ifade edilen bu ilke, bir ekonomik kalkınma çekirdeği kurulduğunda, bu noktada gelişmeyi yoğunlaştıran kümülatif bir etkinin olduğu, ilk lokasyon için seçilmemiş alternatif lokasyonların gelişme potansiyeline bakılmaksızın olmasıdır (Friedman ve Alonso, 1965).

Tarihsel nedenlerin bir sonucu olarak ekonomik faaliyetin bu yoğunlaşması en iyi para piyasasında gözlemlenir. Aynı ilke genel olarak geçerlidir. Tarımsal bir hinterlanda hizmet veren büyük bölgesel şehir, birçok kırsal alanda kaynakların izin vereceği gelişmeyi bastırarak ölçüde gelişebilir. Bu ilkenin iktisatçı için birçok önemli çıkarımı vardır. İlk olarak, birçok düşük gelirli bölgenin gerçekte gerçekleşmemiş bir gelişme potansiyeline sahip olduğu iyimser varsayımını öne sürmektedir. İkinci olarak, kırsal kalkınmayla ilgilenen iktisatçının ilk önce kalkınma potansiyeli olan düşük gelirli bir kırsal bölgeyi tanımlama görevi olduğunu ima eder. Kırsal kalkınmanın başarısı, büyük ölçüde, yetersiz kullanılan kaynaklara sahip potansiyel olarak yaşayabilir bir ekonomik bölgenin belirlenmesine bağlı olduğundan, bu adım kritik öneme sahiptir. Seçilen alan çok küçükse, kaynak tabanı yetersiz olacaktır. Alan çok büyükse, insanları organize etme sorunları sınırlayıcı bir faktör olacaktır. Bölge kurulu bir metropol alanla örtüşüyorsa, ayrı planlama ve geliştirme için rasyonel bir temel oluşturmayacaktır. Kalkınma potansiyeli olan bir bölge belirlendikten sonra, mevcut gelişme potansiyeli ilkesi, kalkınma olanaklarının tarımsal üretim, pazarlama, ormancılık, rekreasyon ve yerel endüstrileri geliştirmekle ilgilenen uzmanlar tarafından incelenmesini önermektedir (Arce, 2003).

Tarımsal üretim uzmanı, tarımsal üretim olanaklarını; pazarlama uzmanı, yerel üreticilerin büyük pazarlardaki yerleşik üreticilerle rekabetçi konumunu gösterebilir. Örneğin; düşük gelirli bölgelerde, çiftlik ağaçlarından elde edilen kerestelerin pazarlanması, odun sahiplerinin kereste sınıflandırma standartları konusunda eğitilmesi ve kereste pazarlamasında rekabetin yoğunlaştırılması yoluyla geliştirilebilir. Ya da toprağın ve iklimin uzak bir ilden ithal edilenlerden daha iyi farklı

bir ürün üretmeye elverişli olduğu düşük gelirli bölgeler olduğunun tespiti yapılabilir (Friedman ve Alonso, 1965).

1.4.5. Her Kırsal Kalkınma Probleminin Eşsiz Olması İlkesi

Kırsal kalkınma problemlerini çözmek için kullanılabilecek tek bir formül veya matematiksel teknik yoktur. Ekonomistin ya da diğer bilim insanlarının - sosyal ya da farklı alanlarda - kalkınma hipotezleri üzerinde tekel sahibi olduğunu söylemek bile mümkün değil. Marshall Planı kapsamında Batı Almanya'da bu konuda ilginç bir çalışma yapılmıştır. Programın sonuna doğru profesyonel bir araştırmacı olan Andrew J. Nichols, kırsal kalkınmanın anahtarını bulma umuduyla hem başarılı hem de başarısız olmayan tarımsal kalkınma programlarını incelemek üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Çalışmanın sonucu, kalkınma hipotezleriydi. Bu, çalışma ve eylem için yeni yerel gruplar düzenlemenin ve çok disiplinli iletişim için yeni kanallar geliştirmenin gerekliliğinin altını çizen bir çalışma idi (Friedman ve Alonso, 1965).

Kırsal kalkınma için tek bir formül olmadığı gerçeği, kırsal kalkınma sorunları üzerinde çalışmak için tek tip bir prosedür olmadığı anlamına gelmez. Tek tip geliştirilen prosedürler genel bir modele yakın bir ikame sağlar. Literatürde bu adımlar şu şekilde ifade edilmektedir (Hobbes, 2010):

- i. amaçların tartışılması ve geliştirilmesi,
- ii. uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından kaynak tabanının araştırılması,
- iii. kalkınma potansiyeli bölgesinin belirlenmesi ve
- iv. kalkınma hipotezlerini araştırılmasıdır.

Bu ilkenin bir diğer önemli çıkarımı da, araştırmanın düşük gelirli sorunların çözümüne katkıda bulunmak için özel olarak planlanması gerektiğidir. Yöneticilerin, acil idari sorunlara yanıtlar şeklinde profesyonel araştırmacılardan daha fazla yardıma ihtiyacı vardır. Tamamlanması birkaç yıl süren temel araştırma, değerli genel bilgiler sağlasa da belirli sorulara zamanında yanıt vermemektedir. Yönetici, siyasi açıdan önemli baskı grupları tarafından engellenmeden araştırma yürütmek için donanımlı ve özgür değildir. Araştırmacı ve yönetici arasındaki daha yakın işbirliği ile, bir kırsal kalkınma programında karşılaşılan birçok zor spesifik soru, yanıtların program planlama sürecinde işlev görmesi için yeterince hızlı bir şekilde yanıtlanabilir (Moseley, 2003).

1.4.6. Ekonomik Anlamda Kendine Yetebilme İlkesi

Diğer bir ekonomik ilke de ekonomik ilkeler üzerine ders kitaplarında yeterince vurgulanmadığı için öncelikli olarak belirtilmeye değerdir. Düşük gelirli bir bölgede kalkınmayı teşvik etmenin en etkili ve ucuz (vergiye, ödeyen) yöntemlerinden biri, birincil üreticiden (yani kooperatiflerden) başlayan dikey entegrasyonun teşvik edilmesidir. Bu tür kendi kendine yardımın geliştirilmesine yönelik fırsatların incelenmesine yönelik bir inceleme içermeyen herhangi bir hükümet geliştirme programı, daha az kooperatif ticari girişimin kurulmasının genellikle az gelişmiş ülkelerin ulusal kalkınma programlarına dahil edildiğini gösterir (Friedman ve Alonso, 1965).

1.4.7. Kırsal Kalkınma İlke ve Prosedürlerinin Genel Değerlendirmesi

Kırsal kalkınmanın temel amacının hem maddi hem de manevi olarak toplumun tüm üyeleri için değerli bir varoluşun sağlanmasını içerdiği açıktır. Birinci sınıf kırsal kalkınma, topluluğun maddi ve manevi refahı arasında bir denge olmasını gerektirir. Ekonomik gerilemenin manevi yoksulluğa neden olabileceği her zaman hatırlanmalıdır. Bununla birlikte, böyle bir sürecin etki alanı, özellikle kırsal alanlarda geniş ölçekte böyle bir sürecin gerçekleşmesine izin verildiğinde, yalnızca yerel toplulukla sınırlı değildir. Güney Afrika ekonomik yapısında olduğu gibi tarımın temel işlevleri herkes tarafından bilinir ve daha fazla detaylandırma gerektirmez. Bununla birlikte, kırsal alanlardan yetenekli kişilerin diğer sektörlerle girişi, burada dikkate alınması gereken işlevlerden biridir. Diğer sektörlerde hizmet veren doktor, avukat, bakan veya ekonomistin sağlanması için maddi ve manevi çaba gerekiyordu. Dolayısıyla, beşeri sermayenin çıkışına ve bu bağlamda diğer işlevlerle birlikte görülen tarım alanlarının ülkenin genel ekonomik kalkınmasına önemli ölçüde katkıda bulunduğundan bahsedilebilir. Bu nedenle sağlam kırsal kalkınma, genel ekonomik ilerlemenin ön koşullarından biridir. Bu gelişme, Sanayi Devrimi zamanından itibaren kendini göstermiştir (Moseley, 2003).

Kırsal kalkınmayla ilgili başka bir ilkeyi de, toplulukta bir kalkınma hareketinin beslenmesini ve sürdürülmesini içerir. Böyle bir güdü, topluluk organizatörlerinin maddi ve manevi refahı teşvik etmek için çalışmaya, yaratıcılığa, inisiyatif ve sebat için enerjiyi entegre etmek için bir katalizör görevi görür. Bu, öncelikle, iyi bir vatandaşlık niteliği olarak topluluk gelişimi için ortak sorumluluk

gerektiren bir hayata bakış açısını doğurur. “Kırsal kalkınma, profesyonel planlamacıların kırsal kesim sakinlerinin bir arzusu mu?” sorusu bu, değeri ve kalitesi en önemli gelişme faktörü olarak adlandırılabilen bir insan gücü üzerinde tasarruf etme hakkını doğurur (Friedman ve Alonso, 1965). Ayrıca, toplum dışından mahallelerin böyle bir bölgenin ve halkının iyiliğine ve acısına ilgi duyması gerektiğinin doğal kabul edilmesinin yetersiz olduğu gerçeğini vurgular; burada özellikle devlet yardımına ve diğer kamu kurumlarından gelen yardımlara atıfta bulunmaktadır (Woods, 2009). Bu durumda, belirli bir başarı için karşı bir başarı beklemek veya elde etmek mantıksız mıdır? Kırsal toplumun üyeleri, kendilerine ait olanın gelişimine kendileri katılmalı ve böylece bir meslek için bir farkındalık göstermelidir. Kendi kendine yardım etmeye hazır olduğunu ispatlamamak, dışarıdan yardım ve destek istemek için ahlaki bir hakkı olmadığını kanıtlamaz. Asıl geliştiğinden beri kimse yalnızca dışarıdan bir topluluk geliştiremez; her zaman topluluğun toplum tarafından gelişmesi olmalıdır. Kalkınma programlarının uygulanması, yerel toplulukların dışarıdan yardım ve rehberliği organize yerel çabalarla birleştiren eylemlerine dayanır ve böylece belirli bir topluluğu geliştirmede en önemli araç olarak yerel inisiyatif ve liderliği teşvik eder. Bu, kırsal toplulukların resmi ve gayri resmi liderlerine büyük sorumluluk yüklemektedir. Onlardan, topluluk üyelerini olumlu davranmaya ve değişen koşullara kasıtlı olarak ayak uydurmaya ve özellikle adaptasyona karşı muhalefeti ortadan kaldırmaya motive etmesi ve ikna etmesi bekleniyor. Bu liderler ancak pratikte verimli bir şekilde örnek olurlarsa başarılı olacaklardır. Bu, kendini geliştirmeye ulaşmak için kendi kendini inceleme sürecinin sürdürülmesi gerektiği anlamına gelir. Aslında bu, daha büyük başarı ve sorunların çözümü için en ucuz, en pratik ve en ödüllendirici yoldur (Friedman ve Alonso, 1965; Moseley, 2003; Marini ve Mooney, 2006).

Çoğu zaman, belirli bir kırsal bölgenin periyodik sosyo-ekonomik değerlendirmelerinin neden gerçekten gerekli olduğu sorusu ortaya çıkmıştır. Bunu aslında kırsal kalkınmanın temel ilkelerinden biri olarak görüyoruz. Başlangıç noktası eylem değil çalışmadır. Çünkü akıllı eylem, yalnızca ortak refah için birleşik bir çabayla yerel toplumun tüm düzeylerini kapsayan uzun, meşakkatli ve sistematik bir çalışmadan sonra gelebilir. Bir kez daha, böyle bir değerlendirmenin yalnızca bölgedeki çiftliklere yönelik bir araştırmayı değil, bölgenin ekonomik ve sosyal yaşamının tüm yönlerini kapsadığı açıkça belirtilmelidir. Bu, diğerlerinin yanı sıra, bölgenin demografisinin ve ekonomik yapının (birincil, ikincil ve üçüncül) makro ve

mikro analizini içerir. Kalkınma üzerine yapılan bu anketlerle, sınırlamalar sadece ortaya çıkarılmakla kalmaz, aynı zamanda yerel ve ulusal bağlamda gelecekteki gelişme hatları da belirtilir. Böylelikle bazı alanların hızla ilerlediği, bazılarının yavaş, diğerlerinin ise negatif olarak büyüdüğü görülecektir. Bu faktörlerin tespiti ve bunları ilgili topluluk ve diğer ilgili taraflar tarafından bilinmesi, dengeli gelişme için çok önemlidir çünkü bu, anlamlı planlama sağlar; başka bir deyişle, kapsamlı kalkınma sorunlarının yalnızca açığa çıkması, her şeyi kapsayan düzeltici önlemlerle sonuçlanabilir (Gülçubuk, 2000). Öte yandan, parçalı değerlendirmeler, çok fazla bir anlam ifade etmeyen bir yama şeklinde düzeltici önlemlerle sonuçlanır. Bu yine disiplinler arası araştırma gerektiren çok boyutlu bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Buradan, kırsal kalkınmanın yalnızca tarım bilim adamına bağlı olmadığı, kalkınma üzerine düşünme ve eylemde bir ekibin üyesi olduğu ve dolayısıyla zincirin önemli halkalarından biri olduğu açıktır. Bu tür çalışmalar, belirli alanlar için gelecekteki kalkınma modelinin net bir resmini sağlayacaktır. Diğer alanlar için, verilenden en iyi şekilde yararlanılması gerektiği dışında, gelecekteki gelişim modelleri kanıtlanamaz. Bakımın, özellikle belirli kırsal alanlar için kalkınma faktörlerinden biri olduğunu vurgulamalıyız; bu genişleme aynı zamanda olumlu gelişme anlamına da gelebilir. Bu şekilde, bir alandaki belirli durumların nicel ve nitel değerlendirmesi için sağlam bir temel atılmıştır. Herhangi bir kırsal alandaki değişim ve gelişmenin tek başına gerçekleşemeyeceği olmazsa olmaz bir koşul olarak kabul edilmektedir. Ulusal düzeydeki değişiklikler, genellikle belirli kırsal alanlar üzerinde şiddetli etkilere neden olur. Bu tür değişiklikler, bu alanlarda yıkıcı bir etkiye sahip olabilir ve ciddi adaptasyon önlemleri gerektirebilir. Ancak bir bölgenin sosyo-ekonomik yapısını etkileyen faktörler hakkında bilgi sahibi olunursa, bu adaptasyonların olumlu bir şekilde gerçekleşmesi mümkün olacaktır. Bu adaptasyon sürecinde, kırsal kesimde yaşayanların ülkenin genel ekonomik kalkınmasında daha somut ve açık bir şekilde figür yapma arzusunda oldukları söylenemez. Fiziki, ekonomik, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin sağladığı potansiyele uygun olarak gerçekleştiği anlayışıyla bu gelişmeyi sorumlu bir şekilde gerçekleştirmek, yöneticilerle (devlet veya diğerleri) birlikte ortak olmak kırsal planlamacıların ve yerel halkın görevidir (Tolunay ve Akyol, 2009; Hebinck vd., 2014). Bu da sadece kırsal kalkınma değil, aynı zamanda bütünüyle kalkınmanın temel düşüncesine getirmektedir.

Gelişim ancak insani gelişmeyi her düzeyde ele aldığımızda anlam kazanır. İlerleme esas olarak insanlardan kaynaklanır, onların gelişimi ve korunması her şeyin temelinde yatar. Ayrıca gelişimin gerçek özü, her zaman liderliğin sorumluluğunu kabul etmeye hazır olan insanların gelişiminde yatar. Kırsal alanların kalkınması için en büyük potansiyel kuşkusuz tüm topluluk faaliyetlerinin standardının teşvik edilmesinde merkezlenmiştir. Bu bakış açısı, yerel toplumun gelecekteki refahı için gerekli bir koşul olarak insani gelişmeye vurgu yapmaktadır. Bir sınıf ya da ayrım yapılmaksızın insan kaynaklarını, en saf amaç için hazırlanmış ve organize bir program aracılığıyla geliştirmeye çalışmak gerekir. Kırsal toplulukların üyeleri, kendini geliştirmeye eskisinden çok daha fazla yatırım yapmaya hazır olmalıdır. Bu bakımdan yerel liderler yine özel sorumluluklar üstlenmelidir. Ulusal politikayı, merkezi otoritenin kalkınma programlarının kısa ve uzun vadeli hedeflerini ve alanların gelişmesi için pratik önemini her zaman bilmek onların görevidir (JICA, 2000).

1.5. Kırsal Kalkınma Biçimleri

İlk kalkınma teorileri ve kırsal kalkınma yaklaşımları oldukça basit bir düşünceye sahipti: Kırsal alanlar geride kaldığından, çözüm tarımsal modernizasyonun yanı sıra hızlı kentleşme ve sanayileşmeden geçmektedir. Ancak zamanla, yaşam kalitesinin, sürdürülebilir geçim koşullarının, çevresel sürdürülebilirliğin, toplumsal kalkınmanın ve cinsiyet eşitliğinin iyileştirilmesine yönelik net bir odaklanma ihtiyacının farkına varıldı. Yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir kalkınma ve kapsayıcılığa daha fazla vurgu yapılarak teoriler ve yaklaşımlar da genişledi. Kalkınma ekonomisindeki bazı teorilerin kırsal kalkınmada da bir biçim halinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde bu yaklaşımlar kırsal kalkınma biçimleri kapsamında ele alınacaktır.

1.5.1. Modernleşme Yaklaşımı Yoluyla Kırsal Kalkınma

Modernleşme teorileri “geleneksel” ve “modern” toplum kavramına dayanmaktadır. Bu teorilerin görüşüne göre, geleneksel durağan ve değişmezdir; manevi değerlere, işlevselliğe ve etkili rollere sahiptir. Modern ise rasyonel, verimli, ileriye dönük, büyümeye ve gelişmeye adanmış olup; evrenselcilik, işlevsel uzmanlık ve duygusal tarafsızlık ilkelerine dayanmaktadır. Modernleşme teorisi, kalkınma kavramlarındaki en önemli teorilerden biridir (Martinussen, 1997).

Modernleşme teorileri, iç faktörlerin az gelişmişliğin nedenleri olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle dış müdahaleler kalkınmayı teşvik etmek için yararlı olacaktır. Dolayısıyla, modern bölgelerden gelen dış müdahale, geleneksel bölgelerin kalkınmalarını oluşturmalarına yardımcı olmak için önemlidir. Pek çok ülke tarafından benimsenmiş olmasına rağmen, bu kalkınma paradigması, özellikle modern ve geleneksel olanın evrenselliği ve gelenekselden modern topluma gelişim süreci ile ilgili olarak çeşitli eleştiriler almıştır (Martinussen, 1997).

Modernleşme teorilerinin bir yansıması da bize kalkınma sürecinin kavramsallaştırmalarında yerel hususların hesaba katılması gerektiğini göstermektedir. Bu teorilerden yansıyan gelişme, belirli bir yerel süreç olarak anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır. Her ülke için etkili olan genel bir reçete yoktur. Benzer şekilde, kalkınma, özellikle küresel bağlamda politik bir süreçtir. Modernleşme teorileri, bir baskın paradigmanın diğerlerini yönetebileceğini göstermektedir. Ülkeler, özellikle “geleneksel” olanlar, kendi felsefi kökenlerine ve ulusal yönelimlerine göre kalkınma sürecinde kendi alternatif paradigmalarını tasarlamalıdır (Bernstein, 2002).

Modernleşme teorilerindeki görüşte kalkınmış olanlar için ahlaki zorunlulukları da vardır. Gelişmekte olan (fakir) bölgeler modernleşecekse, zengin bölgelerin onlara yardım etmesi ve onları beslemesi önemlidir. Modern olma süreci olarak geleneksel bölgeleri beslemenin altında yatan paradigma, bu faaliyetlerin arka planını oluşturmaktadır (Supyandi vd., 2017).

Modernizasyon teorileri geleneksel bölgelerde iç faktörlerin (örneğin teknolojik yenilikler) gelişmesini teşvik etmektedir. Modernleşme teorileri, geriye dönük iç yapılardan kaynaklanan eksikliklerin, azgelişmişliğin temel nedenleri olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle, geliştirme sürecini engelleyen iç faktörler ortadan kaldırılmalıdır. Ancak kalkınmada modernleşme görüşünün uygulanması, birçok ülkede eşitsizliklere neden olmuştur. Modernleşme teorileri, son on yılda eşitsizlik ve kalkınma arasındaki ilişkiye önemli ölçüde ilgi artması koşuluyla, dağıtımına değil, yalnızca büyümeye odaklanmıştır (Supyandi vd., 2017).

Temel kalkınma ekonomisi teorilerine göre gelişme doğrusal bir süreç olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda sanayi de bu büyümenin lokomotif iken tarım hem geri kalan bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ekonomi geleneksel tarıma dayalı iken sanayileşmeye başladıkça bu geçiş gayri safi büyüme oranları ekonomik kalkınma için kritik rol oynamaktadır. Örneğin, Rostow’un beş aşamalı büyüme

modeli, tüm ülkelerin geleneksel toplumdan kalkış, kalkış, sanayileşme ve nihayet olgunluk için ön koşullara doğrusal bir geçiş yapması gerektiğini savunmaktadır. Rostow'un modelinde teknolojik yenilikler aracılığı ile kırsal alanlar durgunluklarından kurtulup sağlayıcılık ve üretkenlik rollerini üstlenmektedirler. 1960'lara geldiğimizde Lewis sunduğu ikili sektör modeli ile, kırsal alanların yanı sıra emek faktörünü kalkınmanın belirleyicileri olarak görmektedir. Modern sanayi ile birlikte ücretlerde yaşanan artış hem emeği tüketmiş hem de tarımı ticari bir forma sokmuştur (Goulet, 2003).

Modernleşme teorilerinin varsayımları arasında aynı zamanda kırsal-kent ikilemi de bulunmakta idi. "Modern" ve "dinamik" sıfatları ile betimlenen kentsel alanların karşısında kırsal alanlar az gelişmiş, geleneksel ve tarıma bağlı yaşam ile karşılık bulmaktadır. Teoriler de kırsal alanların sahip olduğu bu sıfatlara alternatif getirmekte kısıtlı kalmıştır. Sanayi sektörünün önceliklendirilmesinin, daha yüksek gelirlerin ve daha fazla istihdam fırsatının olduğu kırsal alanlardan kentsel alanlara göçü hızlandıracağı varsayılmıştır. Böylece kırsal alanlarda da kentsel alandaki nüfus için hem gıda üretilecek hem de kentin sanayisine emek sağlanacaktır. Ancak bu durum hem entegrasyonu hem de kırsal nüfustaki davranışsal değişiklikleri tetiklemektedir. Bununla birlikte, bu teoriler doğası gereği yukarıdan aşağıyadır ve kırsal alanların oynadığı potansiyel yenilikçi rolü kabul etmemektedir. Ayrıca gelişim sırasındaki değişim olasılığını da hesaba katmamaktadırlar (Goulet, 2003; Green ve Zinda, 2013).

Modernizasyon ve kırsal kalkınma ilişkilendirmesinde akla ilk gelen Yeşil Devrim'dir. Literatüre göre, Yeşil Devrim teknolojileri gelişmekte olan ülkelere önemli sonuç elde etmişti.

Birincisi, tarımsal verimlilik / üretimdeki artıştır. Uluslararası literatür, Yeşil Devrim teknolojilerinin Asya'daki ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki birçok çiftçi için verimi ve geliri artırdığına işaret etmektedir (Bernstein, 1992). Özellikle süreçlerde seçilen tarım çeşitlerinin verim süresi artırılmıştır. Örneğin, olgunlaşması 150-180 gün süren geleneksellere göre yeni pirinç çeşitleri tercih edilirken, yeni çeşitler sadece 100 gün sürmüştür (Davies, 2003). Bu nedenle Yeşil Devrim, tarım yöntemlerinin geleneksel kullanımından çiftçilerin üretkenliklerini artırabilecekleri modern teknolojilere doğru bir geçiş olmuştur (Sen, 1970). Literatür ayrıca Yeşil Devrim sırasında tarımın makineleşmesinin emek yoğun üretim yöntemlerinin yerini aldığını da varsaymaktadır (Randhawa, 1977). Bunun nedeni, yeni teknolojilerin

yüksek üretkenliği sağlamak için operasyonların uzmanlaşmasını ve uygulamaların değişmesini sağlamasıdır. Ayrıca, üretkenliği / üretimi artırmak için, ölçek ekonomilerinin artan çiftlik büyüklüğü ile büyük ölçüde geliştirildiği ve hibrit fidelerin kullanımıyla en iyi verimin elde edildiği belirtilmektedir (Schuh vd., 1970). Yüksek verim, gövde ve yaprak paslanmasına karşı direnç, kuraklığa dayanıklı ve farklı koşullara yüksek adaptasyon özelliklerine sahip çeşitli tohumlar yetiştirilerek bitkilerin daha verimli olma potansiyeli artırılmıştır (Goldman ve Smith, 1995; Davies, 2003). Literatür ayrıca Yeşil Devrim'in hayvancılığın iyileştirilmesine de odaklandığını göstermektedir (Sonnenfeld, 1992).

İkinci sonucu ise Yeşil Devrim'in gıda güvenliğini arttırmasıdır. Bu nedenle, Yeşil Devrim teknolojilerinin artan üretiminin bir sonucu olarak, Asya'daki bazı ülkeler (örneğin, Pakistan), Latin Amerika ve Afrika'dan birkaç ülke, gıda güvensizliklerini ve ABD'den buğday ithalatına olan bağımlılıklarını azaltmıştır (Shepherd, 1998).

1.5.2. Bağımlılık Yaklaşımı Yoluyla Kırsal Kalkınma

Bağımlılık teorisi, dünya sistemleri teorisi, tarihsel yapı teorisi ve Neo-Marksist teori dahil olmak üzere çeşitli teorilerin bir karışımıdır. Toplu olarak, bu teoriler, 1960'larda ve hatta 1970'lerde ABD'nin denizaşırı müdahaleci zorluklarının yanı sıra ırk ilişkileri, ekonomik enflasyon ve düşüşle ilgili sorunların yanı sıra açıklayıcı zemininin çoğunu geride bırakan daha eski bir devlet geliştirme teorisi olan modernleşme teorisi ile çelişmektedir (Ellis ve Biggs, 2001).

Bağımlılık teorisi “Neden bazı ülkeler zengin olurken bazıları fakir kalmaktadır?” soru veya problemine dayalı bir eleştiri olarak görülebilir: Bu soru, ekonomik kalkınmanın uluslararası sistem içindeki her ülke için faydalı olduğu şeklindeki daha önce kabul edilen anlayışa aykırıdır. Bununla birlikte, belirli ülkelerdeki ekonomik refah, genellikle az gelişmişlik açısından derin sorunlara yol açmıştır. Bağımlılık teorisi, çevre ülkeler için beklenen sonuçları elinde tutar (Ravinhill, 2014):

- i. Ekonomik olarak, kalkınmanın sonucu azgelişmişliğin devamıdır;
- ii. Sosyal olarak, sonuç eşitsizlik ve çatışmadır;
- iii. Siyasi olarak otoriter hükümetin güçlendirilmesidir.

Modernizasyon teorisi doğayı, ekonomik durumları, dünya pazar entegrasyonunu ve teknolojik gelişmeyi veya gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler

arasındaki teknoloji transferlerini dikkate almaktaydı. Bu teorideki eksiklik, onun az gelişmiş ülkeler arasındaki iç kalkınma incelemesinden kaynaklanmaktadır. Bu tür ülkelerin, henüz kendi gelişimlerinin çok erken bir aşamasında oldukları için az gelişmiş olduklarını ve ilerlemek için gelişmiş (özellikle Batı) ülkelere bakmaları gerektiğini varsayar. Batı ülkeleri, ülkelerin moderniteye ulaşmak için izleyebilecekleri belirli kalıplar veya standartlar sunan arketipler olarak görülebilir. Bağımlılık teorisi, modernizasyon teorisinin sunduğu varsayımları, uluslararası sistemdeki her ülkenin gelişmiş ve müreffeh hale gelmek için önceden belirlenmiş bir yol izlemesi gerektiği varsayımlarını bir kenara bırakır (Ellis ve Biggs, 2001).

Kırsal alanların ekonomik gelişimi, ekonominin sosyo-ekonomik yapısında farklı düzeylerde büyükşehir-uydu ilişkisinin kurulmasını ifade etmektedir. İlişki bölgelerin ekonominin sektörleri ve farklı sosyal gruplar arasındaki ekonomik ve politik kaynakların bölgesel kontrolüne dayanmaktadır (Gabriel, 1991). Bu nedenle, her düzeydeki yoksulluk, gelişmiş topluluklar (kentsel alanlar) ve uyduları (kırsal alanlar) ve ayrıca farklı ekonomik güçlere sahip bireyler arasındaki engelleyici ilişkilere (iç sömürgecilik) atfedilebilir. İlişki, bir metropol veya merkezin uydusu veya çevresi üzerinde baskı yaptığı ilişkidir. Bağımlılık yaklaşımının temel mesajı, metropol gelişiminin, metropol dışı toplulukların aktif olarak azgelişmişliğinin bir sonucu olduğudur. Başka bir deyişle, metropol gelişmesi için uydusunun az gelişmişliğine bağlıdır (Ellis ve Biggs, 2001).

1.5.3. Etkin Küçük Ölçekli Tarım İşletmeleri Yoluyla Kırsal Kalkınma

Ellis ve Biggs, küçük ölçekli tarım işletmeleri verimliliğine dayalı bir tarımsal büyüme paradigmasının son yarım yüzyıl boyunca kırsal kalkınma düşüncesine hakim olduğunu öne sürmektedir. Paradigma, genellikle yarı ticareti yapılabilen tahıllar biçiminde, temel ürün üretiminin kilit bir rol oynadığı bir paradigmadır.

1950'lerde kalkınma düşüncesine, kentsel, endüstriyel işler bulunana kadar kırsal yoksulluğu hafifletecek bir müdahale olarak topluluk kalkınması ile birlikte, artık emek modelleri ve sanayileşmeye odak hakim olmuştur. Ancak 1960'larda, tarımın rolü, sanayi sektörü için ücretli mallar sağlamak için ihtiyaç duyulan, ancak aynı zamanda bir girdi, döviz, yatırım fazlası, pazarlar ve istihdam kaynağı da olabilecek bir sektör olarak yeniden tanımlanmıştır. Küçük tarım işletmelerinin verimli olduğu görülmekteydi. Bu görüş, kırsal kalkınma düşüncesinde uzun vadeli stratejik tutarlılık sağlamıştır.

Küçük ölçekli tarım işletmeleri modeli teorik ve ampirik nedenlerden ötürü kırsal kalkınma modellerinde önemli bir yere sahiptir. Ellis ve Biggs (2001) küçük ölçekli tarım işletmelerinin etkin bir kırsal kalkınma olabileceğine ilişkin şunları ifade etmektedir.

- i. Küçük çiftçiler verimli kararlar alırlar.
- ii. Sıfıra yakın fırsat maliyetine sahip olduğu görüldüğü için aile emeğini kendi kendini sömürme noktasına kadar yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar. Bunu yaparken büyük bir işgücünü yönetmenin denetim kısıtlamasından da kaçınmaktadırlar.
- iii. Makineleşmeye karşı hareket eden yerlerde (örneğin yamaçlarda) bulunma eğilimindedirler.
- iv. (ii) ve (iii)'ün bir sonucu olarak, kendileri ve aynı zamanda ulus için kıt kaynak olan toprağa dönüşü maksimize ederler.
- v. Başarılı bir şekilde yenilik yapmaktadırlar. Çünkü yeni teknoloji ölçek açısından bağımsızdır ve (bu günlerde) geleneksel teknolojiden daha riskli değildir. Hem satın almada hem de çiftlikte uygulamada; kendi başlarına veya kooperatiflerin yardımıyla pazarlama zincirlerine başarılı bir şekilde katılabilirler.
- vi. Büyük ölçekli işletmelere göre çevreye daha az zarar verirler.
- vii. Yerel olarak üretilen mal ve hizmetlere giderek artan bir gelir harcarlar. Böylece büyüme bağlantılarını en üst düzeye çıkarırlar.

Ellis ve Biggs (2001)'in de belirttikleri gibi, küçük tarım işletmeleri ile hem büyüme hem de öz sermaye hedeflerini karşılayan bir kazan-kazan seçeneği olarak sunulabilir. IFAD (2001: 79) tarafından özetlenen bir çalışmada küçük tarım işletmelerinin kırsal kalkınma için faydalı olmayabileceği ile ilgili görüşler şu şekilde ifade edilmektedir:

- i. Arazi genellikle nakit ya da mevsimlik işçiliğin sınırlayıcı olabileceği küçük tarım işletmelerinde (özellikle, ancak sadece yarı zamanlı çiftlikler değil) kıt kaynak değildir.
- ii. Yarı zamanlı çiftçiler, tarımdan elde ettikleri getiriyi maksimize etme ihtiyacını görmeyebilirler. (
- iii. Küçük çiftçilerin kendi kendine yeterlilik için düşük değerli temel ürünler yetiştirme olasılığı daha yüksektir.

- iv. Yeni teknoloji sermaye yanlı olup, Kuzey'deki çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için özel ve kamu sektörlerinin uzun vadeli yatırımlarını yansıtır.
- v. Yeni teknolojileri yönetmek için gerekli beceriler birçok küçük çiftçinin kapsamının dışındadır.
- vi. Küçük çiftçiler girdiler için daha fazla ödemektedirler ve çıktıları büyük tarım işletmelerinde daha az olmaktadır.
- vii. Yeni mal zincirleri, küçük çiftçilerin karşılamayı zor bulduğu (ve kooperatiflerin yardımcı olamayacağı) kalite ve zamansal açıdan planlama gerekliliklerini dayatmaktadır.
- viii. Büyük çiftçiler tehlikeli kimyasalları daha dikkatli yönetirler ve yeni, kaynakları koruyan teknolojileri kullanma olasılıkları daha yüksektir.

Yukarıdaki özetleyici ifadelere ek olarak Killick (2001:175) küreselleşmenin kırsal yoksullar üzerindeki etkisinin kanıtlarını gözden geçirirken, birçok fakir küçük toprak sahibi çiftçinin, nüfus baskılarına, artan uluslararası rekabete ve tarımsal ticarileştirmeye yeterince yanıt verme konusundaki uzun vadeli yeteneği hakkında kaygılı olduğunu dile getirmiştir. Benzer şekilde, Rosegrant vd. (2001:36) Meksika, Orta Amerika ve Brezilya'daki küçük toprak sahibi tarımın uzmanlaşma ve ölçek ekonomilerinin faydalarından vazgeçtiğine dair kanıtlardan bahsederken şu alıntıyı yapmaktadırlar: “Latin Amerika'da gelecekteki tarımsal kalkınma ile ilgili önemli bir soru, küçük çiftçilerin büyük ölçekli tarım ile rekabet edebilmek için üretken verimliliklerini artırıp artıramayacaklarıdır”. Bu çalışmada çiftçilerin teknoloji tercihlerini koşullandıran giderek daha karmaşık, özelleştirilmiş ve rekabetçi pazarlarla karşı karşıya olduğunu savunmaktadırlar.

Yeni teknolojilerin uygun yönetim için daha fazla bilgi seviyesi gerektireceğini açıklamakta ve bir yandan yükselen ticari çiftçilerin ihtiyaçları ile yarı geçimlik ve genellikle yarı zamanlı sektör arasında keskin bir ayrım olduğunun altını çizmektedir. Bu çalışmada öne sürülen başka bir görüş ise yeni teknolojinin birim girdi başına daha fazla verim vermesi, işgücü ve gıda için mevsimsel taleplere göre ayarlanabilir olması, iklimsel risklere karşı dayanıklı olması ve daha az malzeme maliyeti gerektirmesi gerektiğinin de hatırlanmasıdır. Çalışmadaki diğer makaleler, küçük ölçekli çiftçiliğin sorunları hakkında destekleyici noktalar ortaya koymaktadır. Özellikle, küçük toprak sahibi çiftçiliğin verimliliği durumunun küreselleşmenin araya girdiği, geleneksel

olmayan mahsullerin teşvik edildiği ve tarımsal modernizasyonun artan sermaye kullanımını içerdiği yerde çöküş olabileceği görüşü öne sürülmektedir. Bir an için, en azından bazı yerlerde, küçük çiftliklerin finansal olarak uygulanabilirliğinin risk altında olduğunu varsayalım. Kamu mallarına daha fazla yatırım fark yaratabilir. Buna ek olarak, küçük çiftlikleri sübvansetmenin sosyal nedenleri olabilir. Belki de yoksullukla ilgili veya çevresel birkaç alternatif önerilebilir.

1.5.4. Süreç Yaklaşımı Göre Kırsal Kalkınma

Süreç yaklaşımında gelişen kalkınma eksenindeki modeller en iyi kalkınma modelinin yerel planlama ve yerel karar alma olduğu ifade edilir. Bu bağlamda devletin rolü de kalkınma sürecindeki yerel paydaşları özel sektör ile etkileşim ve iletişimde tutacak bir yapı geliştirmektir (Kole, 2004:15). Bu yaklaşımın kırsal kalkınmadaki yansımaları daha iyi anlamak için katılımcı kırsal kalkınma ve entegre kırsal kalkınma bu bölümde incelenecektir.

1.5.4.1. Katılımcı Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Katılımcı yaklaşımındaki temel düşünce insan ögesinin merkezde olmasıdır. Kalkınma projelerindeki tavandan tabana (yukarıdan aşağıya) bir yönetimin yerine halkın görüşüne önem vermektedir (Ellis ve Biggs, 2001:442).

Katılımcı kırsal kalkınma “kırsal kesimdeki insanların yaşam ve koşullar hakkındaki bilgilerini paylaşmasına, geliştirmesine ve analiz etmesine, planlamasına ve harekete geçmesine olanak tanıyan yaklaşımlar ve yöntemler ailesini” ifade etmektedir (Chambers,1994:953).

Bu yaklaşım dışarıdan gelenler tarafından empoze edilen ekonometrik ve uzman tabanlı sistemleri (örneğin, alan araştırmaları, Coğrafi Bilgi Sistemleri, modelleme) dahil olmak üzere kalkınmaya yönelik yukarıdan aşağıya, kurumsal ve tekno-bilimsel yaklaşımlara yanıt olarak gelişmiştir. Buna karşılık, merkezi olmayan planlama ve demokratik karar alma için yerel değerleri ve bilgiyi aktif bir şekilde entegre eden oldukça katılımcı bir metodoloji kullanarak ilerlemiştir (Cavestro, 2003; Chambers,2007). Bu yaklaşımda topluluk üyeleri, kalkınmadaki değişimin birincil unsurları olmalıdır (Leurs, 1997).

Bu model bir toplumun üyelerinin kişisel ve kurumsal kapasitelerini artırarak, yaşam kalitelerinde sürdürülebilir ve adil dağıtılmış iyileştirmeler üretmek için kaynakları harekete geçirmek ve yönetmek için kişisel ve kurumsal kapasitelerini

artırma sürecini ifade eden “insan merkezli kalkınma” ile yansıtılmaktadır (Korten, 1990:67).

Metodolojik olarak katılımcı yaklaşım yerel halkın kendi bilgilerini topladığı, analiz ettiği ve yorumladığı ve yerel değerler, öncelikler ve kaynaklara dayalı bir topluluk eylem planı hazırladıkları bir öğrenme sürecidir. Yerel halkın yaratıcı ve yetenekli olduğu ve kendi araştırmalarını, analizlerini ve planlamalarını yapabilecekleri ilkesine dayanmaktadır (Cavestro, 2003:3). Süreç katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı konusunda eğitilmiş bir kolaylaştırıcı tarafından yönetilir, ancak yerel halkın görüşlerini, bilgilerini ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlamak için topluluk tarafından yönlendirilir. Bu yaklaşımın uygulanması için eklektik bir alet kutusu mevcuttur. Araçlar arasında yarı yapılandırılmış görüşmeler, topluluk haritalama, eğilim ve değişim diyagramları, servet ve refah sıralaması, mevsimsel takvimler, Venn diyagramları, nedensel bağlantı diyagramları, matris sıralaması ve puanlama yer almaktadır (Mukherjee, 2003; Chambers,2007) Bu araçlar oldukça etkileşimlidir ve genellikle küçük gruplar halinde gerçekleştirilir. Birçoğu, okuryazarlık düzeylerinde geleneksel bilme ve dahil etme yollarını kolaylaştırmak için yazılı yerine sözlü veya görsel iletişimi vurgular. Bilgi toplama ile topluluk haritalama, trend analizi ile mevsimsel takvimler ve önceliklendirme değerleri veya planlama senaryoları ile matris sıralaması gibi belirli araçlar bir katılımcı kalkınma sürecindeki belirli aşamalarla ilişkilendirilebilir. Uygulamada eğitim kılavuzları ve el kitapları gibi yönlendirici araçlar da bulunmaktadır (Paul, 2013).

1.5.4.2. Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Entegre yaklaşım kavramı, yalnızca çok sektörlü doğasına değil, aynı zamanda dahil olan geniş bir aktör yelpazesine de atıfta bulunmaktadır. Uluslararası sivil toplum kuruluşları (STK'lar); Birleşmiş Milletler ve ajansları; WTO, Dünya Bankası ve IMF gibi çok taraflı finans kuruluşları; bölgesel dernekler; özel sektör bağışçıları ve yatırımcıları; yerel yönetimler; topluluklar; aileler; ve bireylerin hepsinin entegre kalkınma çabalarında oynayacağı bir rol vardır. Elbette zorluk, çabaları birbiriyle çelişmeyecek, tamamlayacak şekilde koordine etmektir (Bakırcı,2007).

Ruger (2005), 1950'ler ve 1960'ların ulusal geliri artırmak için on yıllarca büyüme olduğunu, ancak yoksulların yaşamlarını iyileştirmek için çok az şey yapıldığını belirtmektedir. Birçok devlet esas olarak Gayri Safi Milli Hasılanın artırılmasıyla ilgilenirken (Thorbecke, 2005), Machethe (1995) bu dönemi yukarıdan

aşağıya bir kalkınma çerçevesi olarak sınıflandırmıştır. Yoksulluk odaklı Entegre Kırsal Kalkınma projelerine yönelik baskı 1970'lerde artmıştır (Machethe, 1995).

Entegre Kırsal Kalkınma yaklaşımını teşvik etme sürecine öncülük edenler özellikle uluslararası kuruluşlardır (Basler ve Brunswick-Völkenrode, 1979). Entegre Kırsal Kalkınma, kırsal yoksulların kendi kalkınma gündemlerini yürütmelerinin beklendiği, doğası gereği katılımcı olan, yoksul yanlısı, kırsal kalkınma stratejisi olarak kabul edilmiştir. Yeşil Devrim'in yukarıdan aşağıya yaklaşımının aksine, toplulukların bu programları uygulaması bekleniyordu. Bununla birlikte, çoğu durumda programların bağışçılar tarafından uygulandığını ve hükümetlerin çok önemli bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Entegre Kırsal Kalkınma paradigmasının değeri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

İlk olarak, Entegre Kırsal Kalkınma projelerinin belirli coğrafi bölgeleri hedeflediği belirtilmektedir. Araştırmacılar, bu yaklaşımın hükümetlerin belirli bölgelerdeki hedeflenen nüfuslara mal ve hizmet paketleri sağlamasına olanak sağladığını belirtmektedir (Sallinger-McBride ve Picard, 1989). İnanç, faydaların toplumun diğer bazı kısımlarına da sıçrayacağı yönündedir (Funnell ve Binns, 1983).

Literatür ikinci olarak, belirli faaliyetlere odaklanan Yeşil Devrim ve Toplumsal Kalkınma yaklaşımlarından farklı olarak, Entegre Kırsal Kalkınmanın farklı kalkınma yönlerini, tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin dahil edilmesiyle birleştirdiğine işaret etmektedir (Livingstone, 1979). Dahil edilen tipik proje faaliyetleri, çiftlik kredisi, yayım, tarımsal girdiler, güvenilir pazarlama tesisleri, garantili tarımsal ürün fiyatları, okullar ve hastaneler, kırsal bayındırlık işleri ve daha güçlü köy kurumlarıdır (Livingstone, 1979; Machethe, 1995). Entegre Kırsal Kalkınma savunucuları ayrıca, küçük ölçekli tarımı ticari çiftçiliğe dönüştürmenin yanı sıra, yaklaşımın kırsal ekonomileri çeşitlendirmek, istihdam fırsatlarını artırmak ve iç talebi teşvik etmek için tarımsal işleme, tarım ticareti ve ilgili kırsal endüstrileri tanıttığını veya genişlettiğini savunmaktadırlar (Sallinger-McBride ve Picard, 1989).

Üçüncüsü ise, halkın katılımının Entegre Kırsal Kalkınma yaklaşımının temel taşlarından biri olmasıdır. Yaklaşımın savunucuları, entegre kırsal kalkınmaya yerel katılımın (Sallinger-McBride ve Picard, 1989; Nemes, 2005) etkilenen insanların (kırsal yoksullar) yoksulluğun ortadan kaldırılmasında yer almasının beklendiği yerlerde vurgulandığını iddia etmektedirler. Buradaki fikir, yerel toplulukları kendi kendine yardım geliştirme projeleri aracılığıyla ulusal kalkınmaya dahil ederek güçlendirmektir (Belshaw, 1977; Livingstone, 1979).

Kalkınmadan etkilenen yerel halkın projelerin yönlendirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde başı çekmesine izin verilmelidir. Yerel sahiplik, diğer tüm oyuncuların üzerinde çalışması gereken hedeftir. İdeal olarak, her geliştirme çabası tüm aktörlerin ve tüm sektörlerin bakış açısını dikkate alacaktır, ancak pratikte bu elbette imkansızdır. Entegre kalkınma, bir politika kısıtlaması olmaktan çok kavramsal bir çerçeve olarak görülmelidir. Kalkınma ortakları, eylemlerinin karmaşıklıklarının ve geniş sonuçlarının bilincinde olmak ile hedeflenmiş, iyi planlanmış girişimlere odaklanmak arasında bir denge kurmalıdır (Nemes, 2005).

Kırsal kalkınmaya entegrasyon çeşitli şekillerde tartışılabilir. En yaygın anlayışı, çeşitli ekonomik sektörlerin (tarım, sanayi, hizmetler) entegrasyonu ile ilgilidir. Sıklıkla dile getirilen bir diğer husus da, dezavantajlı sosyal grupların kalkınma sürecine (kadınlar, yaşlılar, ulusal ve etnik azınlıklar, vb.) entegrasyonudur. Çünkü dezavantajlı grup bu gelişmelerin dışında bırakılırsa daha da fazla zarar görebilir (Leupolt, 1997).

Kırsal kalkınma politikalarının başarısızlığı ve başarısı hakkında bazı açıklamalar verebilecek, entegre ve entegre olmayan kırsal kalkınma sistemlerinin basit modellerini sağlamak önemlidir. Bu aşamadaki modeller, tüm kırsal kalkınma sisteminin dikey bir dilimi olarak anlaşılabilir (merkezi sistem ve herhangi bir belirli yerel sistem dahil), bu nedenle süreci tek bir kırsal bölge perspektifinden açıklamaya çalışır (Leupolt, 1997).

Entegre bir sistemde, yerel ve merkezi geliştirme sistemleri birbirleriyle dinamik bir işbirliği içinde çalışmalıdır. Kontrol, kaynaklar ve sorumluluklar sistemin farklı seviyelerine dağıtılmalıdır. Gelişmiş yerel kalkınma kurumlarının varlığı bu modelde gerekli bir koşuldur. Yeniden dağıtılmış kaynaklar tahsisleri oldukça farklı olmasına rağmen, hala merkezi sistem üzerinden kanalize edilmektedir. Kaynakların önemli bir kısmı hala doğrudan erişim türü (esas olarak fiziksel) dezavantajların üstesinden gelmek için harcanmaktadır. Ancak, yerel ekonomik kalkınmayı desteklemek için doğrudan merkezi kaynaklardan ayrılan bu kaynaklar, bütçenin çok daha küçük bir payını temsil etmektedir. Ancak daha çok geleneksel tarımsal üretimi sübvans etmek yerine kamu mallarının (örneğin tarımsal-çevre planları) korunmasını amaçlamaktadır.

Merkezi kaynakların önemli bir kısmı yerel kalkınma kurumlarının güçlendirilmesine ve yerel kaynakların kilidinin açılmasına ayrılmıştır. Bunun gibi, yerel kaynaklar da kullanılabilir ve geliştirme sürecine önemli katma değer ile katkıda

bulunabilir. Bu değer, yerel bölgenin ekonomik kaynak tabanına akar, pazarlanabilir ürünler yaratır ve kaynak türü dezavantajlarını büyük ölçüde azaltır. Aynı zamanda, yerel kalkınma sistemi, erişim tipi dezavantajlara karşı da önemli bir katkı sağlayabilir. Öncelikle yerel alanın yararına iş ve politika erişimini iyileştirir. Bütün bunlar çok daha dengeli bir gelişime yol açabilir. Yörenin üretim kapasitesi güçlendirilmiş ve iki yönlü erişim (mahalli olduğu kadar mahalli de) sağlanmaktadır. Böylelikle kırsal alan, kaynaklarını kullanarak ve pazarın kendi bölümünü bularak bağımsız hale gelebilir, nüfusunu koruyabilir ve gelecek için değerlerini sürdürebilir (Leupolt, 1997; Van der Ploeg,2000:395-403).

1.5.5. Sürdürülebilirlik Yaklaşımı

Modern ekonomide kırsal kesim dünya GSYİH'sinde önemli bir paya sahip olarak küresel anlamda değerli bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası uygulamalar, kırsal alanın, tüm ekonomik sistem için sorumlulukları ve sonuçlarıyla geleceğin en büyük zorluklarından biri olduğunu göstermektedir Çok daha yüksek bir ekonomik büyümenin kaydedilmesi amacıyla, bu sektörün sürdürülebilir kalkınmasına daha fazla dikkat edilmelidir. Sürdürülebilir kırsal kalkınma, dünya ekonomisinin mevcut aşamasında ve çevre koşullarında, geniş ve çok karmaşık bir konudur. Tarımsal (sektörel) bir politikadan kırsal kalkınmaya entegre bir yaklaşıma geçişi mümkün kılan, tarıma özgü gerçeklik koşullarına sürekli bir adaptasyon süreci içinde olan süreklilik boyutu ile ilgili ayrılmaz bir terimdir (Saracau ve Smochina, 2020:129).

AB Uyum Politikası ve Ortak Tarım Politikası, temel altyapı açısından Orta ve Doğu Avrupa'daki coğrafi eşitsizliklerin azaltılmasına, ekonomik faaliyetin ve tarımsal kalkınmanın teşvik edilmesine ve özellikle kırsal alanlarda bölge sakinlerinin nitelik ve becerilerinin iyileştirilmesine yardımcı olabilecek iki stratejik girişimdir (Dudek ve Wrzochalska, 2017). Bununla birlikte, yeni AB üye devletleri durumunda bu tür politikaların etkisinin, yerel ve bölgesel ekonomileri canlandırmak için uygun finansmanla daha fazla ayarlanması gerekmektedir. AB kırsal kıyı bölgelerinde balıkçılık faaliyetlerinin kademeli olarak azalması, Ortak Balıkçılık Politikası gibi yeni politika teşviklerine rağmen bu bölgelerin yeniden canlandırılmasını zorlaştırmaktadır (Loizou vd., 2014). AB politikaları ve mali araçları, batı yüksek gelirli ülkeler ile kırsal bölgelerin düzenli olarak geride bırakıldığı Doğu Blok'undaki eski Sovyet ülkeleri arasındaki hafifletme uçurumunu hızlandırmalıdır. Liverur gibi yeni projeler, kaynakların sürdürülebilir mobilizasyonuna ve değer zinciri boyunca

operatörler arasında daha iyi işbirliğine dayalı olarak şu anda kırsal alanlarda geliştirilmekte olan yenilikçi iş modellerini tanımlıyor ve yeni hizmetlere yol açmaktadır. Bölgesel düzeyde, küçük ölçekli işletme projeleri tarafından desteklenen toplu orman yönetimi, çekici estetik değerlere sahip yerel ürün pazarları ağını ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sürdürebilir (Lopes ve Diaz-Maroto, 2018).

Kırsal alanlardaki küçük ve orta ölçekli işletmelerin rolü, yerel kaynak kullanımına, yerel kamu bütçesine katkılara, istihdam yaratılmasına, altyapının geliştirilmesine ve toplumla ilişkiye dayanmaktadır (Kubickova vd., 2017). Ayrıca, uygulamaları kullanan küçük ölçekli çiftçiler, çevresel kaynakları daha fazla bozulmadan korurken, çeşitli, besleyici, sürdürülebilir diyetler için gerekli gıdayı üretebilmektedirler (Anderson, 2015).

Uzun vadeli büyüme politikaları, tropikal bölgelerde gıda güvenliğini ve sosyal eşitliği sürdürmek için büyük tarım işletmecileri yerine küçük çiftçileri destekleyecek şekilde yeniden yönlendirilmelidir (Boron vd., 2016). Organik gıda üretimi açısından yeni kentsel-kırsal ilişkiler, yakındaki çiftçileri en iyi yönetim uygulamalarını benimsemeye ve tarım dışı faaliyetler (örneğin turizm ve rekreasyon faaliyetleri, çevre koruma, orman restorasyonu) veya kentsel-kırsal göç geliştirmeye teşvik etmektedir. Ürünlerini pazarlamak isteyen kırsal hane halkları yerel pazarlarla sınırlıdır veya üretimleri düşük fiyatlarla aracılara satılmaktadır (Wegren, 2016:602). Bu durum, köylerin dağılmasının, zayıf yol ağlarının ve hizmetlerin kentsel yoğunlaşmasının, yerel kırsal üreticiler ile kentsel müşteriler arasındaki doğrudan bağlantıların geliştirilmesinde engel oluşturduğu diğer Doğu Avrupa ülkelerine özgüdür.

Çiftçi birliklerinin geliştirilmesi, bölgesel ve hatta ulusal pazarlara erişimi artırmada, kısa tedarik zincirleri sağlamada ve özellikle Romanya gibi tarımsal verimlilikte yüksek potansiyele sahip ülkelerde, yurt dışından gıda ürünü ithalatına bağımlılığı azaltmada bir çözüm olabilir. Bu tür ülkeler, kırsal ekonomilerini ihracata adanmış ucuz hammadde sağlayıcılarından üretilmiş ürün ve hizmetlere (örneğin, mobilya endüstrisi, gıda endüstrisi, organik tarım, yenilenebilir enerji, tarım turizmi) doğru yükseltmelidir. Dijital teknolojiler tarım sektörüne yardımcı olabilecek girdi / çıktı kaynaklarını (nakliye ve lojistik, finans ve üretim teknikleri dahil) koordine etmek için fiyat ve piyasa bilgilerine erişmenin yeni yollarını sağlamaktadır. Su hasadının iyileştirilmesi, kuraklığa dayanıklı mahsullerin yetiştirilmesi, ekolojik restorasyon, daha iyi yerel yönetim, finansal araçlar, entegre kaynak yönetimi, sağlam kamu hizmetleri ve daha iyi kentsel-kırsal bağlantılar ile birleştirilmiş, dünyanın dört bir

yanındaki kırsal toplulukların daha sürdürülebilir hale gelmesine yardımcı olabilir (Duncombe, 2018).

Gelişmekte olan ülkelerin uzak kırsal alanları, elektrik şebekelerinin yetersiz kapsama alanı, yüksek yakıt taşıma maliyetleri, uygun olmayan yollar ve ilgili kirlilik sorunları ile birlikte artan biokütle yakıt tüketimi nedeniyle yenilenebilir enerji kaynaklarına güvenmelidir (Afsharzade vd., 2016). Bu bağlamda, “Akıllı Köy”, temiz su, sanitasyon, eğitim, sağlık ve cinsiyet eşitliği gibi diğer ilgili sektörler için bir katalizör geliştirme rotası olarak uzak köylere enerji erişimi sağlamak ve yerel pazarları ve demokratik katılımı desteklemek için umut verici bir girişimdir (Gevelt vd., 2018). Enerji kaynağının odun veya kurutulmuş sığır dışkısına dayandığı Bangladeş gibi gelişmekte olan ülkelerin yoksul kırsal alanlarında, hanehalkı düzeyindeki biyoenerji sistemleri (örneğin, biyoatıkların anaerobik sindirimi) birkaç sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bir çözüm olabilir (Zakkak, 2015; Rahman vd., 2019).

Kırsal turizm, tarım turizmi, dini turizm ve ekoturizm alternatifler veya tamamlayıcı ekonomik faaliyetlerdir ve kırsal toplulukların tek bir ana ekonomik sektöre (tarım, ormancılık, enerji, madencilik veya balıkçılık faaliyetleri) bağımlılığını azaltırken kırsal girişimciliği daha da teşvik edebilir. Kırsal topluluklar, çok çeşitli şoklara (doğal olaylar, politika değişiklikleri, ekonomik rahatsızlıklar ve güvensizlik gibi) yanıt vermelidir ve bu tür riskleri başarılı bir şekilde yönetmek, kırsal toplumun direncini artırır (Freshwater, 2015).

Üç temel sütuna (sosyal, ekonomik ve çevresel) dayalı sürdürülebilir kalkınma, kırsal nüfusun uygun eğitimi olmadan gerçekleştirilemez. Eğitim faaliyetleri ve çevresel farkındalık bu tür engellerle mücadele etmelidir. Okuryazarlık oranı, kalkınma ile doğru orantılıdır; bu nedenle, kırsal toplulukların eğitim hizmetlerine tam erişimi, gelişmekte olan ülkelerde iddialı sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmak için başlangıç noktası olarak görülmelidir. Ayrıca, kırsal-kent bağlantıları, kırsal kalkınma perspektiflerini canlandırmak için bir yol olarak ele alınmalıdır. Bu kırsal-kent bağımlılıkları olumlu, olumsuz veya tarafsız olabilir. Olumlu olanlar, özellikle gelişmiş ülkelerde, olumsuz olanlar özellikle az gelişmiş ülkelerde görülmektedir, ancak özellikle kentsel alanların yakınında tarafsız ilişkilerin yönetilmesi zordur. Bölgesel yakınsama, bir idari bölge veya ilçenin parçası olan büyük şehirler, kasabalar ve kırsal belediyeler arasında servet dağılımındaki coğrafi eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamaktadır. Bu tür bir yaklaşım, altyapı, kamu hizmetleri, hareketlilik, iş fırsatları

(örneğin, yeni kurulan şirketler, istihdam artışı) ve yerel paydaşların topluluk kararlarına dahil olduğu turizm faaliyetleri ile ilgili ortak projelerde kentsel ilişkileri güçlendirebilir (Rahman vd., 2019).

1.5.6. Yerinden Yönetim

Ortak Tarım Politikası felsefesi ve içeriğinde, özellikle 1990'ların başından sonra yaşanan gelişmelerden en önemlisidir. Bu politikanın kırsal kalkınmayı ilgilendiren kısmı çerçevesinde, mekansal ve çeşitlendirilmiş yaklaşım tercih edilmektedir. Ademi merkezîyetçilik, bu yaklaşımın temel özelliklerinden biri olarak kabul edilir ve üye devletlerin yerel ihtiyaçları daha iyi saptamasını ve tarım politikasını tüketicilere yaklaştırmasını sağlar. Kırsal kalkınma özellikle belirli bir yerel (mekânsal) boyut sunacaktır (Karanikolas ve Hadjipanteli, 2014).

Bu politikanın oluşturulma şeklini incelemek istiyorsak, bölgenin düzeyinin bilinmesi gereklidir. Bunun nedenlerini Perraud (1995) şöyle açıklamaktadır (Karanikolas ve Hadjipanteli, 2014):

- i. Bölgeler artık program ürettikleri için politika oluşturan otoriteleri içermektedir, kurallar, düzenlemeler ve sübvansiyonlar.
- ii. Bölgeler ulusal politikayı tekrar etmemekte bunun yerine, işleyiş, içerik ve bazen stratejik yön bakımından ulusal politikadan ayırt edilebilen kendi politikalarını oluşturmaktadırlar.
- iii. Bölgeler tarım için kamu finansmanına giderek daha fazla katılmaktadır.

Bölgesel tarım politikalarının gelişimi, bir yandan homojen bir tarım politikasının kademeli olarak geri çekilmesinden, diğer yandan da kırsal bölgelerin farklı özelliklerine cevap verme ihtiyacından doğmuştur. Tarım politikasının esnek ve çeşitlendirilmiş bir şekilde uygulanmasını sağlayan idari düzey, bölgesel düzeydir. Öte yandan, birden çok politika katmanı, araçlar ve mali kaynaklarla bağlantılı birden çok tutarsızlık anlamına da gelir. Bununla birlikte, tüm ademi merkezîyet sürecini engelleyebilecek tehlikeler de bulunmaktadır ki; bunlar yerinden yönetimi gerekli kılmaktadır:

- i. Tarımını düzenlemek için gerekli araçlara sahip olmayan (genellikle altyapı) birçok bölgenin olması,
- ii. Az sorumluluğu olan, ancak ne deneyimi ne de imkânı olmayan bölgeler,

- iii. Mali kaynak eksikliği,
- iv. Bölgelerin kendilerini merkezi düzeyde yerel çıkarları temsil etmekle sınırlayanların (lobicilik) olmasıdır.

Trouve'ye (2004) göre bölgeler, ademi merkeziyetçiliğin işleyişinde temel bir bileşeni oluşturur. Ortak politikalar, açıkça sorumlulukların ve ekonomik kaynakların aktarımı ile ilgili belirli bir “bölgeselleşme” miktarını içerir. Bölgeler, tarım politikalarını finanse etmek, detaylandırmak ve uygulamak için yeni sorumluluklar kazanıyor ve böylece belirli bölgesel politikaları kendi stratejileri aracılığıyla sergiliyorlar. Bu, önemli bir yetkiye sahip olan ve dolayısıyla kendi politikalarını geliştirebilen bölgelerde olmaktadır.

Bir kırsal kalkınma politikası olarak yerinden yönetim, 1970'lerden beri birçok gelişmekte olan ülkede tutarlı bir şekilde uygulanmıştır. Yerinden yönetim politikalarının motivasyonu ve uygulanması önemli ölçüde farklıdır. Geçmişte, birçok ülkede merkezden uzaklaştırma tipi yerinden yönetim tercih edilmekteydi. İnsanların katılımını ve yetki devrini vurgulayan ademi merkeziyetçi bir sistemde, yerel birimler özerk olmalı ve merkezin üzerinde çok az doğrudan kontrol uyguladığı veya hiç olmadığı ayrı bir yargı yetkisi olarak açıkça ayırt edilmelidir. Çoğu durumda, merkezi hükümetler, yerinden yönetim politikalarını uygulamaya koymuş ve yoğun bir şekilde kamuoyuna duyurmuşlardır. Ancak bunların uygulama sırasında aksadığını görülmüştür. Ahmed ve Haque (1986), yerel birimler üzerindeki merkezi kontrolün büyük ölçüde bir “yerinden yönetim yanılsaması” olduğunu vurgulamaktadır. Yerinden yönetimin etkisi ülkeden ülkeye değişse de; gelişmekte olan ülkelerde şimdiye kadar uygulanan yerinden yönetim politikalarının sonuçları etkileyici değildir (Ahmad ve Talib, 2011).

1.5.7. Toplumsal Kalkınma

Toplumsal kalkınma yaklaşımı, daha iyi kalkınma için topluluk arasında kapasite ve kendine güveni geliştirmeye dayanmaktadır (Korten, 1990). Bir topluluk geliştirme yaklaşımıyla katılımın yakın ilişkilendirilmesinin iyi nedenleri vardır. Birincisi, temel ihtiyaçların karşılanması amacı, açıkça herkesin yardımlara katılımını gerektirir. İkincisi, uygulamaya katılım, yerel kaynakların seferber edilmesi yoluyla verimliliği artırır. Üçüncüsü, bir topluluğun değişimi planlama ve uygulama kapasitesinin geliştirilmesi, proje ilerledikçe daha fazla yoğunluk ve katılım kapsamı gerektirecektir (Sadiullah, 2006). Ancak Oakley ve Marsden (1984), geliştirilen

stratejilerin yoksul insanlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını kabul ederek; yerel halkın kalkınmaya katılımı ve yerel seçkinler, katılımcı bir organizasyon yapısı kapsamında kendi çıkarları doğrultusunda kararlar almaya ve uygulamaya devam edeceğini vurgulamaktadır (Ahmad ve Talib, 2011).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMAYA YAKLAŞIM BİÇİMLERİ

2.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınmanın Sorumlu Kurum ve Örgütleri

Türkiye’de kırsal kalkınma için yetkili otoritenin kim olduğu konusunda bazı tartışmalar olabilir. Öncelikle 4/7/2011 tarihli ve 27984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kırsal alanlara bir takım yetki vermiştir. Yukarıda anılan Kanun Hükmünde Kararnamenin Birinci Bölümüne, 2. madde ve (ğ) bendinde şundan bahsedilmektedir: “Kentsel ve kırsal alanlarda ve yerleşim yerlerinde gecekondlu, kıyı alanları ve bozulma nedeniyle orman ve meradan çıkarılan tesisler ve alanlar dahil olmak üzere yerleşimlerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamalarında idarelerin uyacakları usul ve esasların belirlenmesi onların kalitesinden...”

Ayrıca, 3. Bölüm Madde 7’de, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğünün görev ve yetkileri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir: Madde (b): Kentsel ve kırsal alanlarda arazi kullanımına ilişkin temel ilke, strateji ve standartların belirlenmesi ve uygulanmasının sağlanması.

Ancak Türkiye’de hükümet sistemi değişikliğinin ardından 10 Temmuz 2018 tarihinde 30474 sayılı Resmi Gazete’de Cumhurbaşkanlığı Teşkilatına İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanmıştır. Buna göre Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Orman Bakanlığı ile birleştirilerek bu yeni kuruma Tarım ve Orman Bakanlığı adı verilmiştir. Yukarıda bahsi geçen Kararnamede Tarım ve Orman Bakanlığının görev ve yetki alanı şu şekilde belirlenmiştir:

- i. Bitkisel ve hayvansal üretim ile su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi, tarım sektörünün iyileştirilmesi ve tarım politikalarının oluşturulması konularında araştırmalar yapmak,
- ii. Gıdayı korumak üretim, gıda güvenliği ve güvenliği, kırsal kalkınma, toprak ve su kaynakları ve biyoçeşitlilik ve bunların verimli kullanılmasını sağlamaktır. Çiftçilerin örgütlenmesi ve çiftçilerin bilinçlendirilmesi, ormancılığın ve meraların korunması ve iyileştirilmesi, doğa ve doğal kaynakların korunması, su kaynaklarının

korunması ve sürdürülebilir kullanımı, bakanlığın görevlerinin uluslararası gelişiminin izlenmesi vb. ile ilgili başka görevler de vardır.

410. Maddenin (b) bendine göre, Kırsal Kalkınma için Tarım ve Orman Bakanlığının yetkili makam olduğu açıktır. Söz konusu Kararnamenin 417. maddesinde Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün görev ve yetkisi belirlenmiştir. Aşağıdaki maddeler kırsal kalkınma ile yakından ilişkilidir:

- i. Rekabetçi bir tarım sektörü oluşturmak, fiziksel potansiyeli, çevreyi ve araziye geliştirmek, kırsal alanlarda yaşam kalitesini ve ekonomik çeşitliliği iyileştirmek, yerel kırsal kalkınma kapasitesinin tesisi için programlar hazırlamak, uygulamak ve izlemek,
- ii. Tarım ve kırsal kalkınma desteklerinin uygulanması, ödemelerin kontrol edilmesi ve uyumlaştırılması konusunda gerekli çalışmaları yapmak,
- iii. Avrupa Birliği kaynakları ve diğer uluslararası kaynaklarla yürütülen kırsal kalkınma projeleri ile ilgili koordinasyonu sağlamak,
- iv. 4/5/2007 tarihli ve 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun uyarınca oluşturulan İzleme Komitesi,
- v. Tarım sektörü ve kırsal kesime dağıtılacak destekler konusunda çalışma ve önerilerde bulunmaktır.

2.1.1. Merkezi İdare

Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı, büyük şehirlerde Büyükşehir Belediyeleri, diğer yerlerde İl Özel İdareleri, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölgesel Kalkınma İdaresi, Türk Standartları Enstitüsü merkezi idare görevindeki kurumlar arasındadır.

Türkiye'de kırsal kalkınma alanında faaliyet gösteren ve kırsal kesime hizmet götüren kuruluşların başında Tarım ve Orman Bakanlığı gelmektedir. Bu faaliyetler

Bakanlığa bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülmektedir. Bakanlığın faaliyetleri şunlardır:

- i. Tarımsal yatırımlara destek vermek,
- ii. Kırsal kalkınma yatırımlarını teşvik etmek,
- iii. Türkiye ve dünya pazarlarının ihtiyaç duyduğu güvenilir gıda ve kaliteli tarım ürünlerinin bulunabilirliğini sağla tarımsal ve ekolojik kaynakların sürdürülebilir kalmasını sağlamak,
- iv. Politikalar belirlemek ve uygulamak,
- v. Kırsal alanlarda yaşam standartlarını yükseltmektir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ise çevreyi korumak ve iyileştirmek, kırsal ve kentsel alanlardaki arazi ve doğal kaynakları en iyi şekilde kullanmak ve korumak, ülkenin flora ve faunasını ve doğal zenginliklerini korumak ve geliştirmek, her türlü çevre kirliliğini önlemek amacıyla kurulmuştur. Bakanlık, bu hedefler çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak için çalışmalar yürütmektedir.

6.4.2011 tarihli 6223 sayılı kanuna göre ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, iyileştirilmesi ve bakımı, çölleşme ve erozyonla mücadele, ormanlarda meraların yeniden ağaçlandırılması ve iyileştirilmesine yönelik politikaların oluşturulması da Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ormanlarla ilgili hedefleri arasındadır. Ayrıca bakanlığın hedefleri arasında ormanların korunması, sulak alanların ve biyolojik çeşitliliğin korunması, avlanma ve korunma, vahşi yaşamın yönetimi, geliştirilmesi ve işletilmesine yönelik politikaların oluşturulması, su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımına yönelik planlama politikaları, ulusal su yönetiminin koordinasyonu da bulunmaktadır. Bunların yanı sıra bakanlık, meteorolojik olayların izlenmesine yönelik politika ve stratejiler belirlemekte ve bunlarla ilgili gerekli önlemleri almaktadır.

Kırsal kalkınmada bir başka sorumluk da Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na aittir. Başkanlık 2018 yılında kurulmuş bir kurumdur. Adından da anlaşılacağı üzere asıl görevi ülkenin kalkınması için gerekli stratejik planları yapmak ve bunları hayata geçirecek faaliyetleri belirlemektir. Beş yılda bir hazırlanan kalkınma planları Başkanlık tarafından hazırlanmaktadır. Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi; bu planlar arasında kırsal kalkınmaya ilişkin öngörü ve hedefler sektör için oldukça önemlidir.

2.1.2. Taşra Teşkilatı

Anayasanın 126. maddesinde ülkemizdeki merkezi idare kuruluşların belirli dinamikler açısından (coğrafi şekil, ekonomik şartlar, kamu hizmetinin gereksinimi) illerin idaresi açısından bir yetkiye dayanması gerektiği ifade edilmektedir (DPT, 2000:21)

2.1.3. Mahalli İdareler ve Mahalli İdare Birlikleri

Yerel yönetimler, dünyanın tüm ülkelerinde kamu yönetimi için vazgeçilmez ve son derece önemli birimlerdir. Bir yandan bu birimler, sanitasyon, kanalizasyon, çöp toplama ve taşıma gibi hizmetleri sunarak bulundukları yerlerdeki insanların günlük ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyor; diğer yandan eğitim, sağlık ve altyapı gibi ulusal kalkınma için çok önemli olan birçok görevi yerine getirirler (Ulusoy ve Akdemir, 2009: 260). Yerel ihtiyaçları daha iyi karşılamayı amaçlayan yerel yönetimler, yönetimde demokrasinin en iyi şekilde sağlanabileceği idari birimlerdir. Bu nedenle, yerel yönetimler için sorumluluk alanı tüm ili kapsar ve büyük ölçüde kırsal alanlara hizmet almayı içerir. Seçimlerle göreve gelen belediye başkanları ve köy muhtarları ile bunlara bağlı komite üyeleri, meclis üyeleri ve belediye meclis üyeleri, bölgelerinin sorunlarını ve bu sorunların giderilmesi için sarf edilen çabaları yakından izledikleri için kırsal kalkınma çabaları için özel bir öneme sahiptir (Ekim, 2006: 30).

Mahalli idareler anayasanın 127. Maddesinde şu şekilde yer almaktadırlar: “mahalli idareler il, belediye veya köy halkının mahallinde ortak gereksinimlerini gidermek üzere kuruluşunun temelleri kanunla gösterilen ve karar alma mecraları da kanununda yazılı olan ve seçmenler aracılığı ile seçilip göreve getirilen kuruluşlardır” (Yalçındağ, 1993:14).

2.2. Türkiye’de Öne Çıkan Kırsal Kalkınma Modelleri

1924 yılında çıkarılan “Köy Kanunu”, köyler için bir imar planı hazırlanmasına gerek kalmadan temel fiziki altyapının uygulanmasını önermiştir. Kanun, kalkınmayı sağlamak ve ayrıca sağlık ve bayındırlık işlerinin gerekliliklerini karşılamak için köy idarelerine bir dizi görev vermiştir. Ancak, ekonomik ve idari eksiklikler nedeniyle, il özel idareleri ve merkezi yönetimler, tanımlanan görevlerin yerine getirilmesinde köyler için sadece destekleyici bir rol üstlenebilmiştir (Keleş, 2000). Bu bağlamda

geçmişte öne çıkan köy adı altından kırsal kalkınma modelleri başlıklarda ifade edilmiştir.

2.2.1. Örnek Köy Modeli

1963-1965 yılları arasında “Örnek/Model / Pilot Köy Yaklaşımı” adı altında yeni bir geliştirme yöntemi oluşturulmuştur. Ankara ve İstanbul'da merkezi yönetimler ve il özel idareleri tarafından desteklenmiştir. Bu modeldeki köyler aşağıdaki bakış açılarına dayanmaktadır (Keleş, 2000:190):

- i. Köylere hizmet sunumunu koordine etmek,
- ii. Çevre köylerin de bu tür hizmetlerden yararlanmasını sağlamak,
- iii. Köy meselesi ile ilgili tüm ortakları somutlaştırmak,
- iv. Diğer köyler için de somut bir kalkınma modeli ileri sürmektedir

Bu amaçlarla geliştirilen bir yöntemle geliştirilen model köylerin çevre köylerin kalkınmasına da katkı sağlayacağı ve böylelikle yaygınlaşabileceği varsayılmıştır (Erkul ve Esgin, 2012:185). Ancak bu yaklaşıma iki önemli eleştiri getirilmiştir (Keleş, 2000:191):

- i. Köylerde yapısal değişiklikler oluşturmaktan çok yoğun hizmet yatırımı ile yerleşim yerlerinin fiziki görünümünü değiştirmesi sonucunu doğurduğu eleştirisi;
- ii. Öncelikle kamu görevlileri tarafından hazırladığı için halkın ihtiyaçlarını karşılayamadığı eleştirisi.

Çeşitli kuruluşların yürüttüğü çalışmaları köylere tanıtmak, yaygınlaştırmak ve göstermek amacıyla örnek köylerin kurulması için girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler, doğası gereği deneysel olan bu model köy çabalarının büyük ölçüde halkla ilişkiler amacıyla yürütüldüğü gerekçesiyle eleştirilmiştir. Eleştirileri doğru çıkarır şekilde, İstanbul'daki örnek köy modeli 1966 yılında kaldırılmıştır. Dolayısıyla örnek olarak seçilen köyler diğer komşu köyler için “örnek köy” ya da bir “çekim merkezi” olmamıştır (Erkul ve Esgin, 2012:186).

2.2.2. Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması

Her bir yerleşme, sistemin birer parçası olarak bilinmektedir. Teker teker her yerleşmeyi incelemek, problemlerin çözümü için yeterli değildir. Bu sebeple, yerleşmeleri bir sistem içerisinde düşünmek ve bütüncül bir planlama anlayışıyla çözüme kavuşturmak gerekli olmuştur. Çok yönlü kırsal alan planlaması, bölge planlaması kavramı ve tekniğiyle alakalı koordineli bir çalışma sistemini öneren bir plan türüdür. Çok yönlü kırsal alan planlamasının belli başlı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikleri ifade etmek gerekirse (Keleş, 2000);

- Planlama hedefi
- Dönüşüm hızı
- Dış etkenler
- Teknoloji ithali
- Başarı derecesi
- Kurumsal olma niteliği
- Yerleşme sistemi

1965 yılında Köy İşleri Bakanlığının kurulmasıyla “Çok Yönlü Kırsal Alan Planlama Yaklaşımı” benimsenmiştir. Bu yaklaşım Hollanda, İtalya ve İsrail gibi ülkelerde halihazırda uygulanmaktadır. Bu modelin temel amacı köyü sürdürülebilir, kendi kendine yeten bir birime dönüştürmektir. Böylelikle kent ve kır arasındaki eşitsizliğin giderilmesi ve kaynakların en verimli şekilde kullanılması amaçlanmıştır (Armağan, 2021).

Bu yaklaşım, ilk kez kalkınma kavramı ile kırsal alan arasında ulusal düzeyde bir ilişkinin kurulmasını mümkün kılmıştır. Önerilen bu bölgesel planlar, tarımsal kalkınmanın yanı sıra sosyo-ekonomik ve fiziksel gelişme perspektiflerini de hedeflemiştir. İzmir, Manisa, Diyarbakır, Uşak, Urfa ve Malatya'da Köy İşleri Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan söz konusu yöntem, halkın katılımının yetersizliği, mali kaynak yetersizliği ve önceliklendirme hataları nedeniyle hayata geçirilememiştir. Yönteme yönelik en büyük eleştiriler ise, ülke koşullarına ve çok yönlü planlama kavramına uygun olmadığı yönündedir (Keleş, 2000)

2.2.3. Merkez Köy Modeli

Sayıları sürekli artan kırsal yerleşim birimlerine yönelik kamu hizmetlerinin sunumunda yaşanan büyük sorunların ardından; bir “Merkez Köy” Bu yaklaşım, kamu hizmetlerinin belirli yoğun nüfuslu merkezlerde merkezileştirilmesini, toplu kamu hizmetleri sağlamayı ve böylece yerel toplulukları etkilemeyi ve gelişimlerini sağlamayı amaçlamıştır. 1970'lerde başlayıp 1980'lerde sonuçlanan yerleşim yeri sıralaması çalışmalarına katkı sağlamıştır. Yerleşim sıralama sistemine göre yerleşim birimlerinin her biri hinterland içerisinde sıralanır ve mal, hizmet, nüfus ve iletişim akışları ile merkezler arası ilişki türleri belirlenir. Merkez Köy yaklaşımı hizmet sunma amacı ile sınırlı olduğundan, insan-toprak ilişkisinin ve yerleşim, üretim, örgütlenme, sanayileşme vb. konulardaki sorunların iyileştirilmesi için yeterli bir araç olarak görülmeyebilir (Keleş, 2000).

Merkez Köy Modeli 3. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1978) bir politika aracı olarak görülmüştür. Bu dönemde nüfusun kentsel alanlara akmasının bir sonucu olarak, kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı düşmektedir. Ayrıca, kırsal yerleşmeler dağınık yapıya sahip çok sayıda birimden oluşmaktadır. Bu da kırsal alanlarda hizmetlerin yeterince gelişmemesine neden olmaktadır. Dağınık bir yapıya sahip olan ve çoklu birime sahip olan kırsal yerleşmeler, verimsiz yollara, içme suyuna, elektriğe ve diğer hizmetlere sahiptir. Belediyeler, İl Özel İdareleri ve Köy İdareleri, kaynak yetersizliği nedeniyle kanunla belirlenen görevleri yerine getirememektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetlerin sunumunda köy, belirli sosyal ilişkileri olan, belirli sınırları olan, nüfusu 10.000'den az olan ve tarım temel ekonomik sektör olan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu plan üzerinde “Merkez Köy” yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Yenigül, 2017).

Köylerde yaşayanların toplam nüfusa oranı nüfus sayımına göre azaldığından, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan araştırmalar neticesinde köylerin ihtiyaçlarını en düşük maliyetle karşılamak ve kırsal nüfusu ulusal pazara entegre etmek için ülke genelinde 7000'e yakın Merkez Köy kurulabilmekteydi. Kırsal kesimdeki ekonomik ve sosyal yaşamın statik yapısı, kentleşme ve sanayileşmenin etkisiyle dinamik bir yapıya dönüştürülebilirse, geçerli sonuç alınabilecekti. Bu nedenle altyapı ve sosyal hizmetlere “Merkez Köyler” de konsolide edilmiştir (Yenigül, 2017).

Dağınık ve parçalı kırsal yerleşim yerlerine hizmet sunmanın maliyetini düşürmek, verilen hizmetlerden tüm köylülerin yararlanmasını sağlamak ve kırsal yerleşimleri geliştirmek amacıyla oluşturulan Merkez Köyler modelinde sağlık ocakları, temel eğitim ve yatılı bölge okulları, köy kursları, tarımsal yaygınlaştırma binaları, aşılama ve suni tohumlama istasyonları, iletişim büroları, polis karakolları ve pazar yerleri gibi hizmet birimleri kümelenmekteydi (Çelik, 2005).

Merkez köy modeli, kırsal alanlarda bulunan dağınık yerleşim alanlarından dolayı kaynaklanan problemleri çözmek, insan ilişkilerini sınırlı hale getiren, grup dışında ortaya çıkacak ilişkilerin önüne geçen, ülkenin kültürel ve toplumsal zenginlik kaynağı olan alt kültür gruplarının birbirleriyle iletişim kurmamasını engelleyen, pazar ilişkilerinin gelişmesine ket vuran olumsuzlukları ortadan kaldırmak maksadıyla hayata geçirilmiştir (Geray, 2011).

3. Kalkınma Planında yer alan “Merkez Köy” terimi 5. Kalkınma Planında yeniden kullanılmıştır. Bu modelden bahsederken “Kalkınmada Öncelikli Bölgeler” terimi kullanılmıştır. Kırsal kesimde temel altyapının dağıtımı ve hizmet verimliliğinin sağlanması için araç olarak “Merkez Köyler” kullanılacağından bahsedilmiştir. Bu planda Merkez Köy yaklaşımında, entegre kırsal kalkınma projeleri ve tarım dışı ekonomik faaliyetler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Bölgesel Planlama, bir kalkınma planında ilk kez bahsedilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, bölgesel planlama araçları olarak “Kalkınmada Öncelikli Bölgeler” olarak belirlenmiştir. Bölgesel farklılık açığını azaltmak için bu alanlara yönelik “Bütünleşik Kırsal Kalkınma Projeleri” hazırlanacağı da yine raporda yer almaktadır. Temel amaç kırsal kesimde gelirin artırılması, sosyal ve kültürel gelişime katkı sağlanması ve kalkınmanın hızlandırılmasıdır (Kayıkçı, 2005).

2.2.4. Köy-Kent Modeli ve Tarım Kentler Modeli

1970-1980 yılları arasında iki siyasi parti (CHP ve MHP) tarafından geliştirilen ve başlatılan “Köy-Kent” ve “Tarım Kentler” modelleri içerik ve metodoloji olarak birbirine çok benzeyen iki yaklaşımdır (Çelik, 2005).

Köy-Kent yaklaşımı kırsal nüfusa sosyal, ekonomik, sosyal ve kamusal ihtiyaçlarını karşılayarak verimli ve akılcı bir yaşam tarzı sağlamak için bir kalkınma planı olarak tasarlanmıştır. Ayrıca, kırsal kesimde yaşayan nüfusun kendilerine sağlanan tarımsal ve endüstriyel fırsatlardan yararlanabilmesi için yeni istihdam

fırsatları yaratmayı amaçlamıştır. Bir yandan kırsal kalkınmayı sağlamak, diğer yandan kentleşmeyi güçlendirmek öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Böylelikle kentleşme ve sanayileşme aynı model içinde sunulmuştur. Benzer şekilde, Tarım Kentler modelinde, 8-10 köyün kümelenerek bir birim oluşturması önerilmiştir. Ayrıca kümenin merkezinde yer alan köyün bir tarım kasabası olarak belirlenmesi önerilmiştir. Çevre köylerin tarım kasabasına bağlanacağı, dolayısıyla en yakın şehre bağlanacağı bir kalkınma modelinin geliştirilmesi planlanmıştır.

1978'de CHP'nin iktidar döneminde, iki “köykent” sitesi uygulanmasına rağmen, uzun vadeli bir sonuç getirilememiştir. MHP siyasi partisinin geliştirmeye çalıştığı tarım kasabaları ise sadece ideoloji olarak kalmıştır.

2.2.5. Toplumsal Kalkınma Modeli

Yerel ve ulusal çabaların birleştirilmesi ilkesine dayanan “Toplumsal Kalkınma Yaklaşımı”, Birleşmiş Milletler önderliğinde birçok ülkede başarıyla uygulanmıştır. Bu yöntemin önerilmesinden bu yana Türkiye, kalkınma sürecine halkın katılımının öneminin vurgulandığı ve aynı zamanda devlet inisiyatifleri ile bireyler arasındaki koordinasyonun gerekliliğinin de vurgulandığı yeni bir aşamaya girmiştir. Bu yöntem, planlı geliştirme döneminde getirilen en önemli reform olarak kabul edilmekle birlikte, aynı zamanda ağır eleştirilere de maruz kalmıştır. Kırsal kalkınma literatüründeki birçok yazar, temel yapısal düzenlemeler oluşturulmadan gönüllü girişimlerin başarı için yeterli olamayacağı konusunda hemfikirdir. Böyle bir yaklaşımın ancak geliştirme için diğer araç ve araçlarla birlikte kullanıldığında başarılı olabileceğini belirtilmektedir (Keleş,2000).

2.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınmaya Yaklaşım Biçimi

Türkiye’de kırsal kalkınma modelleri ile bir bakıma tarihsel arka planda kırsal kalkınmanın gelişimi de ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak kırsal kalkınmaya yaklaşım biçiminin aktarılacağı bu bölümde öncelikle geçmişten günümüze bu bakış açısının gelişimi üzerine durulacak ardından zorluklar ve girişimlere yoğunlaşılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılından bu yana tarımsal üretim, Türkiye’nin en önemli kaynaklarından biri idi (Akad, 2013). Akad (2013)’göre 1920’li yıllarda az gelişmiş bir sanayi üretimi, vergilerin ve sanayi üretiminin büyük bir kısmını oluşturan tarımsal üretim ihtiyacını yaratmıştır. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra

bile tarımsal üretime odaklanmak ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır (Doğan vd., 2015).

Yirmi yıldan sonra kırsal kalkınma, çoğunlukla tarımsal üretimi desteklemeye odaklanan ve köylülere yeni arazi sağlamaya veya hükümet destekli kooperatifler kurmaya odaklanan tarım politikasına dayanmakta idi (Akad, 2013; Doğan vd., 2015). Bir bakış açısına göre, bu imar planı köylüleri destekliyor gibi görünüyordu. Oral vd. (2013), bu kalkınma yaklaşımını, yıllar içinde küçük çiftçilere zarar veren tarım şirketleri ve büyük tarım arazileri ve aracı kültürün temelini oluşturan eylem olarak eleştirmektedir. 1945'ten sonra İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle Türkiye'de tarımsal üretim kesintiye uğramış, artan nüfus talebini karşılayamamış ve arazide kıtlık oluşmuştur (Takım, 2012). Bunun sonucunda Türkiye, kırsal kalkınmayı canlandırmak için dış borçlara odaklanmıştır. Bu borçlar, farklı coğrafyalardaki tarımsal ekipman, makine ve altyapı ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Takım, 2012; Doğan vd., 2013).

1950'lerden sonra, küçük çiftçiler artık sadece bölgeleri için üretim yapmıyorlar, ana akım pazara da açılmaya başlamışlardır. Bu, küçük çiftçiler için aracı veya tüccar olarak aktör ihtiyacını ifade etmektedir (Oral vd., 2013). 1950-1960 arasında küçük çiftçiler, ücretsiz devlet arazileri, makine eğitimleri, makine alımları için banka kredileri kullanmaktaydılar (Takım, 2012). Bu hükümet kalkınma planları görünüşte Kırsal Türkiye'yi geliştiriyor olsa da, sanayi sektörü, özellikle otomotiv ve ulaşımda, köylerden şehirlere şiddetli bir göçe neden olmuştur.

1960'lı yılların sonlarında, yukarıdaki hükümet teşviklerinin uygulanmasından sonra, kırsal kalkınma artık sadece hükümet için değil, aynı zamanda diğer ülkeler, yerel ve ulusal dernekler ve hatta şirketler için bir sorun haline gelmiştir. Akad (2013), 1969 yılında Türkiye Kalkınma Derneği'nin kırsal kesimdeki düşük gelirli ailelerin yeni gelir yaratma yöntemlerine ulaşmasını kolaylaştırmaya odaklanan bir projesine örnek vermektedir. O dönemde Türkiye'nin farklı bölgelerinde hem ulusal hem de uluslararası kuruluşlar tarafından birçok proje tasarlanmaktadır. Akad (2013), bu projeyi sadece küçük çiftçilerin arazilerinin pazar kapasitesini ve ticari sonuçlarını ağırlıklılandığı için eleştirmektedir.

1980 dönemi Oral (2013) tarafından tarımsal üretimin hükümet güdümünden çok pazar güdümlü hale geldiği zamanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu, hükümetin, birkaç finansman kurumunun Türkiye kırsalının kaderini şekillendirdiği neoliberal siyasetle işlediği anlamına gelmektedir. Grev gibi ağır iç karışıklıkların yaşandığı

dönem, küçük çiftçiden çok serbest piyasayı güçlendirmektedir. Bu dönem aynı zamanda mahsul çeşitliliğini artırmak için tarımsal üretime teknik müdahalelere de temel oluşturmaktadır. Bu müdahalelerin ardından hükümet politikaları, tarımsal üretimi artıran ancak planlandığı gibi ulaşılması öngörülen hedeflerin hiçbirine ulaşamayan 5 yıllık kalkınma planlarına dönüşmüştür (Yavuz, 2005).

2.3.1. Türkiye'de Kırsal Kalkınmanın Önündeki Engeller

2000'li yıllara kadar tarım arazileri sanayileşme toprakları; sonunda potansiyelini kaybetmiş ve farklı sektörel amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bugün Türkiye, toprakların boşluğundan kaynaklanan birçok tarımsal ürünü ithal etmekte ve birçok çiftçinin topraklarını terk etmesine neden olmaktadır. 2002'li yıllardan günümüze kadar, kırsal alanlarda, kırsal kalkınmanın önünde engel teşkil edebilecek pek çok sorunun yerine getirildiği kabul edilmektedir. Yalçinkaya, vd. (2006) bu nedenler arasında aşağıdakileri göstermektedir:

- i. Kırsal alanlarda tarımsal üretim ve hayvancılık için bilgi ve uzmanlık eksikliği;
- ii. Çiftçilerin karını düşüren gübre, zirai ilaç, makine, mazot gibi sabit giderlerde yüksek maliyetler;
- iii. Sürekli değişen hükümet politikaları, çiftçilere rehberlik ve teknik bilgi sağlayan yetkili kuruluşların sürekli kapanmasına ve açılmasına neden olması;
- iv. Devlet desteklerine çok fazla güvenmek artık giderler için destek değil, çiftçinin ürettiği tek gelir haline gelmesi;
- v. Üretim planlamasının eksikliğinden dolayı neyin üretileceği ve ne satılacağı konusunda bilgi eksikliği;
- vi. Göç ve çiftçiliğin itirazları nedeniyle tarımsal tesislerde işçi olmamasıdır.

Bunlara ek olarak Oral (2013), Türkiye'de IMF ve Dünya Bankası öncülüğünde kırsal siyaseti piyasanın taleplerine göre şekillendiren neoliberal bir siyasi çözümün yer aldığını ileri sürmektedir. Bu, büyük tarım şirketlerini güçlendirirken bir yandan da küçük çiftçilere zarar vermiştir. Oral (2013), çokuluslu şirketlerin tüm dünyada gıda ve tarım sistemlerini nasıl tekelleştirdiğini de vurgulamaktadır. Tekelleşmenin Türkiye'ye yansıdığını ifade etmektedir. Bu tür şirketler tohum, böcek ilacı veya gübre gibi birinin diğerine ihtiyaç duymasına neden olan tarım ürünlerinin her girdisini elinde tutuyor. Bunlardan kaynaklanan bir zincir

ihtiyaç ve tüketim yaratmış, küçük çiftçilerin dayanıklılığına ve dayanıklılığına zarar vermiştir. Birbirine bağlı ihtiyaçlar yaratmanın bu yeni yolunu, aşırı borçlanmaya neden olarak tarım arazilerini ele geçirmekle sonuçlanan yeni çağ sömürgeciliği olarak tanımlıyor. Özüğurlu (2013), küçük çiftçilerin bu sorununu, daha büyük kurumların oluşturduğu sisteme sıkışıp kalmaları ve kendi bağımsızlığını yitirmeleri ile açıklamaktadır.

Türkiye’de tarım topraklarının mülkiyet durumlarının işleyişi Osmanlı Devletinden 1926 tarihine kadar devletin yönetimindeyken, yeni gelen yasal değişikliklerle birlikte özel mülkiyet hakkı şahıslara devir edilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015). Türkiye Cumhuriyeti geçmiş zamanda dünyada yaşanan değişimlerin etkisiyle birlikte, gümrükte koruyucu olabilmek için çeşitli tarım politikalarını ortaya atmıştır (Eştürk ve Ören, 2014).

2.3.1.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Coğrafi Özelliklerden Dolayı Problemler

Türkiye’nin fiziki coğrafyasında bulunan özelliklerden dolayı meydana gelen problemler, ekonomik coğrafyada ve beşeri coğrafyada da görülmektedir. Kır alanının ve şehir alanının ayrımında görülen zorluk, özellikle kırsal alan nüfus miktarının net analizini de zora sokmaktadır (Başbüyük, 2004).

Kırsal yerleşimde, dağınık yerleşimler küçük çaplı tarımsal üreticilerin tarımsal ürünlerinin fiyatlarını belirtmelerinde söz hakkını kullanmalarına engellemektedir. Üretimi yapan kişiler pazarda ürünlerini düşük fiyatlarda satmak durumunda kalmaktadırlar. Türkiye’de faaliyet gösterilen tarımsal süreçlerin beraberlik içinde olması, savunulacak hakların bulunması ve bu beraberliğin planlanması önemli bir husustur (Kızılarıslan ve Doğan, 2013).

Türkiye’de bulunan ekonomik coğrafyanın, fiziki coğrafyanın ve beşeri coğrafyanın özellikleri incelendikten sonra, kalkınmanın hem planı hem de analizi yapılmalıdır. Bu sebepten ötürü; makro seviyede ve mikro seviyede ortaya çıkan değişikliklerin durumu belirlenmelidir (Furat, 2013).

2.3.1.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Kurumsal Olan Problemler

Devletin müdahale ve tedbir aldığı bütün uygulamalar tarım politikalarıyla yakından ilişkilidir. Tüm ekonominin kendine has kurallarıyla tarım politikaları var olmaktadır. Kırsal kalkınma ülke ekonomisinin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Bu sebepten ötürü gelişme aşamasında olan ülkeler de kırsal alanlarda

çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Hayata geçirilen ekonomik faaliyetler veya yaklaşımlar farkında olmadan çoğunlukla çoğu ülkelerde tarım sektöründe müdahale etmede fayda sağlamaktadır (Başbüyük, 2004).

Tarım sektörü ekonomik yapıda önemli bir yere sahiptir. Türkiye gibi ülkelerde tarım sektörü için gerçekleştirilecek müdahalelerin önemi oldukça önemlidir. Birden çok tarımsal desteklemeler yapılmaktadır. Ancak bunlardan önce Türkiye'nin kırsal alanları incelenmelidir. Bu durumla beraber, kırsal yerlerin durumu analiz edilmeli ve bölgelerde mikro düzeyler oluşturulmalıdır. Kalkınma hem yöresel, hem bölgesel hem de ulusal anlamda incelenmelidir. Böylelikle kırsal alanların kalkındırmayı desteklediği de görülmüştür (Akman, 2006).

Türkiye'de kırsal alanlar sürekli bir şekilde değişkenlik göstermektedir. Ayrıca karmaşık bir yapıya da sahiptir. Kırsal yerlerin fiziki, ekonomik ve kültürel anlamda kısa mesafelerde büyük değişiklikler olmaktadır. Bu bakış açısı çerçevesinde Türkiye'de kırsal kalkınma çok zor ve riskli olmaktadır. Yatırımların herhangi bir sonuç getirmemesi, bu varsayımları tetiklemektedir. Bu sebepten dolayı; kırsal kalkınmayla alakalı gerçekleştirilecek yatırımlar, ilk olarak kırsal yerleşmelerin sayısının çok olmasına bağımlı yüksek bütçeli yatırımlar gerektirmektedir. Yatırım gerçekleştirilirken öncelikler belirtilmelidir (Başbüyük, 2004).

2.3.2. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Girişimleri

Çalışmanın şimdiye kadar olan kısmında Türkiye'deki kırsal kalkınma yaklaşımlarına genel bir bakış verilmiştir. 1970'li yılların tarımsal kalkınması ağırlıklı olarak hükümet politikalarıyla desteklenene kadar, daha sonra farklı kurumlar tarafından müdahale edildi. Öte yandan, yukarıda bahsedilen çeşitli engeller, kırsal alanlara zarar veren rehberlik ve destekten yoksun olan küçük bir köylünün bir borçlanma sistemi içinde sıkışmasına neden olmuştur. Türkiye'nin kırsal kesimindeki birçok proje, kendi bağlamında sürdürülebilir bir sistem kurmaya istekli olurken, engelleri doğrudan ve dolaylı olarak aşmayı amaçladı. Kaygan ve Gürdere Akdur (2019)'un son araştırmasında, yazarlar, Türkiye'den çeşitli aktörlerin işbirliği veya katılımını, uzman tasarımcıların katılımını ve güvenilir bir sonuca sahip sosyal bir amacı olan projeleri sunmuşlardır. Bir proje olan İmroz Tasarım Atölyeleri dışında sundukları tüm projelerin çıktıları kentsel ortamlarda yer almaktadır. Kaygan ve Gürdere Akdur (2019) ile benzer bir dizi kriteri göz önünde bulundurarak, bir tasarım

kararıyla şekillenen ve bir sonuç geliştiren çoklu aktörlerin yer aldığı kırsal kalkınma girişimlerinden aşağıda seçilmiş birkaç örnek yaklaşım biçimlerini anlamak için değerlendirilecektir.

Kırsal kalkınmanın meydana gelebilmesi için ülkelerin çeşitli stratejik planları olsa bile bu planların hedeflere ulaşabilmesinde girişimcilik önemli rol oynamaktadır. Girişimcilik bu noktada önemli dinamik bir güçtür. Sermaye, işgücü, toprak ve teknoloji gibi üretim aşamalarını bir araya getiren, yeniliklerin takibini yapan, risk alabilen, ortaya çıkacak tehditleri fırsata çevirebilen, çeşitli fırsatlardan yararlanabilen ülke ekonomilerinde önemli rol alan üretim faktörü girişimciliğidir (Eren vd., 2012).

Kırsal kalkınma girişimleri, kırsal alanlarda meydana gelen girişimciliği ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, kırsal alanlarda endüstriyel faaliyetleri hayata geçirmek, kırsal kalkınma girişimlerini açıklamaktadır. Bu husus, kırsal girişimciliğin kırsal sanayileşmeyle alakalı olduğunu göstermektedir. Başarılı kırsal kalkınma girişimlerinin örneği oldukça fazladır. Ormanlık alanlar, demircilik işlemleri, su kaynakları, binalar, marangozluk, turizm, toprak ve arazi kullanımıyla alakalı faaliyetler kırsal girişimciliğe uygun hususlardır. Bunlar dışında kırsal girişimcilik, organik üretim gibi tarımsal üretim yoğunluğunu aza indirmeye olanak sağlayan yeni arazi kullanımlarını da bünyesinde barındırmaktadır. Böylelikle (Saxena, 2012: 23-24);

- Kırsal refah ile sonuç elde edilen çiftlik ürünlerinin dağılımı daha iyi sağlanmaktadır.
- Gençlerle alakalı girişimciliğe yakın olan faaliyetler, kırsalda yaşamlarını sürdüren genç nüfus için gizli işsizliğin aza indirilmesiyle sonuçlanmaktadır.
- Çiftlik üretiminin maksimum seviyede kullanılması için büyük kooperatif kuruluşlar gerekli kılınmaktadır.
- Girişimcilikle alakalı teşebbüslerde yerel kaynakların maksimum seviyede kullanılması noktasında kırsalda yaşamlarını sürdüren gençler ön plana çıkmaktadır.

Kırsal kalkınma girişimleri, ekonomide önemli ve yeni gelişmeleri de ortaya çıkarmaktadır. Kırsal kalkınma girişimleri sağlanırken; iş fırsatları tanınır, gerekli insan gücü araması yapılır. Böylelikle ekonomide çeşitli etkiler meydana gelmektedir (Şahin, 2013).

Tatuta (Tarım-Turizm-Takas), Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından 2004 yılında kurulan ve ekolojik çiftliklerde tarım turizmini, gönüllü bilgi birikimini ve deneyim paylaşımını artırmak amacıyla kurulmuş bir proje ve platformdur. Selvi ve Demirer (2012), Ta-Tu-Ta projesinden sonra çiftçilerin nasıl etkilendiğine dair bir araştırma yapmıştır. Bulguları, projenin gelirlerinde belirgin bir fark yaratmadığını, tarımsal üretimlerini destekleyebilecek misafir ve gönüllü sayısını teşvik etmediğini, sadece birkaç dönemde işgücüne ulaşmaya yardımcı olduğunu göstermektedir. Öte yandan, köylüler de görünürlüklerini artırmak için bu projenin bir parçası olmaya olumludurlar (Selvi ve Demirer, 2012).

Narköy ise Kuşçu ailesinin kurduğu Kocaeli, Kerpe’de otel, eğitim merkezi ve çiftlik olarak tasarlanmış üç işlevli bir şirkettir. Kendi kendine yeten % 80’lik bir dairesel çiftlik modelini temsil edecek şekilde tasarlanmıştır. Başak bir ifade ile kullanılan enerjiden yenen yemeğe kadar Narköy her şeyi kendi bölgesinde üretmektedir (İtez, 2014). Narköy, turizm potansiyelinden yola çıkarak yerel Kerpe toplumunun yaşamını canlandırmakta, refahlarını artırmakta ve yerel halktan 15’ten fazla kişiye kendi topraklarında istihdam olanağı sağlamaktadır. Böylelikle yerel halk, kendi işini kurmak için kişisel bilgi birikimini artırdığı yerel tohumlarla organik tarım yapmayı öğrenmiştir (Yamaç ve Zengin, 2017).

2.4. Kırsal Kalkınma Yönetimi

Kırsal kalınma çoğunlukla kamu politikası şeklinde düşünülmektedir. Kırsal alanlarda yaşamlarını sürdürenler için sosyal yaşantılarını kolay hale getiren araç ve teçhizatlara hızlı bir şekilde ulaşılması ve temel alt yapı problemlerinin çözümlenebilir olması şeklinde değerlendirildiğinden, bu ilerlemeleri ancak kamu gücüne sahip kurum ya da kuruluşlar tarafından yapılması kabul edilmiş ve beklenti çoğunlukla bu çerçevede olmuştur. Bu yönüyle çoğunlukla kırsal kalkınmanın yönetimi ya da yön ve politika belirlenmesinde devlet idaresinin merkezi yer almaktadır. Bu sebeple merkezi yönetimle ülke sınırları kapsamında eşit bir kent ve kır düzeni oluşturabilmesi için ülkenin tamamına uygulanan politikalar ve bunları uygulamaya geçirmek için çeşitli projeler hayata geçirilmiştir (Özügürlü, 2013).

Gün geçtikçe devlet fonksiyonlarının ilerleme göstermesi aynı zamanda karmaşık bir yapıya bürünmesi neticesinde kırsal alanlarda yaşayanların taleplerini ve isteklerini artırmış, teknolojik gelişmeler çerçevesinde kamunun hizmet standartları

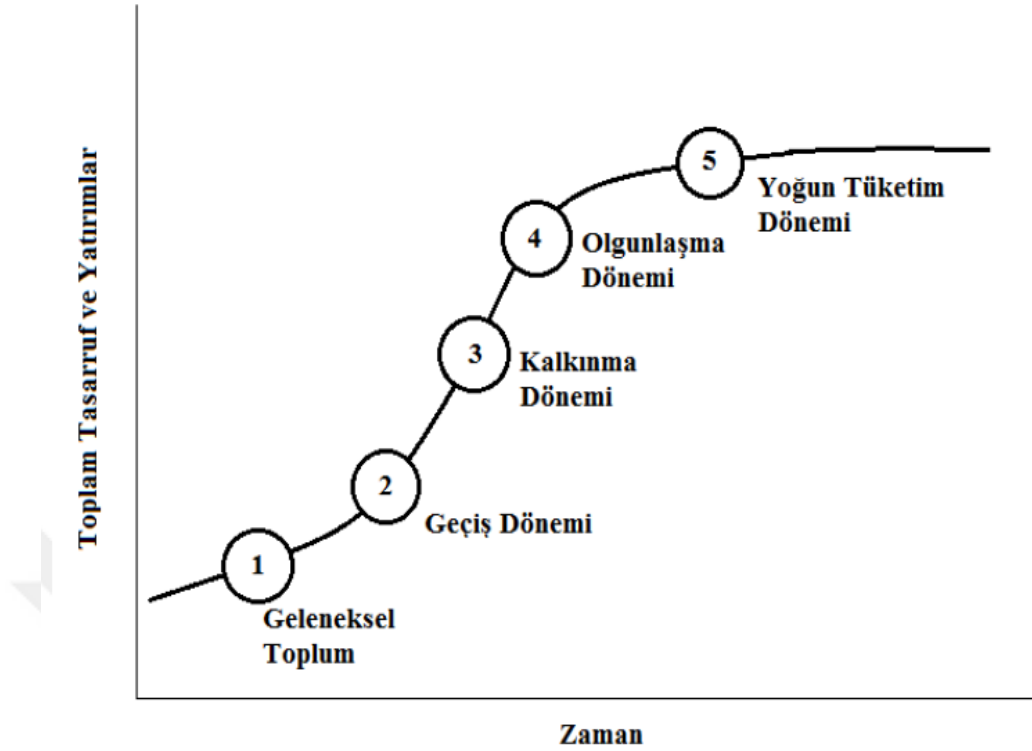
“kırsal özelliklerin yerel dinamikleriyle birlikte çeşitlenmesine ve bölgesel kalkınmanın veya yerel düzeyde kalkınmanın ve bölgesel özelliklere göre kırsal kalkınma modeli uygulanmasına yol açmıştır.” Kırsal kalkınma ilk olarak tarımsal bölümlerin verimliliğinin artması ortak değerlendirme sonucunda tarımı destekleyen sektörlerinde verimliliğinin artması, desteklenebilir olması yani gıda sektörünün de desteklenmesi şeklinde ifade edilmiştir. Kırsal alanın yönetilmesi hususu kamu politikası olarak algılanmıştır (Akman, 2006).

Kırsal kalkınma işleyişinin yönetilmesi merkezi idarenin etkisindedir. Son gelişmelerle birlikte yerel yönetimlerle bölgesel kurum ve kuruluşlar da önem arz etmeye başlamıştır. Türkiye’de kırsal kalkınma yönetimiyle alakalı “Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı” kırsal alanlar için önem arz eden ve süreklilik sağlayan çalışmalar yürütmektedir. Fakat kırsal kalkınma bütün kamu kurum ve kuruluşlarının amacı olduğu için diğer bakanlıklar da direkt ya da dolaylı yoldan kırsal alanlarla ilgili hizmet faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.5. Kırsal Kalkınma Politikalarının Doğuşu

Kırsal kalkınma politikaları, kırsal alanlarda yaşamlarını sürdüren yerel halkın sosyal, iktisadi ve kültürel imkanlarını üst seviyeye arttırmak, yaşam standartlarını iyi seviyeye getirmek ve halkın toplumsal kalkınmayı etkili katılımını teşvik etmek amacıyla uygulanan politikalardır. Kırsal alanlarda yaşamların devam ettiren yerel halk, kent ortamında yaşamını devam ettiren halka oranla daha sınırlı imkanlara sahiptir. Dolayısıyla insanların yaşam koşullarını iyi hale getirmek ve gelir durumunu arttırmak ülkelerin başlıca hedefleri arasında yer almıştır. Bu nedenle, kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için çeşitli politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kırsal kalkınmanın sağlanması gayretleri içerisinde, gelişim gösteren ülkelerde, ilerlemenin kişi başına düşen milli gelirdeki artışa göre ele alınmasının hatalı bir metot olduğu görülmektedir (Özdemir, 2012).

Şekil 1. Rostowa Göre Kırsal Kalkınmanın Beş Aşaması

Kaynak: Potter, Binns, Elliott ve Smith 2008.

Walter Rostow (1960) ülkelerin kırsal kalkınma sürecinde geçirmiş olduğu faaliyetleri tek başlık altında toplamıştır. Kırsal kalkınmanın gerçekleşmesi için beş aşamadan meydana gelen bu sürecin tamamlanması gerekmektedir.

2.6. Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politika ve Stratejileri

İnsanlar temel ihtiyacı olan gıdayı karşılayabilmek için tarımsal faaliyetleri hayata geçirmiştir. Bu faaliyetler, geçmiş zamanda görüldüğü gibi günümüz yaşantısında da ülkeler açısından oldukça önemli bir durumdur. Ülkelerin ekonomik yapısının büyük bir bölümünü tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Ülkeler tarım sektörünün önemini bildiği için tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesinde çeşitli desteklerden her dönem faydalandığı gibi günümüz yaşantısında da faydalanmaktadır (Ertaş, vd. 2017).

Türkiye büyük ölçekte kırsal alana ve kırsal nüfusa sahip olup kırsal nüfusu kentsel nüfusundan daha fazla olan bir ülkedir. Dolayısıyla Türkiye, kırsal kalkınmayla alakalı politikalara önem vermeli ve ayrı bir dönemde ele almalıdır. Bu nedenle hükümetler kırsal kalkınma hususuyla alakalı türlü politikalara yer vermiştir (Aslan, vd. 2016).

Osmanlı Devletinden, Tanzimat Dönemine kadar olan süreçte merkezi otorite ve kırsal alan arasında gerçekleşen ilişki daha fazla güvenlik, adalet ve vergi gibi temel olaylar çerçevesinde neticelendirilmiştir. Bahsedilen bu hususlar dışında kırsal bölgeler kamusal hizmetler bakımından büyük ölçüde kendi haline bırakılmıştır. Tanzimat Döneminin ardından kırsal alanlarla alakalı ortaya çıkan düşünce yavaş yavaş değişim göstermeye başlamıştır. Tanzimat'ın ilan edilmesinin ardından, taşrada oluşturulan yerel meclislere bölgede bulunan kamusal hizmetlerin işleyişi hakkında yetkiler verilmiştir. Belediyeleşme süreçleri de belirtilen dönemde başlangıç göstermiştir. Taşrada ortaya atılan bu idari yapı sistemi, Cumhuriyet kurulduktan sonrada faaliyetlerine devam etmiştir (Kartal ve Demirhan, 2015).

Türkiye'de tarım sektörünün desteklenebilir olması hususunda faaliyetlerini sürdüren çeşitli kamu kurum ve kuruluşları bulunmaktadır. Bu kurumlar ve kuruluşlar hem ulusal bütçeyle hem de Avrupa Birliği gibi diğer uluslararası imkanlardan sağlanan maddi desteklerle faaliyetlerini sürdürmektedir (Ertaş, vd., 2017).

Günümüz yaşantısında Türkiye geçmişten bu zamana kadar çözümü olmayan ekonomik sorunlara sahiptir. Bölgeler arasında gelişmiş farklılıklar aza indirilememiş, büyük şehirlerde görülen plansız büyüme kontrol altına alınamamıştır. Kırsal alan ve kentsel alan arasında kalkınmışlık farkı zaman geçtikçe artmaya devam etmiştir. Bu durumun daha da ötesi olarak görülen bazı şehirler kırsallaşma eğilimi göstermiştir. Bölgeler arasında görülen gelişmişlik durumları, toplumun gelir seviyesindeki farkı da gün geçtikçe açmaktadır. Bu nedenle, bölgesel kalkınma kurum ve kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Cankorkmaz, 2011).

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesiyle alakalı çeşitli politikalar hayata geçirilmiştir. Bağımsızlık mücadelesiyle ilgilenildiği dönemin şartlarından ötürü öncelik özel sektörü desteklemek olmuştur. 1929 tarihinde ortaya çıkan Büyük Bunalım tüm dünya ülkelerinin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir (Eşiyok, 2002).

Türkiye ekonomisi de bu krizden oldukça fazla etkilenmiştir. Krizin sonucunda, Türkiye'de kamu, sanayileşme sürecine katılım göstermiştir. 1930 ve sonrasında beşer yıllık bir dönemi içerisinde bulunduran iki sanayi planı hazırlanmıştır. İlk plan 1934 tarihinde uygulanmaya başlamıştır. İkinci Sanayi Planı

ise İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkmasıyla hayata geçirilememiştir. Birinci Sanayi Planı'nda yatırımların yurt geneline yayılması amaçlanmıştır ancak bölgelere yönelik kalkınmayla alakalı önlemlere yer verilmemiştir (Aslan, vd. 2016).

Avrupa Birliğine katılım aşamasında kırsal ve bölgesel kalkınma olguları oldukça fazla önem kazanmıştır. Türkiye, kendi kanunlarını AB kanunuyla uyumlu hale getirebilmek için ve bu süreçte AB ile uyumlu politikalar ortaya çıkartabilmek için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. AB katılım sürecinde toplam da 35 fasıl üzerinde görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu 35 fasıl kapsamında “Tarım ve Kırsal Kalkınma” faslına da yer verilmiştir (Büyükalvarcı ve Güçlü, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB'DE KIRSAL KALKINMAYA YAKLAŞIM BİÇİMLERİ

3.1. Avrupa Birliğinde Kırsal Alanların Gelişimi ve Kırsal Kalkınmada Tarihsel Arka Plan

Kırsal alanlar AB'nin neredeyse yarısını kapsamakta ve AB nüfusunun % 20'si kırsal alanda yaşamaktadır. Karakteristik olarak, AB'nin kırsal alanlarının çoğu, AB ortalamasının altında kişi başına GSYİH'ye sahip olan en az tercih edilen bölgeler olarak sınıflandırılır (EU, 2021). Tartıcı (2010), AB'nin Kırsal Kalkınma Politikalarının yapısal sorunlara desteği düzenleyen politikadan değiştiğinden bahsetmektedir. Bu politika tarım sektörünün kırsal alanlara entegre bir yaklaşımla hitap eden politikaya dönüşmüştür. Ama bu hale gelene kadar tarihsel arka planda neler yaşadığını bilmek önemlidir.

II.Dünya Savaşı'ndan sonra, daha fazla acı çekmekten kaçınmak için tükenmiş Avrupa'da yeni bir siyasi ve ekonomik model oluşturmak amaçlanmıştır. Ayrıca Marshall Yardımı ile ABD'ye bağımlı olma tehlikesine rağmen güçlü bir Avrupa pazarı kurulması planlanmıştır. Bu nedenle, kömür ve çelik kaynaklarının karşılıklı kontrolünü sağlamak ve Almanya ile Fransa arasında karşılıklı bağımlılık yaratmak amacıyla 1951 yılında Almanya, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya tarafından Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. AKÇT ulusal ticaret sınırlarını kaldırarak ekonomik bir birlik için oluşturulmuştur (Bilici, 2005; Kırac ve İlhan, 2010).

Avrupa ülkelerinin ekonomik ve siyasi birliği, Avrupa'da barışı sürdürmenin tek yoluydu. Bu nedenle ülkeler ekonomik ve siyasi haklarını uluslar üstü bir yapıya devretmişlerdir. 1957'de Roma Antlaşması imzalanmış ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Temel amaç, metaların, emeğin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımında olduğu ve politik bütünleşmenin olduğu ortak bir pazarın kurulmasıydı. Antlaşmaya göre, AET'nin 6 yönetim organı Konsey, Komisyon, Parlamento, Adalet Divanı, Sayıştay ve Ekonomik ve Sosyal Danışma Komiteleri olarak belirlenmiştir (Kırac ve İlhan, 2010).

Roma Antlaşması'nın ikinci bölümü "Topluluğun Temeli" olarak adlandırılır. Bu bölümün ikinci başlığı "Tarım" üzerinedir. Bu başlık altında, Madde 38'den Madde

47'ye kadar, organizasyon, hükümler, amaçlar ve bu amaçlara nasıl ulaşılacağı ve Ortak Tarım Politikasının (CAP) uygulanması anlatılmaktadır. Avrupa Birliği'nin başlangıcından itibaren ilk ve en güçlü politikalardan birinin CAP'dır (Ackrill, 2000).

Diğer bir organizasyon olan Avrupa Atom ve Enerji Topluluğu, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli bir şekilde kullanılması amacıyla 1957 yılında kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu altı ülke tarafından kurulmuş ve 1970'den sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka ile genişlemeye devam etti. 1980 yılında Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılımıyla Akdeniz Genişlemesi gerçekleşmiştir. 1995'deki genişleme, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) Genişlemesi olarak adlandırılmış ve yeni üyeler İsveç, Finlandiya ve Avusturya idi. Bu genişlemeden önce, 1993 yılında Avrupa Birliği Antlaşması yürürlüğe girmiştir. 1999'da Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girmiş ve Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (CEEC) AB üyeliği için kriterler getirilmiştir. Bu, soğuk savaşın sona ermesinden sonra Doğu Avrupa Genişlemesi için bir hazırlık olarak görülmektedir (Fennel, 2007).

1997'de bir diğer önemli strateji belgesi olan "Agenda 2000" yayınlanmıştır. Bu belgede Fiyat desteği yerine üreticilere doğrudan ödeme, yapısal fon miktarı ve aday ülkelere yardım konusunda düzenleme yer almaktadır. AB üyesi ülkelerde kırsal kalkınma, Agenda 2000 Raporu'na kadar tarımsal kalkınma ile eşanlamlıydı (Kayıkçı, 2009).

Tartıcı (2010), Agenda 2000 Reformları'nın konferans sonunda açıklanan ilkelere göre kırsal kalkınma politikalarını uygulamamasına rağmen, kırsal kalkınma desteklerini Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu tarafından finanse edilecek tek bir yasal çerçeve altında birleştirdiğini belirtmiştir. Böylelikle Kırsal Kalkınma, AB Ortak Tarım Politikasının ikinci ayağı haline gelmiştir. 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya AB üyesi oldu. 2007'de Bulgaristan ve Romanya ve 2013'te Hırvatistan AB üyesi oldu. Bu genişleme, AB'nin Doğu Genişlemesi olarak adlandırılmakta olup; en uygun maliyetli olanıydı.

AB'nin genişlemesinin temel nedenleri ekonomik ve siyasi geçmişe sahip olmaktır. Şu anda adaylar arasında Türkiye, Arnavutluk, Sırbistan, Kuzey Makedonya ve Karadağ vardır. Potansiyel adaylar Bosna Hersek ve Kosova'dır. AB, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) gibi mali kaynaklara, Üye Devletlerin katkıları ve gümrük vergileri gibi kaynaklardan oluşan ve Birliğin politikalarının ve idari maliyetlerinin uygulanması için tahsis edilen bütçeye ve sosyal ve ekonomik politikaların

yürütülmesi için çeşitli fonlara sahiptir. AB bütçesinin büyük bir kısmı ortak tarım politikasının finansmanı için ayrılmıştır. Doğu Genişlemesinden sonra AB'ye katılan ülkeler çoğunlukla kırsal ülkelerdir. Ayrıca bu Doğu Genişlemesinin nedeni AB'nin en uygun maliyetli genişlemesidir. Başlangıç döneminde Birlik, gelişmiş ve sanayileşmiş altı ülkeden oluşuyordu. Mevcut durumda, AB'de, tarımın önemi azaldıkça, kırsal alanlar tarıma sektörel bir yaklaşımdan ziyade mekansal bir yaklaşıma dayalı olarak tanımlanmaktadır (Kayıkçı, 2009).

3.2. Ortak Tarım Politikası ve Reformlar

CAP, Avrupa'nın en eski ve güçlü politikalarından biridir. Kaya Altay (2005)'e göre CAP'ın 1960-80, 1980-1997 ve 1997 sonrası olmak üzere üç kalkınma süreci vardır. 2013 yılında ortak tarım politikası bir reform daha geçirmiş ve kırsal kalkınma CAP'ın ikinci ayağı olmuştur. Tarım harcamaları, yürürlüğe girdiği günden bu yana AB bütçesinin en önemli kalemlerinden biri olmuştur. Bu başlık altında bu politikanın çerçevesi ve etkileri, Türkiye'nin bu politikadaki etkilerinden bahsedilecektir.

3.2.1. Ortak Tarım Politikasının Tarihsel Çerçevesi

Ortak Tarım Politikası, 1962'deki başlangıcından bu yana çok sayıda reforma konu olmuştur. Tüm bu reformlar, üretim, rekabet gücü, işgücü veya gıda güvenliği açısından politika önlemlerini iyileştirmeyi amaçlamıştır. Böylesi büyük reformlardan biri, Avrupa Birliği'nin geleceğine ilişkin ortak bir vizyon sunmak için yaklaşık yirmi yasal önlemin uygulanmasını gerektiren daha güçlü ve daha geniş bir Avrupa için dahil edilen Agenda 2000 reformudur. CAP reformu düzeyinde, Agenda 2000, politikanın ana hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli olduğu düşünülen yeni düzenlemeler ve tedbirler getirmiştir. Bunlar arasında (EC, 1997):

- i. Avrupalı tüketiciler için gıda tedarikini sağlamak ve Avrupa tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak;
- ii. Çevresel ve yapısal kaygıları CAP'ın uygulanmasına entegre ederek sürdürülebilir çevreyi takip etmek;
- iii. Kendileri ve aileleri için adil bir gelir sağlayarak ve işlerini sürdürerek çiftçilerin refahını artırmak;
- iv. Tüm AB üye ülkeleri için ortak, basitleştirilmiş bir tarım mevzuatı sağlamak ve uygulamasını merkezden uzaklaştırmak;

- v. Gıda ile belirlenen hastalıklar ve sağlık tehlikelerine ilişkin dünya çapında artan endişeler göz önüne alındığında, gıda güvenliğini sağlamak ve geliştirmek;
- vi. CAP için uygun ve verimli bir harcamayı garanti etmektir.

Agenda 2000 paketinde yer alan reform önlemlerine ek eylemler eşlik etmiştir. Bunlar arasında kırsal kalkınma hakkında bir tüzüğün kabulü öncelikli olarak şunları hedeflemektedir (EC, 1997):

- i. Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması için tarımsal çevre eylemleri ve ormancılık gibi Avrupa Tarımsal Garanti Fonu önlemlerinin devamı ve hatta tamamlanması;
- ii. Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için destek veya mesleki eğitim gibi tarım ve tarımsal işletmelerin çeşitlendirilmesi;
- iii. Gençlerin yerleştirilmesi için destek gibi kırsal nüfusun, özellikle de çiftçilerin yaşlanmasının önlenmesi;

Diğer bir önemli CAP reformu, 2003 yılında, Tek Ödeme Planı'nın (SPS-Single Payment Scheme) esas olarak Dünya Ticaret Örgütü içindeki uzun bir dizi müzakerenin yanı sıra yoğun tarımla ilgili sorunları çözmek için ortak bir çabanın bir sonucu olarak tanıtıldığı zaman gerçekleşmiştir. Aşırı üretim riski olarak, çiftçilerin sübvansiyonlara bağımlılığı, çevresel bozulmanın ve kirliliğin uzun vadeli tehlikesine dikkat çekmektedir (Posthumus ve Morris, 2010: 42).

Doğrudan ödemeler ile üretim arasındaki ilişkiyi kesme ve tarımsal üretkenliği artırmayı amaçlayan çiftliklerin uzmanlaşmasını teşvik etme kararı olsa da, sonuçlar beklendiği kadar iyimser ve olumlu olmamıştır. Kazukauskas vd. (2011:13) ayrışma politikasının ve çiftliklerin uzmanlaşmasının, en azından bazı Avrupa ülkelerinde, özellikle İrlanda'da, tarımda verimlilik artışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Matthews (2014) ise son yirmi yılda AB tarımının büyümesinin en çok hayal kırıklığı yarattığını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği'nin Tek Ödeme Planı, esas olarak aşağıdaki argümanlara dayalı olarak, çok sayıda ve sesli kaygı uyandırmıştır (Zahrnt, 2011: 6):

- i. CAP, diğer herhangi bir sosyal politika gibi, herhangi bir meslek grubunu (bu durumda çiftçileri) desteklemeden yoksulluğu azaltmaya yönelik olmalıdır.
- ii. Diğer ilgili faktörleri hesaba katmadan, belirli bir geliri garanti altına alarak tercihli gruplara odaklanan herhangi bir politika, özellikle bazı Avrupa

lkelerinde çiftçilerin ortalamanın üzerinde kazançlara sahip olduğu gerçeği göz önüne alındığında, sonunda yoksulluğu azaltmadaki etkisizliğini kanıtlayacaktır.

- iii. Sbvansiyonlara en çok ihtiyaç duyan küçük çiftlikler en az fayda sağlayacaktır. Çünkü alıcıların kabaca % 20'sini temsil eden büyük çiftlikler Tek deme Planının yaklaşık % 80'ini almaktadır.
- iv. Herhangi bir sosyal politika ulusal bir sorumluluk olmalıdır, bu nedenle bu tür demeler Avrupa Birliği tarafından değil, ulusal hükümetler tarafından yapılmalıdır.
- v. Tek deme Planının ye devletler arasında parayı yeniden dağıtma algoritması ne ŗeffaf ne de mantıklıdır ve gerçek hedefleri hakkında soru iŗaretleri uyandırmaktadır.

Bu kadar sert eleŗtirilere ve uzun müzakereler ve güçlü tartıŗmalardan sonra 2004-2020 dönemi için CAP reformu doğrudan demeler için hükümleri korumakla birlikte bu kez mali desteğin tahsis edilmesi kararı almıŗtır (Zahrnt, 2011).

İlk bakıŗta, 2014-2020 dönemi için tasarlanan “yeni” CAP, “eski” ve uzun vadeli ana hedeflerini ŗu ŗekilde ifade etmektedir (EC & DGARD, 2013: 2):

- i. 500 milyondan fazla Avrupalı tüketicisi ve dünya çapındaki pazarlar için uygun gıda üretimi;
- ii. AB'nin kırsal peyzajının sürdürülebilir kalkınmasını sağlayacak tarımsal uygulamaları ve pratik önlemleri teŗvik ederek doğal kaynakların ve iklim eyleminin sürdürülebilir yönetimi;
- iii. Sadece tarımsal üretimin büyümesini değil, aynı zamanda gerçek kırsal kalkınmayı da sağlayarak dengeli bölgesel kalkınma;
- iv. CAP, AB ye ülkelerine, tarım sektörünün karŗı karŗıya olduğu temel zorluk türlerini ele almak için ortak bir politika erevesi sunmaktadır. Bu politikalar ŗu zorlukları hedef almaktadır:

- **Ekonomik Zorluklar:** Kreselleŗmiŗ bir dünyada gıda güvenliği, tarımsal üretkenlik artıŗının azalan hızı, çiftçilerin yaŗam standartlarının bozulması, fiyat dalgalanmasıyla birlikte üretim maliyetleri, vb.

- **Çevresel Zorluklar:** Çevrenin bozulması ve biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal kaynakların (toprak ve su) kalitesinin bozulması, vb.
- **Bölgesel Zorluklar:** Temel olarak kırsal nüfusun yaşlanması veya nüfusun azalması, kırsal alanların ekonomik olarak az gelişmiş olması, vb.

Ana hedeflerine ulaşmak için, ortak tarım politikasının her iki eski ayağı da 2014-2020 için korunmuştur. Doğrudan ödemeler ve piyasa ile ilgili harcamalar toplam ortak tarım politikası bütçesinin neredeyse % 77'sini oluşturmaktadır (EC & DGARD, 2013: 3). Ortak Tarım Politikasının 2014-2020 Çok Yıllı Mali Çerçeve tahsisine göre, doğrudan ödemeler için fonlar, sert eleştirilerine ve tarımsal üretkenlik açısından henüz kanıtlanmamış etkinliklerine rağmen baskın olmaya devam etmektedir.

3.2.2. Ortak Tarım Politikasının Kapsamı

Kaya Altay (2005), yüksek düzeydeki sübvansiyon ve tarifelerin AB'nin tarımsal bir ihracatçı olmasına neden olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak dünyanın diğer bölgelerindeki tarımsal ihracatçı ve GATT, 1960-1980 yılları arasında ticaret kuralları açısından rahatsız olmuştur. Kaya Altay, AB'nin 1980-1997 yılları arasında Avrupa Tarım Garanti Fonu bütçesini düşürdüğünü belirtmektedir. 1990'lı yıllarda, CAP'ın genel perspektifi, AB'nin sürdürülebilir, tutarlı ve dengeli ekonomik kalkınma hedefi ile oluşturulmuştur. AB'nin 5. Çevre Eylem Planı kapsamında, CAP kapsamındaki kırsal kalkınma önlemlerinin iyileştirilmesi konusunda mutabık kalınmıştır.

Kaya Altay (2005)'e göre 1997 sonrası Amsterdam Antlaşması ve Agenda 2000 bağlamında CAP'da bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:

- i. Tarımsal ürünlerin yurt içi ve yurt dışı pazarda rekabet gücünün artması,
- ii. Çiftçiler için makul ve adil yaşam standartlarının sağlanması,
- iii. Alternatif işlerin yaratılması ve gerektiğinde gelir yaratılması,
- iv. CAP'ın ikinci ayağı olan bölgesel kalkınma için yeni politikanın oluşturulması,
- v. CAP'da çevre ve altyapı düzenlemelerine ilişkin gereklilik,

- vi. Gıda güvenliği ve kalitesi,
- vii. Tarımla ilgili mevzuatın basitleştirilmesidir.

CAP, tarımsal üretimi artırmaktan ziyade bölgesel ve kırsal kalkınmaya dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; farklı üretim modelleri, yeni iş gücü fırsatlarının yaratılması, tarımsal istihdam oranlarının düşürülmesi ve kırsal kesimde yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmektedir (EC, 2021b).

Ortak Tarım Politikası reformu, özellikle kırsal kalkınma politikası, kaynakların geniş hedeflemesi için kentsel / kırsal tanımların kullanılmasını ima eden bölgesel özelliklere ilişkin önlemleri öngörmektedir. CAP'ın odak noktası, sektörel piyasa önlemlerinin önceki hakimiyetinden daha entegre ve sürdürülebilir bir tarım ve kırsal kalkınma politikası endişesine kaymıştır. Arslan Olcay (2014)'a göre, 2014-2020 mali planının hazırlanması aşamasında; Avrupa Birliği'ndeki kriz, Avrupa Birliği'nin büyümesini, istihdamını ve rekabet gücünü artırmak için hazırlanan Avrupa 2020 Stratejisi ve yeniden şekillendirilmeye çalışılan ortak tarım politikası etkili olmuştur.

Arslan Olcay (2014), ortak tarım politikasının ilk yıllarında üreticileri yüksek fiyatlarla motive ederek üretimin artırılması ve toplum içi talebin karşılanmasının amaçlandığını ancak bütçe tartışması yaşandığından bahsetmektedir. Avrupa Birliği bütçesinde ortak tarım politikası harcamalarının payı 80'li yılların sonlarında % 65'in altına düşmeye başlasa da bütçenin yarısından fazlasına mal olan tarımsal harcamalara yönelik eleştiriler artmıştır. Böylece 90'larda reform kaçınılmazdır. Arslan Olcay'a (2014) göre son 20 yılda ortak tarım politikası köklü bir değişim sürecine girmiş ve piyasa düzenlemelerine, destek mekanizmalarına ve kırsal kalkınmaya yönelik iki ayaklı bir yapı oluşturulmuştur. 2020 stratejisi doğrultusunda şekillendirilen 2014-2020 yıllarını kapsayan yeni mali plan kapsamında AB bütçesinin istikrarlı ve güvenilir bir şekilde ekonomik büyümeye, kültürel ve sosyal kalkınmaya katkı sağlaması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği'nin kuruluş yıllarında % 80 civarında olan tarımsal harcamalar, 1990'lı yıllarda başlayan reform çalışmaları ile bütçe üzerindeki yükü azaltarak tarıma ve kırsal alanlara daha etkin destek sağlamak amacıyla % 40'a indirilmiş ve 2000'lerden bu yana da hızlanmıştır.

3.2.3. Ortak Tarım Politikasının Avrupa Birliği'ne Etkileri

Ortak tarım politikası (OTP) olarak nitelendirilen gelişmeler Avrupa Birliği'ne üye devletlerin hepsinin tarım sektörünü aynı düzeyde etkilememiştir. Önceki iki başlıkta AB'nin genişlemesini ve zaman içinde OTP'nin reformist yapısı değerlendirilirken, bu başlıkta etkileri incelenecektir.

Literatürdeki araştırmalar tarımın hem geri plana atılmış sorunlarını incelemekte hem de geçiş aşamasındaki ülkelerin yaşadığı dönüşümü irdelemektedir. Avrupa Birliği'ne katılma sürecine giren ülkeler (geçiş ülkeleri) kırsal kalkınma programları çerçevesinde OTP'yi de yürürlüğe sokmaktadırlar. Avrupa Komisyonu da tarım ve kırsal kalkınma programları için OTP'nin uygulanabilirliğinin kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Ancak ülkeler AB'ye katılmadan önce ve geçtiği dönemde bu politikayı uygulama hususunda sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Üye Devletler ile geçiş ülkeleri arasındaki ve içindeki farklılıklar açık olsa da, geçiş ülkelerinin sorunları Üye Devletlerin sorunlarına benzerdi. Arzeni vd. (2001), bu benzerliklerin nedenlerini kırsal alanlardaki benzer yatırım kalıpları olarak adlandırmaktadır. Yatırım eksikliği nedeniyle öncelikle kırsal alanlar ve kırsal kesimin geçim kaynakları ekonomik ve kurumsal dönüşüm süreci açısından ciddi şekilde etkilenmiştir. İkincisi, kırsal alanlardaki üretim ve istihdam önemli bir düşüş yaşamıştır. Son olarak, kentsel alanlarla ilgili olarak, geçiş ülkelerindeki kırsal ekonomi istihdam yaratma açısından geride kalmaya devam etmiştir (Arzeni vd., 2001). Ancak, geçiş dönemi de dahil olmak üzere katılım öncesi dönemde bile, ekonomik deregülasyon, işsizliğin artması ve sosyal hizmet sunumundaki düşüşün bir sonucu olarak serbest meslek canlandırılmıştır. (Arzeni vd., 2001).

Batı Avrupa'nın bazı bölgelerinde yeni küçük ölçekli işletmelerin büyümesi de gözlemlenen sonuçlardan biridir (Simmons ve Kalantiridis, 1996; Arzeni vd., 2001). Özellikle çalışma saatlerinde esneklik yaşanması, işletmelerin daha kolay yönetilmesini sağlamaktadır. Ayrıca işletmelerin kontrolü de kolaylaşmaktadır. Bu ülkelerde emek, aile içinden, özellikle kadınlardan temin edilmekte idi (Ferraio, 1987). Bu nedenle, yönetim düzeyinde, kurumlar ve hükümetler politikaları etkin ve tutarlı bir şekilde uygulamak istediği için, Batı Avrupa'da kırsal alanlarda AB'nin mevcut politikalarını uygulamak kolaydır. Öte yandan, yeni politikaların uygulanması zaman aldığı için bu Doğu Avrupa ülkelerinde halen devam eden bir süreçtir.

Hem tarımsal hem de kırsal istihdam reformlar ve dinamik bakış açıları ile şekillenmektedir. Özellikle dinamik bir genişleme ve dinamik bir yapı için ortak bir anlayış oluşturmaya çalışan Avrupa, Avrupa kıtasında olduğu kadar birlik içerisinde kendi kendini sınırlama ve işsizlikle daha çok ilgili olan kırsala özgü meselelerle karşı karşıyadır (Bayraç ve Yenilmez, 2005).

3.2.4. Yeni Üye Devletlerde Ortak Tarım Politikasının Uygulanması: Türkiye Örneği

Yeni üye devletler ve resmi AB adayları, on yıllar içinde gelişen (serbestleştirilen) ortak tarım politikasına çok kısa bir süre içinde uyum sağlamak zorundadır. Buna rağmen, ulusal ekonomiler, tarım sektörü ve kırsal nüfus üzerindeki yük yerine üyeliğin mali açıdan AB üzerindeki etkilerine daha çok odaklanıldı. Örneğin bugüne kadar Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin maliyeti ve ortak tarım politikası bütçesinden olası payı hakkında birçok tahmin yapılmıştır (Bu çalışmalardan bazıları için bkz: Çakmak, 2004; Harald, 2005; Gros, 2005; Derviş vd., 2004) Araştırmaların çoğu, Türk Tarımının AB bütçesine büyük bir yük getirmeyeceği sonucuna varmaktadır. Aksine, fiyatlar ve üretici refahı düşerken tarıma önemli bir destek beklenmeyebilir. Ek olarak, tarıma tam mali destek kısa vadede beklenmeyebilir. Türkiye, AB'nin bütçe destek programlarından 2020'den ancak bir süre sonra tam olarak yararlanabilecekti (Gros, 2005). Aydın, AB'nin modernlik düzeyine yıllar boyunca büyük sübvansiyonlarla ulaşıldığını ve sübvansiyonların hala devam ettiğini ifade etmektedir. Yazara göre Türk tarımının, gerekli fonlar olmadan aynı verimlilik düzeyine ulaşmaya zorlamak kesinlikle mümkün değildir.

Bunların da ötesinde, CAP'ın her genişlemeden önce değiştirildiği ve böylece mevcut üye devletlerin yeni gelenler için aşırı fedakarlık yapmak zorunda kalmadan CAP'ı benimseme yükünün büyük ölçüde ödendiği bilinen bir gerçektir (Ruano, 2003). Örneğin, son genişlemede AB, Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine bu sektöre dahil olmaları için “zor koşullar” sunmuştur. Başak bir ifade ile pazarlarını açıyor ancak. Uzun geçiş dönemlerinin sonuna kadar tam destek ve erişim sağlanmıyor (Ruano, 2003). Ruano (2003:1) AB'nin genişlemelerde OTP ile ilgili izlediği genel model şu şekilde özetlemektedir: (1) Birincisi, genişleme, gelecekteki harcamaları kılmak için sorun yaratacak ana rejimlerde bir reformla bağlantılıdır. (2) İkincisi, bu reformların genişlemenin sonuçlarıyla başa çıkmak için yine yetersiz kaldığı göz

önüne alındığında, AB'nin teklif ettiği giriş şartları, CAP'ın yeni üyeler tarafından tam olarak benimsenmesi için uzun geçiş dönemlerinden oluşmaktadır.

Benzer bir model büyük olasılıkla Türkiye'ye de uygulanacaktır. 2004 yılında, Avrupa Komisyonu, katılım sonrası fiyat düşüşleri için Türkiye'deki çiftçilere tazminat ödenmesi gerekmesine rağmen, Türkiye'nin doğrudan gelir desteğini kademeli olarak aşamalı hale getirmesini önermiştir. Ortak tarım politikasına yavaş entegrasyon ve yeni üye ülkelerde yaşanan düşük üretim maliyetleri ve fiyatları aşamalandırmanın gerekçeleri iken, Türkiye için doğrudan gelir desteğini sınırlamak için temel argüman olarak bütçe kısıtlamaları kullanılmaktadır (Knight, 2012: 191-192). Ortak tarım politikasının ilk ayağında, Yeni Üye Devletlerin yaşadığı birçok zorluk var. Birincisi, çoğu geçimlik çiftlikler veya yarı geçimlik çiftlikler olan milyonlarca küçük çiftlik, son genişlemelerle AB tarımına katıldı. Genellikle en kırılgan ve dezavantajlı kırsal alanları doldururken, piyasalarla entegrasyonları ve rekabet güçleri çok sorunludur (Davidova, 2010:7).

Davidova (2010) ayrıca şunun da altını çizmektedir: Sütun 1 kapsamında doğrudan yardım ödemelerinin dışında tutulmamasına rağmen, küçük boyutlu yarı geçimlik çiftçilik ve küçük çiftçilik ya çok az alıyorlar ya da minimum alan eşiğinin altındaysa hiç hiç almıyorlar. Örneğin, Romanya'da yaklaşık 3 milyon ev çiftliği, uygunluk kriterlerini karşılamadıkları için SAPS (Tek Alan Ödemeleri) için uygun değildir (Hubbard ve Hubbard, 2012:17). Yarı geçimlik çiftçilik ve küçük çiftçilik bazı Sütun 1 desteği aldıklarında bile, ödeme dağıtımı doğal olarak daha büyük çiftliklere doğru eğilir. Tek Alan Ödemeleri yararlanıcıları, Bulgaristan ve Slovakya'daki mevcut çiftlik işletmelerinin nispeten küçük bir bölümünü temsil etmektedir (Davidova, 2010:28). Bunun nedeni kısmen ortak tarım politikasının yapılandırılma biçimidir ve kısmen uygulamanın bir sonucudur (veya uygulama eksikliğidir) Hubbard ve Hubbard, 2012:8). Pek çok bilim insanı ortak tarım politikasının özellikle Batı Avrupa'nın orta ölçekli aile çiftliği modeline göre tasarlandığını iddia etmektedir. AB15'teki aile çiftlikleri, tarım alanlarını ekim altında tutan ailelerin yaşadığı ve üzerinde çalıştığı çiftliklerdir. Küçük ekonomik birimler olarak iç ticaret ve ihracat yapabilirler. Öte yandan, yeni üye ülkelerdeki aile çiftliğinin ortalama boyutu, Batı Avrupa'nın bir aile çiftliği fikrinden çok daha küçüktür. Buna ek olarak, birçok Doğu Avrupa aile çiftliği her zaman kendi kendine tüketim ve belki de yerel olarak satış etrafında inşa edildi ve inşa edilmeye devam etmektedir (Knight, 2012:8). Mevcut bir çalışma, tek tip bir sistem olarak mevcut ortak tarım politikasının özellikle yeni üye

Ortak tarım politikasındaki geçimlik ve yarı geçimlik çiftliklere karşı var olan gizli önyargılar bu çiftlikler için neredeyse hiçbir şey sağlamaz (LAMO, 2011:212). Bu, yeni üye devletlerin kırsal alanlarında adil bir yaşam standardından yoksun olanlar nedeniyle kırsal yoksulluğu artırmaktadır. Ya topraksız ya da küçük arazilerle sınırlı olmaları ile karakterize edilirler ve genellikle bu tür fonların alınması için uygun olmayan doğrudan ödemelerin uygulanmasından en az yararlanırlar. Ana kazanç sağlayanlar büyük, kurumsal çiftlikler olacaktır (Hubbard ve Hubbard, 2012:17). Bu haksız durum, Doğu Avrupalı çiftçilerin Batı Avrupalı meslektaşlarına kıyasla sübvansiyonlardan çok daha az yararlanmaları nedeniyle yukarıda belirtilen gerçeği ile daha da kötüleşmektedir. Bazı bilim adamları tarafından Doğu'ya yapılan haksız muamele olarak eleştirilmektedir.

Yeni teknolojileri içeren modernizasyon ve küreselleşme, tarım sektörüne işgücü verimliliğini sağlama ve işgücü talebini azaltma açısından verimlilik getirmiştir. Bu tür etkiler, özellikle işgücü talebi üzerindeki etki, kırsal ekonomileri temel zayıflıklarıyla, yani yüksek işsizlik oranıyla yüzleşmeye mecbur bıraktı. AB’de, yüksek bir işsizlik oranı tüm üye devletler için bir zayıflık değildir. Ancak üye devletler, özellikle Doğu Bloku ülkeleri, tarım sektörünün önemini ve emeğini yitirdiği ve bunlarda hala baskın olduğu için işsizlikten mustarıptır.

66

3.4. AB’de Kırsal Kalkınma İçin Yürütülen Programlar

AB’deki çoğu program LEADER programının alt dallarından oluşmaktadır. Ancak güncel trendlerle LEADER dışında çeşitli sürdürülebilir programlar da yürütülmektedir.

3.4.1. LEADER

Kırsal kalkınma konusundaki AB politikasının bir sonucu da 1991 yılında başlatılan LEADER Topluluk Girişimi’dir. LEADER’ın Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi için Eylemler Arasındaki Bağlantılar olarak İngilizce karşılık bulmaktadır. Amacı tüm kırsal alanlar için bir model görevi görecek ve sektörel önlemler arasında maksimum entegrasyonu sağlayacak yenilikçi çözümler bulmaktır. Yenilikçi, yerel olarak tasarlanmış kalkınma programlarını desteklemeyi amaçladı ve yerel kırsal kalkınmaya yeni bir aşağıdan yukarıya ve katılımcı bir yaklaşım öngörmektedir. Programın finansmanı AB’den ve üye ülkelerden gelmiştir. Ek olarak, LEADER finansmanının önemli bir unsuru özel kaynaklardan yapılan yatırımlardan oluşmaktadır. Planın bir pilot program olarak hareket etmesi amaçlanmıştır. Yerel programlarda getirilen başarılı önlemler, kırsal Avrupa’nın diğer bölgelerinde kullanılmak üzere modeller sağlamaktı (Olgun ve Sevilmiş, 2018).

LEADER finansmanı doğrudan AB’den yerel tabanlı yapılara sağlandı ve Yerel Eylem Gruplarına küresel bir hibe tahsis edilerek işletildi. Her bir Yerel Eylem Grubu kırsal bir alanın yerel topluluk ölçeğinde (100.000’den az nüfuslu) kalkınması için ortaklaşa bir strateji ve yenilikçi önlemler geliştiren kamu ve özel ortakların birleşimidir. Yerel Eylem Grupları bir dizi geniş tanımlanmış önlem yoluyla yerel ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için hibe fonunu kullanmakla görevlidir. Gruplar, alınan iş planlarının kalitesi ve LEADER kriterleriyle ilgisi için finansman sağlamak üzere seçildi. Yerel olarak alınacak fiili önlemleri belirlemek grupların kendilerine kalmıştı. Ancak bu önlemlerin LEADER’in uygun gördüğü önlemlere (Mesleki Eğitim, Kırsal Turizm, Küçük İşletme, Doğal Kaynaklar vb.) uyması gerekiyordu. LEADER, yerel kaynakların / potansiyellerin yerel olarak sömürülmesine ve yerel aktörlerden gelen girdilere odaklanır ve yerel kalkınmada yerel bir sahiplenme duygusu yaratmaya çalışır. Avrupa’nın başka yerlerindeki benzer gruplarla uluslararası ağ düzenlemeleri kurmanın maliyetlerine yönelik yardım da verilmiştir (EC, 2006).

LEADER'ın başarısından sonra, 1993 yılında program AB'nin daha geniş bir alanını kapsayacak şekilde genişletildi. LEADER II'nin 4 ölçütü veya kolu vardı (A, B ve C ölçütleri Yerel Eylem Grupları tarafından uygulanmıştır (EC, 2006):

- i. **Ölçüt A - Beceri edinme:** Yerel kalkınma uygulamasının yeni olduğu alanlarda kırsal yenilik programlarının geliştirilmesinden önceki adımdır. Bu ölçüt, yerel alanın analizi, yerel halkı kalkınma sürecine aktif olarak katılmaları için motive etme ve eğitime, bir strateji oluşturma ve finansman bulma gibi eylemlerle ilgilidir.
- ii. **Ölçüt B - Kırsal yenilik programları:** Bu model programlar yerel eylem grupları tarafından desteklenmektedir. Yöntem ve içerik açısından ve özellikle operasyonel programlar bağlamında aynı alanda yürütülen politikalarla ilgili olarak son derece yenilikçidirler. Kırsal yenilik programları çok yıllıdır ve aşağıdakiler açısından çok çeşitli alt ölçütlerde oluşabilir:
 - Kırsal kalkınma için teknik destek,
 - Mesleki eğitim,
 - Kırsal turizme destek,
 - Küçük işletmeler için destek,
 - Tarım, ormancılık ve balıkçılık ürünlerinin yerel olarak kullanılması ve pazarlanması,
 - Çevre ve yaşam koşullarının korunması ve iyileştirilmesidir.
- iii. **Ölçüt C - Uluslararası işbirliği:** Bu ölçütün amacı, en az iki üye devletten gruplar ve diğer yerel kuruluşlar tarafından ortak projelerin tasarlanmasını ve geliştirilmesini kolaylaştırmaktır.
- iv. **Ölçüt D - Kırsal kalkınma için Avrupa ağı:** LEADER II'nin farklı bileşenleri, ilgili tüm kamu ve özel kuruluşlar için başarıların, deneyimlerin ve bilgi birikiminin değiş tokuşu için kalıcı bir araç oluşturan bir kırsal kalkınma için bir Avrupa ağı oluşturur. Bu ağ LEADER Avrupa Gözlemevi tarafından veritabanları, yayınlar, elektronik ağ, seminerler, sempozyumlar vb. çeşitli araçlar ve hizmetler aracılığıyla koordine edilmektedir.

LEADER +, LEADER programının en son evrimi olup; AB'nin tüm kırsal bölgeleri için geçerli ve 2 milyar Euro'luk bir bütçeye sahip halidir. Yerel düzeyde alan temelli yaklaşım ve müdahale, entegre kalkınma, aşağıdan yukarıya yaklaşım ve

yerel toplulukların aktif katılımı, işbirliği ve ağ oluşturma gibi LEADER I ve II tarafından halihazırda harekete geçirilen süreci sürdürecektir. LEADER +, daha iddialı olan ve tüm kırsal alanlar için bir model görevi görebilecek orijinal, yüksek kaliteli entegre kalkınma stratejilerini teşvik ederek daha ileri gitmeye çalışacaktır. LEADER + 'da üç eylem vardır (Olgun ve Sevilmiş, 2018):

- i. Eylem 1: Pilot nitelikte entegre bölgesel kırsal kalkınma stratejileri.
- ii. Eylem 2: Kırsal bölgeler arasında işbirliğine destek.
- iii. Eylem 3: Ağ oluşturma

3.4.2. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modelleri

Sürdürülebilir kırsal turizmi ve faaliyetleri desteklemeye yönelik AB kırsal kalkınma programları, kırsal ekonomiler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Fotiadis vd., 2019). LEADER gibi programların, AB'nin sürdürülebilir kırsal-yerel kalkınma ve sürdürülebilir kırsal turizm için amiral gemisi girişimleri olduğu geniş çapta kabul görmüştür. Çünkü kırsal turizmde girişimci fikirler ve çabalar geri dönülmezdir ve AB kırsal kalkınma programları gibi finansal destekler girişimciliği geliştirmeye katkıda bulunabilir kırsal turizm alanındaki faaliyetleri bulunmaktadır (Sgroi vd., 2018). Bu kapsamda, AB kalkınma programları kırsal turizmin genişletilmesi için fırsat sunmuştur ve tarımsal üretim azalmaya başladıkça kırsal kesimde yaşayanların gelirleri artmıştır (Castellano-Álvarez vd., 2019:3309).

AB, tarım arazilerinin terk edilmesinden muzdariptir ve kırsal alanların alternatif yollarla sürdürülmesi, AB kırsal alanları ve AB tarımsal üretimi için hayati önem taşımaktadır (Renwick vd., 2013). Sonuç olarak, kırsal turizm, daha az tercih edilen bölgelerde alternatif bir turizm faaliyeti biçimi olarak popüler hale gelmiştir ve tarımın ötesinde ekonomik faaliyeti tanıtmıştır. AB, bu kalkınma programları ve finansman girişimleri yoluyla, bazı ülkelerde toprak terkinin ve tarımsal üretimin azalmasının kendi topraklarındaki ekonomik sonuçlarını tersine çevirmeyi amaçlamıştır.

Saxena vd. (2007)'ye göre, kırsal alanların gelişimi geleneksel tarım kavramının dışına çıkmakta ve entegre kırsal turizm, kırsal alanların çok işlevli olmasında önemli bir role sahiptir. Aslında, AB mali araçları, kırsal peyzaj, kültürel miras ve tarihle bağlantılı geleneksel yönlerini korumak ve geliştirmek için küçük kırsal köyleri ve uzak bölgeleri destekleyebilir (Manta, 2019). Ancak, kırsal turizm girişimlerinin etkisinin bölgenin özel özelliklerine bağlı olarak değiştiği (Slee, 2019)

ve AB kalkınma programlarının hedeflenen kırsal alanların özelleştirme vurgusuna bağlı olduğu (Apostolopoulos vd., 2020) kabul edilmelidir.

Ribeiro ve Marquws (2002)'nin de bahsettiği gibi, sunulan etki ile gerçek kırsal yaşamdaki pratik etki arasında bir mesafe vardır. Araştırmalar, güçlü özelliklere sahip kırsal alanların, daha az tercih edilen ve dezavantajlı alanlara göre daha fazla fayda sağladığını (González-Ramiro vd., 2016) ve kırsal alanlar arasındaki farklılıkların arttığını (Masot ve Alonso, 2017) ortaya koymaktadır. Bunun ışığında, bu finansman girişimlerinin ve programlarının etkinliği hala tartışmalıdır ve bir dereceye kadar değerlendirme ve etki değerlendirme yaklaşımına bağlıdır.

3.5. Tarım Politikaları ve Kırsal Yoksulluk: Türkiye ve AB

Kırsal kalkınma ve yoksulluk açısından ortak tarım politikalarının yeni üye devletler üzerindeki yukarıda bahsedilen etkilerinin çoğunun üyelik durumunda da Türkiye’de ortaya çıkması beklenebilir. Aslında, Türk Tarım Politikasında geçici doğrudan gelir desteğinin ağırlaştırılmış etkisiyle gözlemlenmekte idi (Keyder ve Yenil, 2011). Yeni üye devletlere benzer şekilde, Türk tarımında ikili bir yapı var: pazarlar için üretim yapan büyük çiftçiler ve hatta ihracat ve küçük çiftçiler için yarı geçimlik tarıma dayalı hane halkı tüketimi için ürün üretmektedir. Bu küçük çiftlikler yine de gelir güvencesi sağlamak için çok önemlidir ve Türkiye’nin kırsal nüfusunun çoğunluğu için bir geçim kaynağıdır. OECD raporu, Türkiye’yi önemli bir tarımsal ihracatçı ve bazı tarımsal ürünlerde dünya lideri yapacak kadar verimli olduklarını da ekliyor (OECD, 2011:8). Ancak geçimlik tarım ne yeni üye devletlere ne de Türkiye’ye özgü bir olgu değil. Geçim çiftlikleri AB’nin her yerinde mevcuttur ve kırsal kalkınma ve kırsal yoksulluk sorunları birçok AB üye devletinde hala çözülmemiştir: Çok küçük ve hatta yarı geçimlik çiftliklerin yayılması bir konudur Doğu ve Akdeniz ülkelerinin çoğunda (Bulgaristan, Litvanya, Romanya, Yunanistan, İtalya, Portekiz) çiftçilerin % 30’undan daha azının tarımsal faaliyetlerden elde edilen geliri karşılayabilecek diğer kazançlı faaliyetlere sahip olması nedeniyle ciddi endişe kaynağıdır. Çeşitlendirilmiş gelir kaynakları, çiftçiler arasında yoksulluk riskini gerçekten azaltabilir. Bu nedenle küçük çiftçiler, kırsal alanlarda yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan belirli bir grup olarak görünmektedir (EC, 2008:19).

Tarım politikaları ve kırsal kalkınma alanlarının kesişme noktasında bir dizi ikilem mevcuttur. Çoğu küçük çiftliğin tarımsal gelirleri (yetkililer tarafından kazanılan veya ödenen), onlara kabul edilebilir bir yaşam düzeyi sağlayamıyor. Daha

fazlasını üretebilseler bile, çoğunun ulusal veya bölgesel pazarlarla neredeyse hiçbir bağlantısı yoktur. Geliri artırmak için diğer iki seçenek ise yerinde gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi veya göçtür. Ancak iki kısır döngü kabul edilen “işgücü piyasası döngüsü” ve “eğitim döngüsü” nedeniyle az gelişmiş kırsal alanlarda işe yaramayabilir (EC, 2008:11).

Her şeyden önce, kırsal alanlarda tarım dışındaki işlerin sayısı da sınırlıdır, bu da birçok nitelikli insanı göçe zorlamakta ve dolayısıyla yerel işgücünün kalitesini kötüleştirmektedir. Karşılığında bölgedeki yatırım için caydırıcı bir etki yaratan; sonuç ise işgücü piyasası durumunun daha da kötüleşmesidir. İkincisi, kırsal nüfusun çoğunun düşük eğitim seviyeleri, daha fazla iş olanağına sahip bölgelerde bile düşük istihdam oranına neden olur ve göçü çözümünden ziyade bir soruna dönüştürür (Çakmak, 2004:7). Bu da sonuç olarak yoksulluk oranını artırabilir. Sonucunda da kaliteli eğitim alma şansını etkiler. Tarım sektöründe istihdam yüzdesi ve ekonomik gelişme ters orantılı görünmektedir. Modernizasyon ve teknolojik reformlar nedeniyle daralan tarım sektörü, alternatif istihdam fırsatları için gerekli eğitim ve öğretimden yoksun olan tarımsal işgücünün esnek olmaması nedeniyle işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Örneğin; Türkiye’de 1980 yılında yüzde 50 olan tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı zamanla düşmüştür. Ancak tarım sektöründen ayrılan işgücünün sanayide yeterince istihdam edilememesi hizmet sektörleri ise söz konusu dönemde istihdam oranlarının düşmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, kırsaldan kente göç önemli ölçüde artmıştır (Uçak, 2006:545).

ENEPRI (2007) tarafından hazırlanan bir raporda; Türkiye ve Romanya, tarımdaki işgücünün çok büyük bir payıyla, özellikle geçimlik tarımsal faaliyetler ve çok düşük üretkenlikle karakterize edilerek öne çıkmaktadır. Tarımın çok düşük verimlilik seviyeleri ve bu istihdamın önemli bir kısmının aslında pazar için üretimden ziyade geçimlik tarımla ilgili olduğu gerçeği göz önüne alındığında, sektörler arası işgücü değişimi sürecinin önümüzdeki dönemde bu ülkelerde gerçekleşmesi muhtemeldir. Yıllar ve on yıllar hem sorun yaratır hem de fırsatlar açar (ENEPRI, 2007: 6-7). Öte yandan, düşük üretkenliğe sahip geçimlik tarım, açlık veya yetersiz beslenme açısından acil bir tehdit oluşturmuyor. Aksine, Türkiye’nin tarımsal destek politikaları ve yerel güvenlik ağları, çoğu insanın çok fakir olsalar bile asgari yaşam standartlarından yararlanmasını sağlamaktadır (Aerni, 2007:430) Bununla birlikte, yapısal değişimi teşvik eden teşvikler yoluyla ticarileştirmenin de altı çizildiği gibi, sağlanan güvenlik ağını zayıflatabilir. Geçimlik üretim ile Türkiye gibi sık sık

ekonomik kriz yaşıyan ülkeler, yüksek tarımsal istihdam ve geçimlik tarımın güvenlik-net işlevi sayesinde düşük sosyal maliyetlerle krizler yaşayabilirler (TUSIAD, 2005: 54; IAMO, 2012:9). Bununla birlikte, madalyonun diğeri yüzü, hayatta kalma stratejilerinin arkasına gizlenmiş kırsal yoksulluğu ortaya koymaktadır. Her şeyden önce, kırsal alanlardaki düşük işsizlik oranları kısmen yüksek ücretsiz aile işçiliği oranlarından (özellikle kadınlar arasında) ve kısmen de istihdamın ölçülme şekline (haftada birkaç saatlik yarı zamanlı çalışma dahil) bağlıdır. Benzer şekilde, AB'deki istihdamın çok büyük bir kısmı tarımda tam zamanlı olarak işgal edilmiyor. Ayrıca, tarım işçilerinin çoğunun sosyal güvenlik kapsamı yoktur (Çakmak, 2004).

Yukarıda basitçe görüldüğü gibi, kırsal kalkınma ve kırsal yoksullukla ilgili birçok sorun Türkiye'de olduğu gibi Avrupa Birliği'nde de çözülmemiştir. Bu nedenle, kırsal kalkınma bir tarım politikasının dahili bir bileşeni olmalıdır. Türkiye ile ilgili olarak, tarımsal işgücündeki ani bir düşüş, bu yerel ve küresel koşullar altında kalkınma çabalarını hızlandırmak yerine ciddi sorunlara yol açabileceğinden, her türlü tarımsal reform sürecinin dikkatlice tasarlanması gerektiğini göstermektedir. İnsan sermayesine ve girişimci altyapıya daha fazla yatırım yaparak kırsal kesimde değişimi kolaylaştırmaya odaklanan yeni bir yerel politika yaklaşımı, çiftlik dışı istihdam yaratabilir ve tarımsal rekabet gücünü artırabilir (Aerni, 2007: 432-433).

Kırsal alanlarda yaşanan değişikliklerin görünür olmasının sebebi bu alanlardaki tek ekonomik faaliyet olan tarımın makineleşme ile birlikte ciddi bir nüfus kaybı yaratmasıdır. Bunun yanı sıra kırsal alanların da modernleşmenin etkisi altında kalması köyden kente göçe sebep olmuş ve ekonomik faaliyetlerde değişimler yaratmıştır (Halfacree, 2008). Bu nedenle, kırsal alanlar, yalnızca geçmişte ademi merkezîyetçilik sırasında değil, aynı zamanda kırsal yaratıcı kapasiteleri aracılığıyla bugün de ekonomik aktörler için müdahale fırsatları sunabilmektedir. Üstelik bu göç, yani karşı-kentleşme, bölge sakinleri ve kırsal başkent için bir müdahale fırsatı işlevi görmüştür (Stockdale ve Findlay, 2008).

Bu noktadan hareketle, bu çalışmada incelenen Avrupa Birliği ve Türkiye'nin kırsal kalkınmaya yaklaşım biçimlerinde çok farklı müdahale olanaklarına sahip olduğunu ve kırsal kalkınmadaki her paydaşın (hükümet, köylü, girişimci vb.) da bakış açısının da farklı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sosyal ağ bileşeni Türkiye ve Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınmaya bakış açısında benzer bir seyir takip etmektedir. Bu, yakın yerelliğin ve sosyal ağın öneminin, girişimcileri ve ziyaretçileri çekmenin yanı sıra köylerde yaşayanların yaşamını iyileştirmede önemli bir rol oynayan kırsal

alanların vazgeçilmez özellikleri olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, köylerdeki açıklık ve hoşgörü, insanları çekmek ve bölgedeki yeniliği ve yeniliği kolaylaştırmak için çok önemlidir, çünkü her birinde sosyal ağ benzersizdir.

Karşılaştırma yapılacak bir başka ölçüt ise kalitedir. Ziyaretçileri çekmek için kalite önemli olsa da Türkiye'nin kırsal kalkınmaya yaklaşım biçiminde Türk köyleri AB ile benzer kalite algısına sahip değildir. Bunun sebepleri de yine ilgili literatürde Türk köylerinde yapılı çevresinin iyi durumda olmaması ve geleneksel konutların kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olması gösterilmektedir. Bunun yanı sıra coğrafi açıdan çeşitli zorluklar kırsal alanın altyapıya ulaşımında engel teşkil etmektedir.

Kırsal kalkınmada yer almak isteyen girişimcilerin en önemli girdisi bilgi olmakla birlikte AB'li ziyaretçiler ve bölge sakinleri örtülü bilgiyi bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Tüm bunların yanı sıra “bilgi” unsuru Avrupa Birliği'nin kırsal alanlarında yer alan girişimcileri Türkiye'ye göre daha fazla etkisi altında bırakmaktadır. AB'li kırsal girişimciler bilgidен Türklere göre daha fazla etkilenmektedir. Bunun nedeni, Türk köylerinin çok azının rekabet arenasında bilginin önemini anlamamış ve ondan yararlanmamış olmalarıdır. Türkiye'deki kırsal alan girişimcileri de çoğunlukla bilgi unsurunun bir ekonomik değer taşıyabileceğini göz ardı etmektedir. Ancak Avrupa Birliği'ndeki köylerde hem gelenek hem de yerel bilgi bir kılavuz olarak görülmekte ve sıkça yararlanılmaktadır. Tüm bunlar doğrultusunda AB'deki köylerin gelecek hususunda daha fazla farkındalığa sahip olduğu çıkarımı yapılabilir.

İnovasyon hususunda da AB ve Türkiye arasında bir farktan bahsedebiliriz. Bu unsur AB'de bir fırsat gibi görülürken Türkiye'de aynı şekilde algılanmamaktadır. Kentlerden köylere gelen ziyaretçiler söz konusu olduğunda ise, Türkiye'ye yapılan köy ziyaretlerinin çoğunlukla yakın kentlerden ve günü birlik şeklinde olması sebebiyle teknoloji akla ilk gelen unsur olmamaktadır. Ancak Avrupa'daki köylere yapılan ziyaretlere göre, ziyaretçilerin teknolojiyi ve telekomünikasyonu araması daha belirgindir (Gülümser vd., 2009).

Kırsal kalkınmada söz konusu olduğundan kırsal alanlarda gösterilen girişimcilik, AB köylerinde işsizlik olmadığından veya iş fırsatlarının olmamasının ciddi bir sorun yaratmadığından o kadar da kritik değildir. Ancak buna “yaratıcılık” unsuru eklendiğinde hem AB hem de Türkiye için oldukça önemli hale gelmektedir. Kentsel alanların yığılmalarından uzak olması girişimciler ve ziyaretçiler için fırsattan

çok tehdit olarak görülse de AB köylerinin uzaklığı fırsata çevrilmişken ülkemizdeki Türk köylerinde durum böyle değildir.

Fırsat unsuru da ekonomik sistemler içerisinde yer alan kırsal alanlar için oldukça kritik öneme sahiptir. Ancak AB ve Türkiye'deki köylerde biraz farklılık göstermektedir. Ekonomik çeşitlilik, bölge sakinleri için önemli bir fırsat olsa da, hem AB hem de Türkiye'deki köyler için hem tehdit hem de fırsat olabilir.

İnsanların zamanla kırsal alanlara olan algılarının değişmesi ile kırsal alanlar yeniden şekillenmeye başlamıştır. Ancak bu şekillenmenin kontrollü yapıldığını söylemek güçtür. Bu değişimlere bağlı olarak son yıllarda ülkelerin kırsal ekonomilerinin yanı sıra kırsallık tanımını da değiştirmiştir. AB daha çok kırsala özgü hususlarda ortak bir zemin oluşturmak için çaba sarf etse de, üye ülkelerin temel farklılıkları kırsal kalkınmanın da farklı yaşanmasına sebep olmuştur ki bu çalışmada da Türkiye AB ülkeleri ile karşılaştırılabilir unsurlar meydana gelmiştir.

Türkiye'nin uzunca bir süredir AB'nin potansiyel bir üyesi olma sürecinde olduğu düşünüldüğünde ilişkileri çerçevesinde kırsal kalkınma da bundan payını almıştır (Axt, 2005).

Bu bölümün başında, AB ülkeleri ve Türkiye'nin kırsallığı, kırsal ekonomisi ve istihdamını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceledik. Ülkelerin kırsallık düzeyine ilişkin faktör analizi sonuçları, Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında, seçilen göstergelerin her biri açısından hem alt hem de üst değerlere sahip olduğunu ve hatta bazen aykırı değerlere sahip olduğunu göstermiştir. Kırsallık skorları açısından Türkiye'ye en yakın ülkeler İrlanda ve Portekiz'dir. Başka bir ifade ile AB ülkelerinde de kırsal anlayış farklılıklara sahiptir. Türkiye'nin kırsallık puanının yüksek olmasının nedeni, gelir dağılımındaki eşitsizliğin yüksek olması ve daha az gelişmiş bölgelerin varlığıdır. Ayrıca, kırsal ekonomi ve istihdam analizinin sonuçları, tarımsal istihdam ve serbest meslek oranlarının zaman içinde hafif bir düşüş gösterdiğini ve sadece birkaç Avrupa ülkesi için tarımın hala istihdam açısından önemli bir sektör olduğunu göstermiştir. Diğer bir önemli konu ise tarımın birçok ülkede erkeksi bir meslek olmaktan çıkıp kadınsı bir meslek haline dönüşmesidir.

Ayrıca ilgili raporlar Türkiye'nin tarımda serbest meslek sahibi olmayı ve kadın egemenliğini sürdürmede başarılı olduğunu da göstermiştir. Çalışma boyunca her iki taraf için de ortaya konulan literatür Türk kadınlarının AB'li kadınlara ve Türk erkeklerine göre serbest meslek sahibi olmaya daha fazla motive olduklarını göstermiştir.

Bu makro düzeydeki incelemelerden sonra, Türkiye ve AB köylerine ait bazı mikro karşılaştırmalar da analizin daha görünür olmasını sağlayacaktır. Örneğin; Avrupa köylerinde fazlaca turistik tesisin bulunmasının ve turizm etkin noktalı köylerin olmasının nedeni bölgelerin mevsimsel açıdan yüksek seviyede demografik değişikliklerinin olmasıdır. Ayrıca Türkiye’deki köylerde tek bir turistik konaklama tesisi bulunmadığından, bölge sakinleri ziyaretçileri kendi evlerinde ağırlamak zorunda kalmaktadır. Bu sonuç aslında Türkiye’nin kırsal kalkınmada yeni bir değişim yaşamaya başlamasının da nedenidir. Bu da yerel belediye meclisleri tarafından da teşvik edilmektedir. Yine de bunun olmaması için herhangi bir plan ya da stratejiden yoksundur. Dolayısıyla çalışmanın ilerleyen bölümlerinde hem karşılaştırma hem de literatüre dayanarak bir model sunulmuştur. Bu değişikliklerin hem olumsuz hem de olumlu etkilerinin de olduğu ilgili literatürde daha önce belirtilmişti. Dolayısıyla bu etkileri daha görünür kılmak için çeşitli senaryolar da çalışmanın ilerleyen bölümlerde sunulmuştur. Ancak Türkiye’nin yaşadığı ilk değişimler AB’ye uyum sürecinde gerçekleştiğinden öncelikle bu husus irdelenecektir.

3.6. AB'nin Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye

Küçük çiftlikler hayatta kalacak ve kırsal yoksulluk azalacaksa, kırsal nüfusun çiftlik gelirlerine olan bağımlılığını azaltması ve çiftçiliğini çeşitlendirme ve / veya çiftlik dışı faaliyetlerle birleştirmesi gerekir. Ancak bu, kırsal alanların tarım dışı sanayilere çekiciliğini artırabilen ve iş fırsatlarını artırabilen kırsal ve bölgesel kalkınma ile başarılabilir. Bu bağlamda, daha önce de ifade edildiği gibi ortak tarım politikasının 1999’dan beri iki ayağı vardır: 1. sütun, pazar talebine yanıt olarak üretmekte özgür olan çiftçilere temel bir gelir desteği sağlamaya odaklanırken, 2. sütun bir gelişme olarak tarımı destekler ve çoklu rolleri ele alır (Akkaraca Köse, 2012).

AB’de kırsal kalkınma politikaları ilk kez 1992 MacSharry reformları ile kırsal ekonomik çeşitlendirmeyi ve çevrenin korunmasını desteklemek için önlemler olarak tanıtıldı. Agenda 2000 paketi, MacSharry reformlarını bir adım öteye taşıdı ve kırsal kalkınmayı CAP’ın “İkinci Sütunu” olarak tanımladı (ilk olarak fiyat ve gelir desteği). Köy ve tarımın modernizasyonu, alternatif ekonomik kolların geliştirilmesi, çevrenin ve kırsal peyzajın korunması, çiftçilerin çeşitlendirilmesine, ürün pazarlamasını geliştirmesine ve işlerini başka türlü yeniden yapılandırmasına yardımcı olmayı amaçlayan ikinci sütunun hedefleri arasındaydı. Başlangıçta Agenda 2000’in Orta Vadeli İncelemesi anlamına gelen 2003 Fischler reformu, “tek çiftlik ödemelerini”

evre, gıda güvenliği ve hayvan refahı standartlarına “apraz uyumluluk” yoluyla bağladı. İkinci olarak, büyük çiftliklere verilen sübvansiyonları azaltarak fonları 1. Sütün’dan 2. Sütün’a (kırsal kalkınma) kaydırđı. Fischler reformunu takiben, Tarım Konseyi 2005 yılında 2007-2013 dönemi için kırsal kalkınma politikasında temel bir reform kabul etti. 2007-2013 dönemi için kırsal kalkınma politikası üç ana hedefe, yani çiftçiliğin rekabet gücünün iyileştirilmesine odaklanmaktadır. Avrupa Birliği’nin kırsal kalkınma politikaları Türkiye için bir şans olma potansiyeline sahiptir. Çünkü kırsal kalkınma politikası, tarımın rolünü de kapsayan bütüncül bir yaklaşım olarak dşnlmelidir.

evre; rnlerin kalitesi; insan kaynakları; iş; hem bireysel hem de bir bütün olarak yaşam koşulları vb. AB tarafından toplam 654 milyon EURO değerinde mali yardımın 131 milyonluk kısmı 2010 yılı Türkiye Cumhuriyeti Kırsal Kalkınma Programına tahsis edilmiştir. Kırsal Kalkınma için Katılım ncesi Mali Yardım Aracı (IPARD)’nın ana politika hedefleri programı, Türkiye’nin ortak tarım politikaları ile ilgili müktesebata kademeli olarak uyum sağlamasına yardımcı olurken, tarım sektörünün modernizasyonuna katkıda bulunmak ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kırsal ekonominin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, yaşam kalitesinin ve kırsal alanların çekiciliğinin artırılması, kırsaldan dışarıya gnn önlenmesi stratejik hedefler arasındadır (EC, 2021c).

IPARD fonları, tek birçok yıllı Kırsal Kalkınma yoluyla uygulanmıştır. 2007-2013 dönemini kapsayan program Ocak 2006’da Türkiye, lke için ilk kırsal kalkınma strateji planını sağlayan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (NRDS)’ni kabul etmiştir. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Türkiye’deki kırsal kalkınma politikaları için kapsamlı bir politika erevesi belirlemektedir. IPARD programı, bu genel stratejinin önemli bir parçasıdır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin kırsal kalkınmadaki temel amacı, “yerel kaynakların ve potansiyelin kullanımına dayalı olarak, kentsel alanlarla uyum içinde, kendi topraklarındaki kırsal toplumun yaşam ve iş koşullarının iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, kırsal evre ve kültürel varlıklar. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006: 12).

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, kırsal ekonominin güçlendirilmesindeki temel kaynağın, kırsal alanların sahip olduğu yerel varlıklar olduğunu belirtmektedir. Kırsal alanların temel varlıkları arasında ürün çeşitliliği, daha saf evre, doğal kaynakların çeşitliliği, daha zengin manzara ve eşsiz tarihi ve kültürel miras sıralanabilir. Varlıklar yenilikçi yerel fırsatlara dönüştürülmeli ve çeşitlendirilmiş bir

kırsal gelir ve ek istihdam fırsatları yaratmak için teşvik edilmelidir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006: 14).

Bu bağlamda dört stratejik hedef; ekonomik kalkınma ve iş olanaklarının artırılması, insan kaynaklarının, organizasyon düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi, kırsal fiziki altyapı hizmetlerinin ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, kırsal fiziki altyapı hizmetlerinin ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi. Kırsal kalkınma planının genel olarak bazı öncelikleri sektörün rekabet gücünün artırılması, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, yoksullukla mücadele ve dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğinin artırılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, çevre dostu tarım uygulamalarının iyileştirilmesidir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006: 14-24).

2011 yılında, 2010-2013 dönemi için Tarım Bakanlığı tarafından çok detaylı bir Kırsal Kalkınma planı hazırlanmıştır. Ulusal kırsal kalkınma stratejisinin belirlediği hedef ve önceliklere uygun olarak, önlemler, faaliyetler, alt faaliyetler ve sorumlu kurumlar planda ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. IPARD için kilit öneme sahip olan şey, tamamen merkezi olmayan bir uygulamaya dayanmasıdır. AB, iyi eğitilmiş personel tarafından yönetilen, iyi tasarlanmış ve titizlikle test edilmiş prosedürlere göre çalışan sağlam kurumların kurulmasını gerektirmektedir. Üç yıllık yoğun bir hazırlık döneminin ardından Türkiye, 2011 yılında Komisyon'un IPARD için AB fonlarının Yönetimine Verilmesi Kararı ile hibe edilmiştir. Bu, Türkiye'nin tarımsal işletmelerin yanı sıra işleme ve kırsal kalkınma projelerinde AB tarafından finanse edilen yatırımları yürütmesinin yolunu açmıştır. Bu aynı zamanda, bu fasıldaki katılım müzakereleri için önemli bir unsur işaret etmektedir (EC, 2011:67).

Türkiye'nin AB'ye katılım öncesi döneminin açıklanmasının ardından, Türkiye'nin Fasıl 11 Tarım ve Kırsal Kalkınma'nın müzakerelere açılması için aşağıdaki beş kriteri yerine getirmesi gerekli idi (TKDK, 2019):

- i. AB gerekliliklerine göre akredite edilmiş bir IPARD Ajansı kurulmalıdır.
- ii. Türkiye, Ortak Tarım Politikası'nın mevcut eğilimine uygun olarak, son yıllarda doğrudan destek ödemelerinin ve tarım bütçesine yönelik fiyat destek tedbirlerinin artan önem eğilimini tersine çeviren, üretimle ilgili olmayan doğrudan sübvansiyonlar lehine bir strateji sunmalıdır.
- iii. Türkiye, tarım ve kırsal kalkınma alanında doğru ve güvenilir istatistiki verilerin sağlanması ve yeterli erişim için şeker, süt, tahıllar, canlı

hayvan ve meyve ve sebze gibi hassas ürünlerin dahil edilmesi konusunda Komisyon'a ayrıntılı bir strateji sunulmalıdır.

- iv. Türkiye, arazinin kontrolüne ilişkin Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi ve arazi tanımlama sisteminin nasıl geliştirileceği konusunda bir strateji hazırlamalı ve Komisyona sunulmalıdır.
- v. Türkiye, sığır eti ve sığır türevleri ticaretindeki kısıtlamaları kaldırmalıdır.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilgili kuruluşudur. Ana görevi, bütçesinin % 75'i AB, % 25'i Türkiye tarafından finanse edilen -Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma-IPARD fonlarından yararlanmaktır. TKDK, 2011 yılında AB tarafından akredite edilmiştir.

3.7. Kırsal Kalkınmaya Yaklaşım Biçiminde Bir Model Önerisi: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma

Hem AB hem de Türkiye köylerin artan arazi değerlerinden yararlanmaktadır. Bu artışla birlikte de yoksullukla mücadele eden köy sakinleri arazilerini satmakta ve kültürel mirasın sürdürülebilir olmasında bir neden yaratmaktadır. Türkiye'deki kimi gelişen köyler ise yaşadığı sosyal değişim sonucu olumsuzluklarla karşı karşıyadır. Ancak olumlu etkiler de söz konusudur. Hem AB hem de Türkiye'deki köylerde yaşanan bu değişimler yerel sakinin becerilerini sergilemelerine olanak tanımıştır. İlgili idareler de bu becerilerin sergilenmesinde teşvik sağlayabilmektedir. Ancak çoğu kırsal alanlar kronikleşmiş bazı sorunlarla karşı karşıyadır. Altyapı eksikliği, iş fırsatlarının yetersizliği, yetersiz turist sayısı ve turizm eksikliği vb. Tüm bu değişimler, nedenleri ve sonuçlarıyla dinamik kırsal alanlardaki fırsatları yeniden şekillendirmektedir. Sonuçlar, ekonomik çeşitlilik ve yerellik ile içsel büyüme ve kalkınmanın tüm kırsal kullanıcılar tarafından büyük fırsatlar olarak görüldüğünü göstermektedir.

Her köy benzersiz olsa ve farklı bir şekilde tepki gösterse de, genel resim her yerde hemen hemen aynıdır. Bu durum, kırsal kalkınmadaki paydaşların fırsatçı bakış açısının benzer olduğu AB ve Türkiye karşılaştırmasından da görülebilir. Ayrıca AB kırsal kalkınması turizm odaklı olduğu ve kontrollü bir şekilde geliştiği için bu değişimlerden faydalanmaktadır. Daha iyi bir ifade ile bir köy gelenek ve karakteristiğine bağlı olarak öne çıkan unsurun iyi bir strateji ile sunulması ile daha başarılı olabilecektir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde sunulacak model önerisi

ile iyi hedeflenmiş bir kırsal kalkınmanın nasıl belirlenebileceği ifade edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada bu bölüme kadar yapılan literatür incelemesi ve AB ile Türkiye yaklaşımlarına istinaden bir model önerilecektir. Bu modelin kırsal kalkınmaya yaklaşım biçiminde yol gösterici ya da tamamlayıcı olacağı düşünülmektedir.

Sunulacak bu model günümüzün kırsal problemlerine çözüm getirebilecek sürdürülebilir yaklaşım biçimidir. Sürdürülebilir yaklaşım biçimi sadece çevresel ögeleri değil, sosyal ve yönetişimsel ögeleri de içerisinde barındıran bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınmayı Brundtland Raporundan bu yana kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görmektedir “Ortak Geleceğimiz” olarak adlandırılan bu raporda sürdürülebilir kalkınma, “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987; IUCN vd., 1991).

Bu rapor aşağıdaki koşulları yedi sistem içerisinde sürdürülebilir kalkınma için ortaya koymaktadır (WCED, 1987):

- i. Karar alma süreçlerine etkin yurttaş katılımını güvence altına alan bir “siyasi sistem”;
- ii. Kendine güvenen ve sürdürülebilir bir temelde artıklar ve teknik bilgi üretebilen bir “ekonomik sistem”;
- iii. Uyumsuz gelişmeden kaynaklanan gerilimlere çözümler sunan bir “sosyal sistem”;
- iv. Kalkınma için ekolojik temeli koruma yükümlülüğüne saygı duyan bir “üretim sistemi”;
- v. Sürekli olarak yeni çözümler arayabilen bir “teknolojik sistem”;
- vi. Sürdürülebilir ticaret ve finans modellerini destekleyen bir “uluslararası sistem”;
- vii. Esnek ve kendi kendini düzeltme kapasitesine sahip bir “idari sistem” dir.

Kentsel alanlarda, özellikle ulaştırma ve enerji gibi belirli sektörlerde sürdürülebilir kalkınma uygulamaları başarıyla uygulanmaktadır. Ancak hem kentsel alanların hem de dünyanın halihazırda doğal kaynakları olan kırsal alanlar bu uygulamalara dahil olmayıp teorik söylemlerde olduğu kadar birçok ülkede sadece toprak stoğu olarak görülmüştür. Artık kırsal alanların da değişime gitmesi ile

sürdürülebilir kalkınma bu bölgelerde de gerekli hale gelmiştir. Bu sebeple de sürdürülebilir kırsal kalkınma gerekli idarelerin politikaları arasında yer bulması gereken bir kavramdır.

Küreselleşme sonucunda kırsal alanların yaşadığı nüfus hareketliliği ekonomide bir tartışma unsuru yaratmıştır. Hinterland-bir yerin/kültürün kalbi ya da merkez-çevre paradigmaları tartışması bir değişim sürecinden geçmiştir. Böylece zamanla kırsal alanlar ile kentsel alanların karşılıklı bağımlılığı artarken, kentsel-kırsal ikiliği azalmaktadır.

Küreselleşme ile gelen nüfus hareketliliği kırsal alanlarda “tüketim” konusunu da gündeme getirmiştir. Bu bölgelerde artık üretim olduğu kadar tüketim de olmaktadır. Bir yandan küreselleşme rekabet edebilirlik, yenilikçilik ve uyum talep ederken, diğer yandan bilgi temelli çağ kırsal kültürün ve bilginin kaybolma tehlikesi altındaki kıt mallar olarak önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle bu bölümün amacı bir model öne sürerek sürdürülebilir kırsal kalkınma için kritik olan bileşenleri belirlemektir. Bunu yaparken de çok boyutlu çalışmalarda karmaşıklığı sistematize etmek için sıkça kullanılan Pentagon modelini kullanılacaktır. Bu model bir politikanın başarı ve başarısızlık getiren faktörlerini (bileşenlerini) irdeleyebilmek için sıklıkla kullanılmaktadır (Örneğin: Nijkamp vd., 1994; Capello vd.,1999; Nijkamp, 2008). Temel olarak, bu model, belirli bir politikanın performansına katkıda bulunan çeşitli güçleri yapılandırılmış bir şekilde haritalamayı amaçlamaktadır (Nijkamp ve Pepping, 1998).

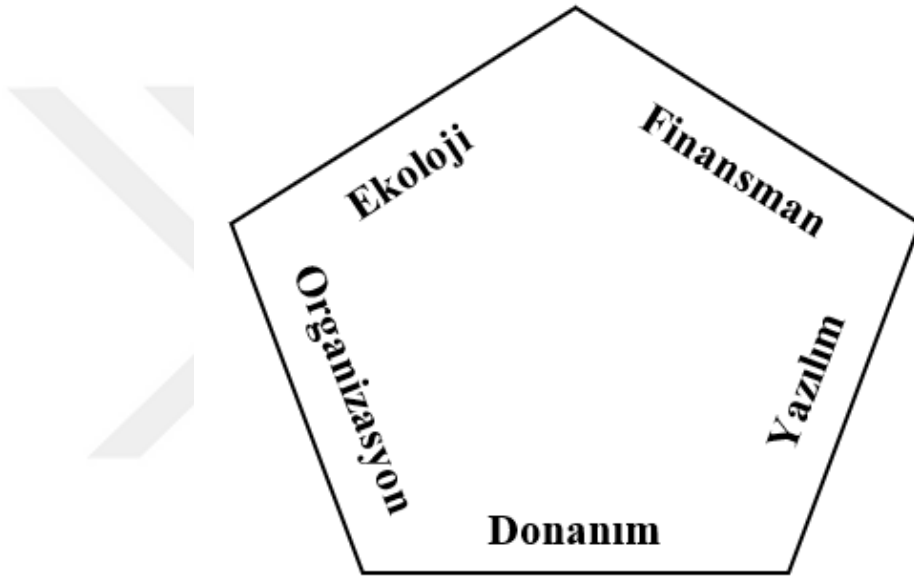
Bu temel çerçevesinde çalışmanın bu bölümünde kırsal alanların ekonomik kalkınma ve sürdürülebilirlik mücadelelerinde çok boyutlu karmaşıklığına rağmen, sürdürülebilir kırsal kalkınma üzerinde belirleyici bir etki yaratan sınırlı sistematikleştirilmiş kritik faktörleri ayırt etmek için bir beşgen prizma kullanmamız gerekmektedir.

Beşgen modeli, bir beşgen prizma ile görselleştirilen beş farklı faktör içermektedir (Şekil 1) (Nijkamp ve Pepping,1998):

- i. **Donanım:** Altyapı, gelişmişlik ve yenilik derecesi ile ilgili işler için kullanılan geniş bit kavramdır
- ii. **Yazılım:** İlgili altyapı tedarikinin bilgi ve iletişim potansiyeli, özellikle daha geniş ağ bağlantı potansiyeli;

- iii. **Organizasyon:** Müşterilerin ihtiyaçlarının verimliliğini ve memnuniyetini artırmak amacıyla ilgili yönetsel, düzenleyici ve organizasyonel yeterlilik derecesi,
- iv. **Finansman:** Altyapı tesisinin rekabetçi konumunun iyileştirilmesine yönelik özel bir bakış açısıyla, altyapı yatırımının maliyet etkinliği ve finansman yönleri,
- v. **Ekoloji:** Ekolojik açıdan gerekli kalite koşullarının iyileştirilmesi

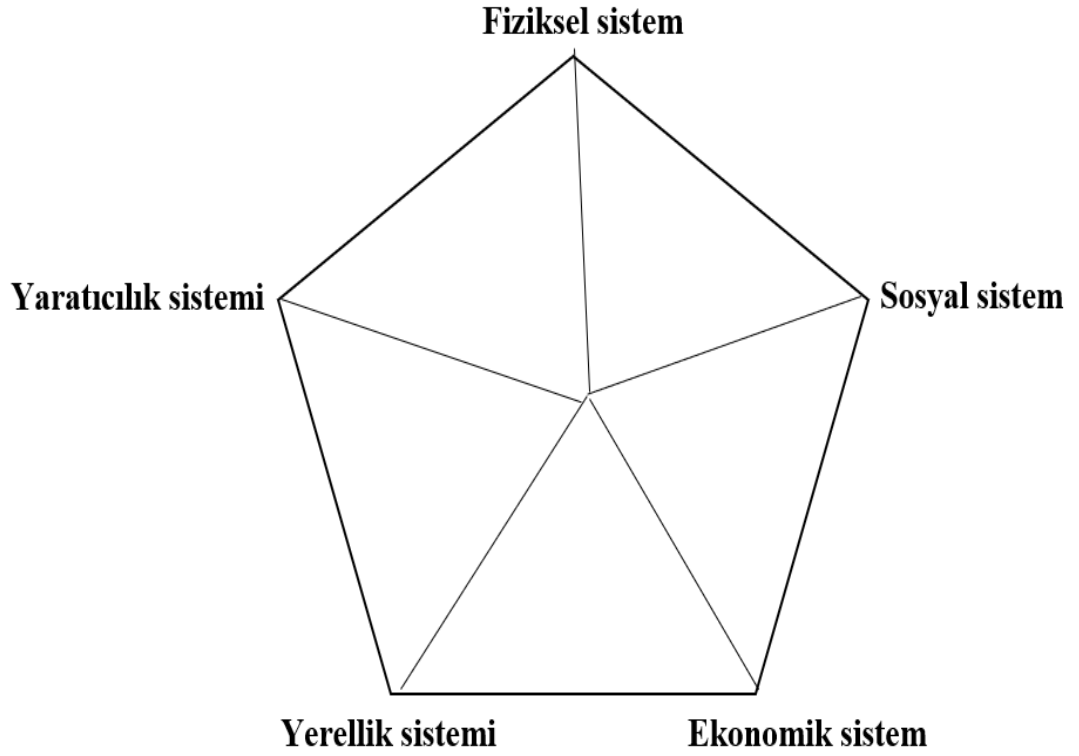
Şekil 2: Temel Beşgen Prizması

Kaynak: Rodenburg ve Nijkamp, 1998, s.7'den Türkçe'ye uyarlanmıştır.

Beşgen yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınma arayışında başarı/başarısızlık faktörlerini belirlemek için sistematik bir çerçeve olarak önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmamızda, sürdürülebilir kalkınma için gerekli koşullara sistematik yaklaşımımız olan kavramsal çerçevemiz ve teorik çerçevemizi dikkate alarak, pentagon yaklaşımı ile sürdürülebilir kırsal kalkınma için kendi kritik koşullarımızı oluşturacağız. Bu beşgen içerisindeki faktörler açıklanırken de her birinin alt bileşenleri ortaya konur ki bu noktada da “sistemler” olarak adlandırdığımız aşağıdaki şekil ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modeli Sistemleri

Kaynak: Altınok vd., 2015.

i. Fiziksel Sistem

Bu bileşen içerisinde teknoloji ve altyapının olup olmadığı, entegrasyonu yer almaktadır. Bu faktör, sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanabileceği kırsal alanlarda çekicilik ve yenilik elde etmek için hayati bir araçtır. Alt göstergeleri ise şunlardır:

Şekil 4: Fiziksel Sistem Faktörü Alt Bileşenleri

Kaynak: Örs, 2016.

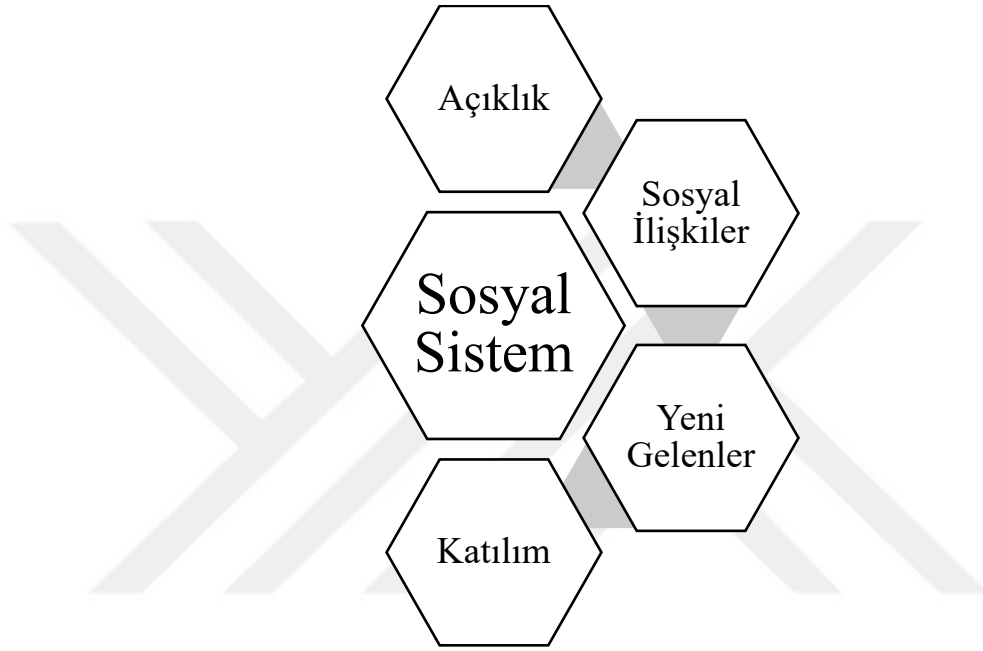
Tablo 1: Fiziksel Sistem Faktörü Alt Bileşenleri

Yapılı çevre:	Köylülerin refah ve yaşam standartlarının elde edilebileceği insan yapımı çevrenin kalitesi ile ilgilidir.
Altyapı:	Kırsal kullanıcıların temel altyapı ihtiyaçlarını (su, elektrik, telefon vb.) kapsar.
Teknolojik altyapı:	Temel bilgi işlem teknolojisi ve ayrıca yenilikçi ekonomik faaliyetlerin iyileştirilmesine yönelik teknolojilerle ilgilidir.
Erişilebilirlik:	Temel ulaşım türlerinin mevcudiyetini ifade eder.
Köyün aglomerasyonlara göre konumu:	Köylerin uzaklık düzeyi ve en yakın kentsel yerleşimlere fiziksel uzaklığı anlamına gelir.

ii. Sosyal Sistem

Konsept, yerel halkın katılımını teşvik ederek yenilikçi ve girişimci odaklı bir kültürün yaratılması açısından kırsal alanlarda kapalı yerelliğin kırılma derecesi ile ilgilidir. Alt göstergeler şunlardır:

Şekil 5: Sosyal Sistem Faktörü Alt Bileşenleri

Kaynak: Altınok vd., 2015.

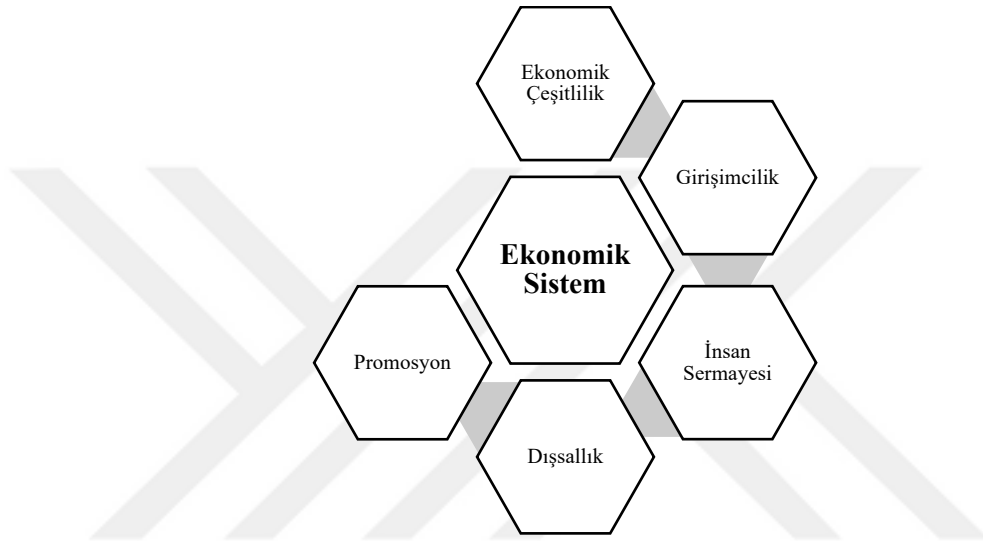
Tablo 2: Sosyal Sistem Faktörü Alt Bileşenleri

Açıklık:	Köylülerin yeni insanlara ve ekonomik faaliyetlerdeki yeniliklere, günlük yaşamlarındaki yeniliklere yani teknolojiye karşı hoşgörü düzeyidir.
Sosyal ilişkiler:	Bu gösterge köylülerin iç ve dış bağlarıdır.
Yeni Gelenler:	Kırsal kesimdeki sosyal hayatı kolaylıkla etkileyebilecek köylerdeki göçmenler ve ziyaretçilerdir.
Katılım:	Sakinlerin karar alma süreçlerine katılım düzeyidir.

iii. Ekonomik Sistem

Bu sistem içerisinde tarım dışı faaliyetler ve ekonomik çeşitliliği sağlayan unsurlar bulunmaktadır. Bu sistem temelde (i) yerleşiklik ve sosyal uyum, (ii) hem girişimcilik faaliyetinin hem de kırsal sermayenin sürekliliği olmak üzere iki ana bileşene bağlıdır. Bu faktörün ayrıştırılması ise aşağıdaki gibidir:

Şekil 6: Ekonomik Sistem Faktörü Alt Bileşenleri

Kaynak: Özdemir, 2012.

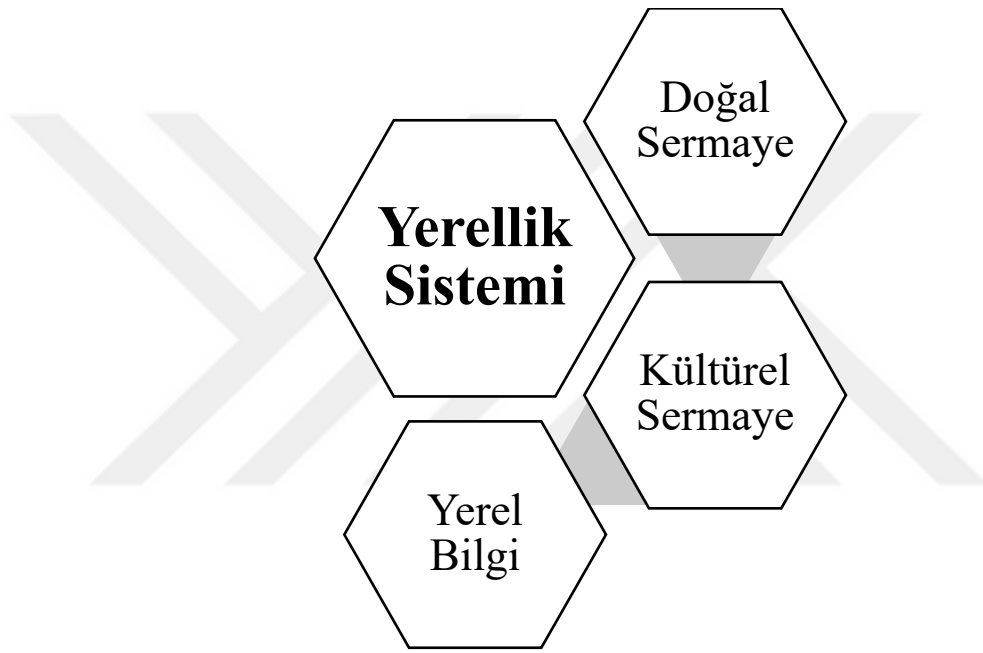
Tablo 3: Ekonomik Sistem Faktörü Alt Bileşenleri

Ekonomik çeşitlilik:	Kırsal alanlardaki tarım dışı ekonomik faaliyetlerle ilgilidir.
Girişimcilik:	Girişimcilik faaliyetinin sürekliliğini ifade eder.
İnsan sermayesi:	İş olanaklarının yaratılması ve ekonomik aktörlerin eğitim düzeyi anlamına gelir.
Dışsalılık:	Ekonomik faaliyetlerde dışsal bilginin kullanım düzeyini ifade etmektedir.
Promosyon/Tutundurma:	Kırsal alanların açık pazardaki konumunu belirleyen promosyon türleriyle ilgilidir.

iv. Yerellik Sistemi

Bu kavram, bir bölgenin kırsal olmasına neden olan özellikler, yani gelenekler, kültürel değerler, doğa ve peyzaj ile ilgilidir. Bu sistemde (i) sosyal, ekonomik ve kültürel olarak sürdürülebilir bir toplumun yaratılmasıyla ilgili süreklilik ve (ii) araçları yerellik ve kültürel miras olan rekabet gücü olmak üzere iki belirleyici vardır. Bu nedenle, bu kritik faktörün ayrıştırılması aşağıdaki gibidir:

Şekil 7: Yerellik Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri

Kaynak: Örs, 2016.

Tablo 4: Yerellik Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri

Doğal sermaye:	Kırsal alanlardaki peyzaj ve doğal kaynakları ifade eder.
Kültürel sermaye:	Kırsal kesimde yaşayanların günlük yaşamının bir parçası olan ve günümüze kadar gelen köylerin kültürel mirası, gelenekleri, değerleri ve özgünlüğü ile ilgilenir.
Yerel bilgi:	Kültürel mirasla ilgili gizli veya keşfedilmemiş bilgiyi ifade eder.

v. Yaratıcılık Sistemi

Bu faktör, kırsal alanlarda teknoloji ve bilginin birleşmesi sonucu meydana gelen yaratıcı aktivite ile ilgilidir. Bu faktörle ilgili itici güçler, kırsal alanların açık pazarda yer almasına yardımcı olan yenilikçilik ve rekabet gücü olduğundan, sürdürülebilir kırsal kalkınma için hayati bir sistemdir. Alt göstergeleri ise şunlardır:

Şekil 8: Yaratıcılık Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri

Kaynak: Duran ve Saraçoğlu, 2009.

Tablo 5: Yaratıcılık Sistemi Faktörü Alt Bileşenleri

Yerel bilginin dönüştürülmesi:	Yerel bilginin ekonomik faaliyetlerin bir girdisi olarak kullanım düzeyi anlamına gelir.
Teknoloji:	Geleneksel üretim sistemlerine teknolojinin dahil edilmesidir.

Başlangıçta ifade beşgen faktörlerinin yerine getirilmesi, büyük olasılıkla sürdürülebilir kırsal kalkınma üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır. Ancak bu etkilerin derecesi, kırsal alanların heterojenliği nedeniyle değişebilir.

Sürdürülebilirlik ilk olarak 1980'lerde doğal kaynakların korunması ve muhafazası ile ilgili olarak görüldü ve teknolojinin bu tür bir gelişme için hayati olduğu kabul edilmiştir (Barrow, 1995). Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak zor gibi görünse de, önceliklerini tanımlamanın zorluğuna rağmen ne imkansız ne de mümkün değildir (Barrow, 1995). Kırsal kapasite büyük ölçüde bu niteliklere bağlı olduğundan, doğal kaynakların sürdürülebilirliği için yerel faaliyetlerin sürekliliği ve sürdürülebilirliği sürdürülebilir kırsal kalkınmada çok önemli bir rol oynamaktadır.

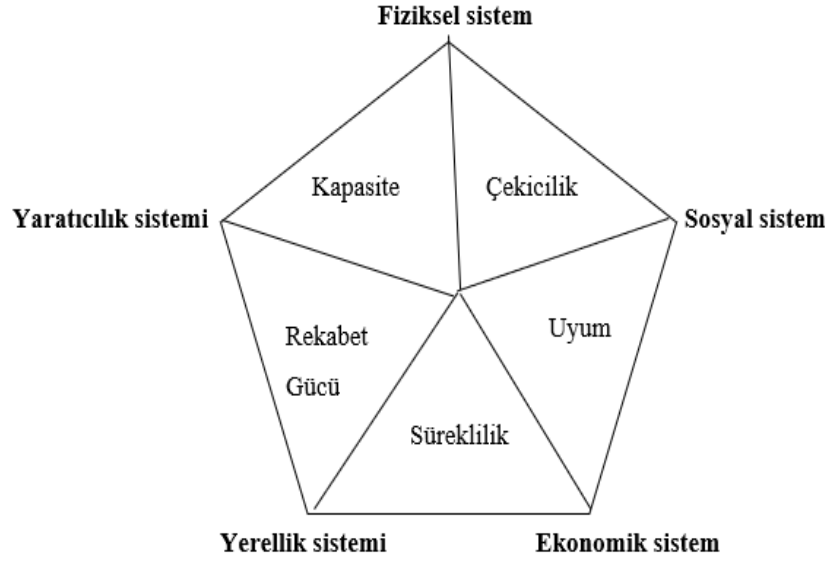
Bu çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesine dayanarak tanımlanan beş kritik faktörün itici güçleri de kısaca özetlenmiş olsa da, bu aşamada itici güçlere bağlı olarak bu kritik faktörlerin başarı veya başarısızlık faktörleri olup olmadığını da ayrıntılı olarak ifade edilecektir. Bu nedenle, bir dizi ilgili ve makul sürdürülebilir kırsal kalkınma senaryosu üretebiliriz.

Başarı faktörleri arasında belirtilenler hedefleri karşılama konusunda kritik koşulları içermektedir (Van Leeuwen vd, 2009). Başarısızlık faktörleri farklı bir şekilde yorumlanmalıdır ve bir ekonomik-sosyal-ekolojik sistemin performansını, önceden belirlenmiş hedefler açısından kabul edilemez seviyelere doğru yönlendiren faktörlere atıfta bulunur (Van Leeuwen vd., 2009).

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanabilmesine olanak tanıyan birden fazla bileşen olmakla birlikte bu çalışmada özellikle öne çıkan beş bileşenden bahsedilmiştir (Şekil 2). Bu itici güçler, hem sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için kırsal alanların ihtiyacı hem de bugünün ihtiyaçları ile ilgilidir. Dolayısıyla bunlar (Şekil 8):

- (i) Kırsal alanların çehresini değiştirmek ve ekonomik sistemlerini iyileştirmek için ana itici güç olan çekicilik;
- (ii) Değiştirilmesi en zor, ancak kırsal topluluklar gibi sosyal yönelimli topluluklarda elde edilmesi en kolay konu olan yerleşiklik/uyum;
- (iii) Sürdürülebilirliğin ana odağı olan süreklilik;
- (iv) Açık piyasada var olmak için şart olan rekabet gücü;
- (v) Günümüzde rekabet için vazgeçilmez bir araç olan (yaratıcı) kapasitedir.

Şekil 9: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modeli

Kaynak: Ahişapoğlu ve Arıkan, 2006.

İlk itici güç olan çekicilik, esas olarak fiziksel ve sosyal sistemlerin iyileştirilmesi ile elde edilir: diğer bir deyişle, çekicilik için yüksek tolerans seviyesinin olduğu köylerin erişilebilirliği ile birlikte altyapı ve yapıları açısından kalitedir. Bir köyün çekiciliği bir başarı faktörü olmasına rağmen, var olduğunda bir başarısızlık faktörü de olabilir çünkü aşırı çekicilik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini ve devamlılığını sınırlayabilir. Özellikle çekiciliğin kitlesel çekiciliğe dönüşmesi, köylere göç eden nüfusun motivasyonunu değiştirecektir.

İkinci itici güç, yerleşiklik/uyum, temel olarak sosyal sistemle ve aynı zamanda ekonomik sistemle de ilgilidir. Yerel halkın kırsal alandaki yeni girişimlere karşı farkındalığı, kabul etmesi oldukça önemlidir çünkü bu yeni girişimin bir paydaşı da yerel halktır. Ancak bu girişimin de “yerellik” unsuruna dikkat edilmesi ve kültürel sermayeye uyum içinde olması beklenir.

Üçüncü itici güç sürekliliktir ve bu da üç faktöre bağlıdır. Yerelliklerin ve ekonomik faaliyetlerinin sürekliliğini ifade ettiği için yerelliğe ve ekonomik sistemlere bağlıdır, ancak sosyal sistemin dahil edilmeden elde edilemez.

Dördüncü itici güç, kırsal alanları küresel arenaya taşıyabilen ve onlara orada söz hakkı verebilen rekabet gücüdür. Bu bölgedeki eğitim ve farkındalık yoksunluğu rekabet unsurunu tetiklemektedir. Ayrıca boyutların küçük olması ve yığılmalar veya

faaliyet yoğunlukları oluşturmakta güçlük çekmesi kırsal alanların rekabet eden dünyaya girmesinde caydırıcı faktörler olarak gösterilebilir.

Son olarak, beşinci ve en önemli itici güç, burada teknoloji, yerellik ve köylerdeki yüksek yaşam kalitesinin birleşimini ifade eden kapasitedir.

Köyleri bu sayılan bileşenler ile çekici yerler haline getirirken uygun stratejilerin tasavvur edilmesinin çok önemli olduğu sonucuna da varabiliriz. Aksi takdirde artan çekicilik köylerin sürdürülemezliğine neden olabilir. Bu hususta bu bölümün ilerleyen kısımlarında köylerin sürdürülebilir kırsal kalkınma hedefine ulaşabilmesi için etkin nokta senaryoları oluşturulmuştur.

Özellikle inovasyon ile ilgili alanyazında “Etkin” ya da “sıcak nokta” terimi, gelişimi ve sürdürülebilirliği için önemli olan bir bölgeyi tanımlamak için kullanılır. Bu terim, özellikle inovasyon açısından sürdürülebilirlik ve kalkınma açısından yüksek öneme sahip veya gelişen yerleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu çalışmada, her bir köy için öncelikler dikkatli bir şekilde belirlenebilirse, kırsal alanların kalkınma bölgeleri olabileceğini göstermek için “etkin nokta” terimini kullanılmıştır. Başka bir deyişle, geliştirilecek kırsal alanların tek kurtarıcısı turizm değil, yerellik özellikleri ve hatta tarımsal kapasiteleri onları etkin noktalara dönüştürebilir.

Bu amacımıza ulaşmak için, ilgili literatür taraması ve kıyaslamalar sonucunda senaryo analizleri ile dört senaryo geliştirilmiştir. Senaryolar AB ve Türkiye kırsal kalkınmalarının kıyaslanması ile ilgili araştırmamızın sonuçlarıyla paraleldir. Sürdürülebilir kırsal kalkınma için kritik faktörleri kullanarak dört senaryo geliştirilmiştir. Bu senaryolar aşağıdaki gibidir:

1. Senaryo (Yeşil Etkin Nokta):

Kırsal alanlar zaten doğayı ve yeşil manzaraları deneyimleyebileceğiniz yerler olduğundan, bu senaryo çalışmanın temel senaryosudur. Başka bir deyişle, bu senaryo, doğal kaynakların rezervuarı olarak kırsal alanların sürekliliğini sunmaktadır. Bu köyler, çevrelerindeki doğaları nedeniyle çekici olacakları için yüksek düzeyde hoşgörüyü sahip olmalarına gerek kalmayacaktır. Bu temelde kırsal alanlar manzaraları nedeniyle, ekonomik sistemi bir dereceye kadar teşvik edecek ve elde edeceklerdir. Ayrıca bölge sakinlerinin doğa ve doğayla nasıl başa çıkılacağı konusundaki bilgileri ziyaretçilere yol gösterici olacak ve böylece ekonomik çeşitlilik sağlanacak ve yaratıcılık yüksek olacaktır. Ancak, ziyaretçilerin yerellik ve sosyal

sistem hakkında olduğu kadar, ziyaretçilerin olası ihtiyaçları hakkında da sakinlerin farkındalığını elde etmek gerekir. Ayrıca telekomünikasyon ve tanıtım gibi doğal zorlukların üstesinden gelecek teknolojiye de kesinlikle ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Senaryo (Tarımsal Etkin Nokta):

Köy denilince akla gelen ilk faaliyet olan “tarım” da etkin noktalar oluşturmak için kullanılabilir. Bu senaryo da hem kırsal alanların sahip olduğu yerel sistemi canlı tutmuş hem de tarım için gerekli teknoloji ve altyapının geliştirilmesi ile bir köyün tarımsal etkin nokta olabileceğini öngörmektedir. Kırsal alanlar zaten tarım sektörünün anavatanıdır. Ancak temelde bu güçten pazarlama kabiliyetlerinin olmaması, coğrafya veya yerel bilgi ile değil ülke ekonomisi ile ilgili ürün seçimi nedeniyle faydalanamamaktadırlar.

Teknoloji unsuru sürdürülebilir kalkınma modelleri için kritik olsa da kırsal kalkınmadaki teknolojinin etkisi mutlaka yerel bilgi ile entegre çalışmalıdır. Bu nedenle, teknoloji geliştirme yerellik sistemine çok iyi bağlanmalı ve kırsal alanlarda, özellikle tarım sektöründe verimliliği ve ekonomik büyümeyi artırdığında gerçek kalkınmaya dönüştürülmelidir. Bu nedenle, bu senaryoyu gerçekleştirmek için kırsal alanların son derece yaratıcı olması gerekir, ancak bulundukları yerden yararlanmaları veya sosyal ağlarını değiştirmeleri gerekmez. Ek olarak, iyi geliştirilmiş tanıtım ve ekonomik ağlara ihtiyaçları var, ancak böyle bir gelecek için yeterli düzeyde fiziksel ağ gerekli olmasına rağmen, çok iyi gelişmiş bir ekonomik çeşitliliğe ihtiyaçları yoktur.

3. Senaryo (Kültürel Etkin Nokta):

Bu senaryonun temelinde kırsal alanların sahip olduğu kültürel mirası ortaya çıkararak onları kültürel etkin nokta haline getirme amacı bulunmaktadır. Böylece kırsal alanların kendilerine özgü sistemleri de herhangi bir bozulma yaşamadan (yani korunarak) ekonomik faaliyetlerin bir parçası haline gelebilmektedir. Kültürel sermaye de gelecek kuşaklara kalkınmanın bir unsuru olarak aktarılabilir. Bunu yapabilmek için, bu sıcak noktaların yüksek düzeyde açık fikirliliğe ve sonuçta ekonomik çeşitliliğe yol açacak yüksek düzeyde bir yerelliğe ihtiyacı vardır. Bununla birlikte, geleneksel üretim biçimini sürdürme fikri, kırsal kullanıcıların temel ihtiyaçlarına cevap verecek yüksek düzeyde bir teknoloji gerektirmemektedir ve köy

otomatik olarak dikkat çekecektir. Bu durumda, bir düzeyde fiziksel ağ oluşturmak yeterli olacaktır. Başka bir deyişle, kırsal alanları erişilebilir kılmak yeterli olacaktır.

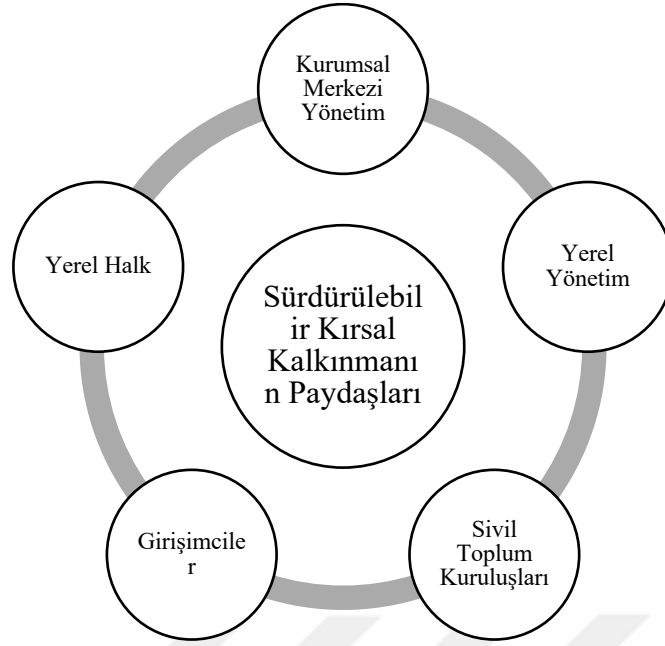
4. Senaryo (Öğrenme Etkin Noktası):

Bu senaryo, kırsal alanlardaki yüksek düzeyde yenilikçiliği keşfetmek için oluşturulmuştur. Sadece Ar-Ge'nin girdi olduğu bir yenilikçi faaliyetin yanı sıra o kırsal alana ait kültürel sermayenin, yerelliğin de içerisinde olduğu etkin noktaların oluşturulması hedeflenmektedir. Bu etkin noktaları daha belirgin hale getirebilmek için yapılacak pek çok faaliyet örnek gösterilebilir.

Araştırmacıların, idarecilerin, endüstrinin ya da öğrencilerin kültürel mirası tecrübe edinmelerini sağlayabilecek etkin noktalardır. Örneğin veterinerlik öğrencileri ya da ziraat mühendisi öğrencileri okullarında öğrendikleri teorik eğitimi, kırsal alanlarda daha pratik problemlerle pekiştirebilmek için deneyim kazanabilecekleri kırsal alanlara gidebilir. Bu sayede hem köydeki yerel halk hem de öğrenciler sorunlarla baş etme yollarında farklı alternatifleri görecektir ve teorik bilgi ile yerel deneyim bir araya gelecektir. Türkiye'de İzmir'in Selçuk ilçesine bağlı Nesin Matematik Köyü ise temelde bu senaryoya hizmet eden ama o bölgeden ekonomik bir kazanç sağlama gayesinde olmayan bir oluşumdur.

İlgili senaryolardan sonra ortaya konulan modelin paydaşları da daha belirgin bir hale gelmiştir. Bu çerçevede aşağıdaki şemada modelin paydaşları belirtilmiştir.

Şekil 10: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Modelinin Paydaş Şeması

Kaynak: Örs, 2016.

Senaryolar, literatür sırasında incelenen köylerle sınırlı olsa da, teorik ve kavramsal çerçeveler ile çeşitli değerlendirmeler, sürdürülebilir kırsal kalkınmada başarıya ulaşmak için bazı genelleştirilmiş dersler çıkarmamıza izin vermektedir. Bu dersler şunlardır:

- i. Sürdürülebilirliğin kırsal kalkınma için kullanılabilir hale getirilmesi için kırsala özgü değerlendirmeye önem verilmelidir.
- ii. Sürdürülebilir kırsal kalkınma, dışsal değil içsel bir yaklaşımla inşa edilmelidir; bu yaklaşım, kırsal alanların dışındaki dünyayı dahil etmek ve bu dünyadan faydalanmakla ilgilidir.
- iii. Sürdürülebilir kırsal kalkınma planlarının hedefleri önce yerellik özellikleriyle, ardından küresel ve ulusal ihtiyaçlarla ilgili olmalıdır.
- iv. Kırsal alanlar karakterize edilirken öne çıkan sosyal ilişkiler bu alanlardaki ekonomik ve sosyal faaliyetlerin yoğunluğunu arttırmak için kullanılabilir.
- v. Kırsal alanlardaki yerel halkın kalkına ile ilgili farkındalığının artırılması yapılan faaliyetlerin daha sürdürülebilir olmasını sağlayabilir.
- vi. Kırsal alanlarda sakinlerinin de içinde olduğu her bir paydaş kırsal kalkınmada bir rol üstlenmelidir. Böylece bu alanlardaki göçün de önüne geçilerek çözüme ortak olan kırsal bir nüfus yaratılabilir.
- vii. Kırsal alanların kendine has sistemleri ülkenin kapsayıcı ekonomik kalkınmasında yer bulmalıdır.

- viii. Kırsal kalkınma ile hedeflenen sosyal kalkınma sadece ekonomik fayda için değil sürdürülebilir kırsal kalkınma için hayata geçirilmelidir.
- ix. Çeşitli Ar-Ge faaliyetleri kırsal alanların yerelliği ile entegre edilerek yenilikçi faaliyetlerin daha çok yer etmesi sağlanmalıdır.
- x. Kırsal alanlardaki turizm mutlaka kültürel sermaye ile birleştirilmelidir. Sadece ekonomik fayda ve istihdam için canlandırılan kırsal turizm o bölgenin kültürel sermayesi olmadan sürdürülebilir kırsal kalkınma hedefinden uzaklaştırabilir.

Bu çıkarımlar birçok yayında ve raporda ayrı ayrı görülebilse de, bu çalışmanın ortaya koyduğu yenilikler bu tezin sonuç bölümünde daha ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım, ulusal ve uluslararası ekonomilerdeki değişimler nedeniyle ekonomik ağırlığı ve istihdamdaki payı açısından kırsal alanlarda önemini yitirmiştir. İstihdamın tarımdan uzaklaşması ve kırsal ekonominin bağımlı hale gelmesi, ülkeleri de tarımı eski günlerine hatta daha ileriye götürebilmek için çeşitli teşvik programları yapmaya itmiştir. Bu teşvikler ve politikalar söz konusu olduğunda Avrupa Birliği hem ekonomik hem de çevre açısından kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen, tarımı canlandırıcı politikalarla kırsal alanları ekonomiyi entegre eden verimli politikaların sahibidir. Avrupa’da kırsal alanları pek çok açıdan etkileyen sadece küreselleşme veya yerel ekonominin değişen özellikleri değil, AB’nin genişlemesidir. Hem AB’nin birbirini izleyen genişlemeleri hem de birbirini izleyen ortak tarım politikaları reformları, üye Devletlerin tarımsal istihdam yapısı üzerinde çeşitli şekillerde derin bir etkiye sahip olmuştur.

Bu çalışma, kırsal kalkınmaya yaklaşım biçimi bağlamında Türkiye ve AB’deki bakış açısını ortaya koymuştur. Ancak öncesinde kırsal kalkınma ile ilgili gerekli kavramsal ve teorik altyapıyı örnekler ile açıklamıştır. İlgili literatürde kırsal kalkınma ile ilgili öne çıkan iki kavram olan sürdürülebilir ve kırsallık kelimeleri bu

çalışmanın doğası ile ilişkilendirilmiştir. Sadece akademisyenlerin değil politika yapıcılarının da bu iki kavramı kırsal kalkınmaya nasıl entegre ettikleri irdelenmiştir. Çünkü bu kavramlar kompleks kavramlar olmakla birlikte doğru sentez edildiğinde çoğu ülkede kırsal kalkınmayı iyiye götürmüştür. Sürdürülebilir kırsal kalkınma için bu araştırmanın, böyle bir sentez üretmeye katkıda bulunması için üç amacı şunlardır (i) kırsal alanlarda meydana gelen değişiklikleri araştırmak; (ii) kırsal alanlardaki yaklaşımları araştırmak; ve (iii) kırsal alanlar için öneriler geliştirmek.

Türkiye'deki kırsal kalkınmanın genel bir değerlendirmesi olarak, yaşlanma, kentlere göç, iş imkanlarının olmaması, yoksulluk, hizmet eksikliği (eğitim, ulaşım, sağlık gibi), düşük nüfus gibi kırsal alanların kendine özgü sorunları vardır. Yoğunluk, birincil ekonomik sektörün tarım olduğu ve büyük ölçüde hava koşullarına bağlı iklim değişikliği, geçici üretim altındaki mültecilerin varlığı, gıda güvenliği, doğal kaynaklar ve kültürel miras kırsal alanlarla ilgili önemli konulardır. Kırsal alanların sorunları ve ihtiyaçları dikkatlice belirlendikten sonra kırsal politikalar geliştirilmelidir. Daha önce de belirtildiği gibi, merkezi ve yerel yönetimler katılım ilkesini dikkate alarak işbirliği içinde çalışmalıdır. Merkezi ve yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk, kırsal alanların gereksinimlerine ve potansiyellerine uygun politikalar geliştirmelidir. Politika oluşturma aşamasından sonra, ilgili aktörler politika uygulama sürecini yürütmelidir. Türkiye'ye özgü sorunlardan biri de kurum ve kuruluşların kırsal kalkınma desteklerini dağıtması ancak birbirlerinden habersiz olmalarıdır. Bu sorunun çözümü için kırsal kalkınma için devlet ve sivil toplum kuruluşlarıyla koordineli çalışan bir kurum kurulmalıdır.

İlk bölümde sunulan kavramsal çerçeve ile Bölüm 2 ve Bölüm 3'teki Türkiye ve AB'nin kırsal kalkınmaya yaklaşım biçimi daha da görünür kılmaya çalışılmıştır. Kırsal kalkınma politikası alanındaki olumlu gelişmelere rağmen, özellikle IPARD çerçevesinde, Türkiye'nin yeni tarım politikası hala eleştirilmektedir. Çünkü Türkiye'nin yeni tarım stratejisi, ayrıştırılmış doğrudan destekten, ayrıştırılmış gelir iken daha bağlantılı doğrudan desteğe ve fiyat desteğine geçmektedir. Destek, doğrudan desteğe yönelik tarımsal harcamaların çoğunu hesaba katarak, AB'de çiftçiliği desteklemenin ana aracıdır. Hem resmi bir AB adayı hem de Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına taraf olarak Türkiye, korumacı yaklaşımıyla ilgili uluslararası tarımda kendinden söz ettirmektedir. Ancak Türkiye, tarımın gelecekteki planlaması için zor bir seçimle karşı karşıyadır. Bir yandan ortak tarım politikaları ile uyumlu reformların sosyo-ekonomik maliyetleri özellikle belirsiz bir üyelik için tek başına

yüklenemeyecek kadar yüksekken, diğer yandan Türk tarımının yapısal olanı aşarak küresel rekabete her halükarda hazırlıklı olması gerekmektedir. Ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü'nden ve katılım müzakerelerinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma ile ortaya konan kavramsal çerçeve, küresel örnekler ve farklı tarımsal kalkınma yaklaşım biçimleri ile Türkiye'deki tarımsal ve kırsal sorunların benzersiz olmadığı, halihazırda AB üyesi olmuş bazı ülkelere daha ağır veya şiddetli olmadığı söylenebilir. Öte yandan ne korumacı politikalar ne de serbestleştirici bir araç olarak doğrudan gelir desteği, tarımın ve kırsal az gelişmişliğin eski ve derin yapısal sorunlarının çözülmesine yardımcı olmamaktadır. Ancak bu tıpkı AB'deki ortak tarım politikaları reform süreçleri üzerine gelen eleştirilerdeki ana fikir gibidir. Bunun yanı sıra ana araç olarak doğrudan gelir desteğiyle birlikte liberalleştirilmiş tarım politikaları, kırsal kesimdeki yoksulluk, işsizlik ve eşit olmayan refah dağılımı gibi sorunları yeni üye devletler için derinleştirme ve kötüleştirme potansiyeline sahiptir.. Buna ek olarak, Türkiye, tam üyelik durumunda, AB'nin yeterli desteği olmaksızın muhtemelen ortak tarım politikasında doğması beklenen ve beklenmeyen maliyet ve sonuçlara katlanmak zorunda kalacaktır. Bu koşullar, Türkiye'den, kırsal kalkınma politikalarının daha ağırlıklı ve stratejik kullanımıyla, kapsamlı bir ortamda tarım politikasını konumlandırmasını gerektirmektedir. Liberalleşme ile sosyal politikalar arasında hassas bir denge kurmaya çalışan, korumacılığın karşı-üretken ve siyasallaştırılmış kısır döngüsüne geri dönmek yerine, özel olarak hazırlanmış ancak tutarlı bir tarım ve kırsal kalkınma politikası, Türkiye'ye bazı sorunlarla başa çıkmada daha iyi hizmet edebilir. Bu sorunlar arasında işsizlik, göç, ekonomik eşitsizlik ve eğitimsiz emek bulunmaktadır. Bu anlamda AB'nin mevcut fon ve desteğinin verimli ve doğru kullanılması halinde AB'ye adaylık süreci bir fırsat olabilir. Aday ülkeler için tasarlanan kırsal kalkınma programları, her ülkeye kendi öncelik alanlarını belirlemesi ve tedbirlerini kendi öncelik alanlarına göre yeniden formüle etmesi için karar almada gerekli takdir yetkisini vererek, yeterince esnek iken, ayrıntılı planlar ve iyi yapılandırılmış reformlar yapmaya zorlamaktadır. Son olarak, Türkiye'yi son tarım politikası reform sürecinin hatalarından kaçınmak için, paydaşlarla yeterli iletişime ve demokratik kamusal tartışmaya dayalı kademeli bir yaklaşım benimsemek, yapısal ve altyapısal çözüm için daha istikrarlı ve verimli sonuçlar yaratabilir.

Tüm bu öneriler ışığında çalışmanın sonunda bir de kırsal kalkınmaya yaklaşım biçimi için model önerisi sunulmuştur. Model temel beşgen prizmasını hedef alarak sürdürülebilir kalkınmaya uyarlamıştır.

Kırsal alanlar sadece benzersiz peyzajların olduğu bir alan değil aynı zamanda birden fazla ekonomik faaliyete de meskendir. Bu sayede sosyal ortamı ve barındırdığı kültürü ile de karakterize edilmektedir. Kültürel miras olarak da kabul edebileceğimiz kırsal alanlar çeşitli sorunları da olan yerlerdir. Bunlar tarımın değişen rolü, çevresel ve doğal koruma ve kırsal alanların sürdürülebilirliği, kırsal alanların yaşlanması, yoksullaşması ve nüfusun azalması, geleneksel köylü toplumunun ve yaşam tarzının neredeyse tamamen ortadan kalkması ve yukarıda belirtilenlerden kaynaklanan farklı etki ve sorunlardır. Bugün birçok model bu tür sorunlarla başa çıkmak için rekabet etmektedir. İlk defa Brundtland Raporu ile ortaya çıkan “sürdürülebilirlik” kavramının günümüze ulaşmasında pek çok paydaş bunu kırsal alanlarda kalkınmanın da bir parçası haline getirmiştir. Bu amaçla çalışmanın son bölümünde sürdürülebilirlik kavramını kırsalın geleceği için kullanılabilir kılmak amacıyla, gelecek vaat eden etkin noktalar olarak kabul edilen kırsal alanlar için bir dizi gelecek senaryon sunulmuştur. Çalışmanın amacına ulaşması için öncelikle karşılaştırmalı bir yaklaşımla hem Avrupa hem de Türkiye örneklerindeki değişimlere ve fırsatlara odaklanılmıştır. Pentagon yaklaşımıyla, çalışmanın teorik ve kavramsal çerçeveleri ile elde edilen temelde sürdürülebilir kırsal kalkınma için kritik faktörleri tanımlanmıştır. Pentagon analizinin sonunda, beş kritik faktör ortaya konmuştur. Bunlar fiziksel sistemler, sosyal sistemler, ekonomik sistemler, yerellik sistemleri ve yaratıcı sistemler ile sürdürülebilir kırsal kalkınmanın beş itici gücüdür. Bu itici güçlerin alt faktörleri ise çekicilik, yerleşiklik/uyum, süreklilik, rekabet gücü ve kapasitedir. Bu modelde yola çıkılarak dört sürdürülebilir kırsal kalkınma alternatifi de oluşturulmuştur. Bunlar ise yeşil etkin nokta, tarımsal etkin nokta, kültürel etkin nokta ve öğrenme etkin noktasıdır. Bu alternatifleri üretirken takip edilen temel yaklaşım, kırsal alanların gelecek vaat eden sıcak noktalar olması ve bu nedenle sürdürülebilirliği korunurken, değeri bilinmeyen ve ihmal edilen yerlerden küresel sahnede takdir edilen ve önemli yerlere dönüştürülebilmesidir. Kırsal alanlardaki yenilikçi ve yaratıcı faaliyetler özellikle sürdürülebilir kırsal kalkınmaya ulaşmada kritik öneme sahiptir.

Kırsal alanların sürdürülebilir geleceği günümüzün de sıcak politika konularından biridir. Kırsal alanlarla ilgili politikalar genellikle tarımla ilgili konulara, yani tarımsal üretkenliğe ve ayrıca kırsal refahın iyileştirilmesine odaklanmıştır. Son

zamanlarda bu, turizm odaklı bir odak haline geldi ve bu nedenle kırsal alanlar değişti. Ekonomik büyüme ve küreselleşme, insan ve doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu nedenle, bunların korunması ve sürdürölmesi, sürdürölabilir kalkınmanın sağlanması bağlıdır. Bu alışma ile ortaya konan literatür derlemesi ve ölkelerin politikaları düşünölölölünde sürdürölabilir kırsal kalkınmaya ilgi artmaktadır. Ancak sürdürölabilir kırsal kalkınma öncesinde ölkelerinin de hızlanması ile yapısal değişiklik yaşayan kırsal alanlar demografik, sosyal ve kültürel değişimlerin hepsini bir arada yaşamaktadır. Bu nedenle değişimin yıkıcı bir sorun yaratmaması için sürdürölabilir kalkınmanın büyük bir dikkatle yürütölmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2008). Tarım ve Kalkınma, Kalkınma Ekonomisi, Ed. S.Taban ve M. Kar, Ekin Yayınları, Bursa, .159-184.
- Ackrill, R. (2000). The Common Agricultural Policy, Sheffield UK, Sheffield Academic Press.
- Aerni, P. (2007). Agriculture in Turkey–Structural Change, Sustainability and EU-Compatibility, Int. J. Agricultural Resources, Governance and Ecology, Vol. 6, Nos. 4/5.
- Afsharzade, N., Papzan, A., Ashjaee, M., Delangizan, S., Van Passel, S., Azadi, H. (2016). Renewable energy development in rural areas of Iran. Renewable and Sustainable Energy Reviews., ve 65:743-755.
- Ahmad, M.S. ve Talib, N. (2011). Decentralization and Participatory Rural Development: A Literature Review. CONTEMPORARY ECONOMICS, 5(4):58-67.
- Ahmed, N.U., Haque, K.R., (1986). Effect of Row Spacing and Time of Showing on The Yield of Black Cumin (Nigella Sativa), Bangladesh of Agriculture; 11 (1): 21-24.
- Ahipaşaoğlu, S. ve Arıkan, İ. (2006) Sürdürülebilir Kırsal Turizm. 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akad, M. T. (2013). Türkiye'de Kırsal Kesime Müdahaleler 1960-1980 Dönemi. In N. Oral, Türkiye'de Tarımın Ekonomi Politikası (s. 91-110). Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi & NotaBene Yayınları.
- Akcaraca Köse, M . (2012). Agricultural Policy Reforms and their Implications on Rural Development: Turkey and the EU . Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi , 11 (2) , 75-98.
- Aktakas, B.G. (2006), Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi , Adana.

- Altınok, S., Fırat, E. ve Soyu, E. (2015). “Küresel İklim Değişikliği Sorununun Çözümü İçin Yeni Bir Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı”, Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı, Avrasya Ekonomistler Derneği, 9-11 Eylül 2015, Kazan, Rusya, 620-627.
- Anderson, M.D. (2015). Roles of rural areas in sustainable food system transformations. *Development*. 58(2-3):256-262.
- Apostolopoulos, N., V. Ratten, S. Stavroyiannis, I. Makris, ve S. ve Liargovas, P. (2020). Rural health enterprises in the EU context: A systematic literature review and research agenda. *J. Enterprising Communities*, 14, 563–582. Apostolopoulos.
- Arce, A. (2003). Re-approaching social development: A field of action between social life and policy processes. *Journal of International Development*, 15(7), 845-861.
- Arslan Olcay, C. (2014). 2014-2020 Mali Planı Çerçevesinde Avrupa Birliği Bütçesi ve Ortak Tarım Politikası İlişkisi. (hakemli makale), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (ISBN:978-605-136-352-3).
- Arzeni, A., Esposti, R. ve Sotte, F. (2001). Agriculture in transition countries and the European model of agriculture: entrepreneurship and multifunctionality. *Framework for a Regional Development Vision*, University of Ancona.
- Akman, M. (2006). Türkiye'de 1990 sonrası uygulanan tarım politikalarının bütçe Politikaları çerçevesinde incelenmesi Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Armağan, G. (2021). Kırsal Kalkınmanın Planlanması Ve Uygulanması. 1-11.
- Aslan, S., Demirhan, Y. ve Ertaş, M. (2016). “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) ve Mardin İline Etkileri”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1): 232-254.
- Axt, H.J. (2005). Relations with Turkey and Their Impact on the European Union. *Southeast European and Black Sea Studies*, 5(3), 365-378.

- Aydın, Z. (2010). Neo-Liberal Transformation of Turkish Agriculture, *Journal of Agrarian Change*, Vol. 10 No. 2.
- Bakırcı, M. (2007). Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar. Nobel Yayınevi.
- Barrow, C.J. (1995). Sustainable Development: Concept, Value and Practice. *Third World Planning Review*, 17(4), 369-386.
- Basler, A. ve Brunswick-Völkenrode, (1979). The Concept of Integrated Rural Development, *INTERECONOMICS*, 14 (4): 190-195.
- Başbüyük, A. (2004). Coğrafi Açıdan Türkiye’de Kırsal Kalkınma Sorunu. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9(12), 56-60.
- Bayraç, H.N. ve Yenilmez, F. (2005). Türk Tarımının Ab Ortak Tarım Politikasına Uyum Çalışmaları Ve Olası Ekonomik Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1):2-39.
- Behnassi, M., Draggan, S. ve Yaya, S. (2011). Postface. In: Behnassi M, Draggan S, Yaya S (eds) *Global food insecurity: rethinking agricultural and rural development paradigm and policy*. Springer, Dordrecht, 371–372.
- Belshaw, D. (1977). Rural Development Planning: Concepts and Techniques, *Journal of Agricultural Economics*, 28 (1): 279-281.
- Bernstein, H. (1992). Agrarian Structures and Change: India. In Crow, B. Johnson, H. (eds) *Rural Livelihoods: Crises and Responses*. London: Oxford University Press: 51 – 64.
- Bernstein, H. (2002). Modernization Theory and the Sociological Study of Development. *Journal of Development Studies*.7 (2): 141-161.
- Büyükşalvarcı, A. ve Güçlü, A. (2016). “Zirai İşletmelere Sağlanan IPARD Desteklerinin Muhasebeleştirilmesi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 1-16.
- Bilici, N. (2005). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Seçkin Yayınları, Ankara.

- Boron, V., Payán, E., MacMillan, D., Tzanopoulos, J. (2016). Achieving sustainable development in rural areas in Colombia: Future scenarios for biodiversity conservation under land-use change. *Land Use Policy*.59:27-37.
- Capello, R., Nijkamp, P. ve Pepping, G. (1999). *Sustainable Cities and Energy Policies*. Springer, Verlag Berlin, Heidelberg. 43-47.
- Cankorkmaz, Z. (2011). “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1): 113-138.
- Castellano-Álvarez, F.J., M.D.L.C. del Río-Rama, ve J. ve Durán-Sánchez, A. (2019). Limitations of Rural Tourism as an Economic Diversification and Regional Development Instrument. The Case Study of the Region of La Vera. *Sustainability*,11. Álvarez-García.
- Cavestro, L. (2003). *Participatory Rural Appraisal: Concepts Methodologies and Techniques*, ve Italy. University of Padua: Padua.
- Cengiz, T. ve Çelem, H. (2003).Kırsal Kalkınmada Analitik Hiyerarşi Süreci (Ahs) Yönteminin Kullanımı, *K.A.Ü. Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, 144-153.
- Chambers, R. (1994). Participatory rural appraisal (PRA): Analysis of experience. *World Dev.*, 22, 1253–1268.
- Chambers, R. (2007). *From PRA to PLA and Pluralism: Practice and Theory*, ve England. Institute of Development Studies: Brighton.
- Cloke, P. (2006) *Conceptualizing Rurality*, *Handbook of Rural Studies*, Sage Publications.
- Cromartie, J.B. ve Bucholtz, S. (2004). Defining the “Rural” in Rural America, *CENTER FOR THE STUDY OF RURAL AMERICA* Federal Reserve Bank of Kansas City.
- Çakmak, E. H. (2004). *Structural Change and Market Opening in Turkish Agriculture*, *EU Turkey Working Paper No. 10/September 2004*, Centre for European Policy Studies.

- Çelik, Z. (2005). Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi* 2005/2 :61–71.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İLBANK Türkiye'nin Yapıcı Gücü, (2015). Kırsal Dönüşüm Çalıştayı, Sonuç Raporu.
- Davidova, S. (2010). Semi-subsistence farming in Europe: Concepts and key issues, European Network for Rural Development,, Çevrimiçi: <https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/fms/pdf/FB3C4513-AED5-E24F-E70A-F7EA236BBB5A.pdf>.
- Davies, P. (2003). An Historical Perspective from the Green Revolution to the Gene Revolution, *Nutrition Reviews*, 61 (6): 124-134.
- Derviş, K., Gros, D., Öztrak, F., Işık, Y., Bayar, F. (2004). Turkey and the EU Budget: Prospects and Issues, CEPS, EU-Turkey Working Papers, No. 6/August 2004.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2006). Republic of Turkey Prime Ministry, National Rural Development Strategy, Ankara.
- Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. N. (2015). Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 29-41.
- DPT, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik538.pdf>.
- Dudek, M., Wrzochalska, A. (2017). Making development more sustainable? The EU cohesion policy and socio-economic growth of rural regions in Poland. *European Journal of Sustainable Development*.6(3):189-200.
- Duncombe, R. (2018). Digital Technologies for Agricultural and Rural Development in the Global South. Oxfordshire, UK: CAB International, ve DOI: 10.1079/9781786393364.0000.
- Duran, C. ve Saraçoğlu, M. (2009). Yeniliğin Yaratıcılıkla Olan İlişkisi ve Yeniliği Geliştirme Süreci, *Yönetim ve Ekonomi*, 16(1), 57-71.

- EC - European Commission, (2008). Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2, Poverty and Social Exclusion in Rural Areas Executive Summary, Manuscript completed in September 2008.
- EC- European Commission, (1997). CAP 2000 Working Document: Rural Developments. July, 1997.
- EC, (2021a). Rural Development, Çevrimiçi: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/rural-development, 20.05.2021.
- EC, (2021b). Rural Development, Çevrimiçi: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development_en, 20.05.2021.
- EC, (2021c). IPA Rural Development (IPARD) Programme for Turkey, Çevrimiçi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_07_609, 20.05.2021.
- EC-European Commission, (2006). The LEADER Approach, a basic guide, Fact Sheet, Çevrimiçi: <http://enrd.ec.europa.eu/enrdstatic/fms/pdf/2B953E0A-9045-2198-8B09-ED2F3D2CCED3.pdf>.
- Ertaş, C. F., Çiğdem, İ. ve Çiğdem, R. (2017). “Tarımsal Teğviklerin TMS 20 ve TMS 41 Kapsamında Ėncelenmesi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 19(3): 577-591.
- Eren, M. V., Tutar, E., Tutar, F. ve Tutar Ç. (2012), Yerel Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğın Rolü: Gaziantep Örneğı, International Conference on Eurasian Economies, <https://www.avekon.org/papers/487.pdf>, Erişim Tarihi: 11.04.2018.
- Ekim, R.M. (2006). Avrupa Birliğı Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye’nin Uyumu, Dokuz Eylöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliğı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Ellis, F. ve Biggs, S. (2001). Development Policy Review, 19(4): 437-448.
- EU. (2021). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0953>

- Eneprı, (2007). The Social Dimension in Selected Candidate Countries in the Balkans–Bulgaria, Romania, Croatia and Turkey: Synthesis Report, ENEPRI Research Report No. 37, BALKANDIDE Project.
- Erkul, A. ve Esgin A. (2012). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Problemi, Ulusal Politikalarından küresel Politikalara: Kırsal Kalkınma Modeli olarak Mesudiye Köyü Uygulamasının Analizi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayını.
- Eştürk, Ö. Ören, M. N. (2014). Türkiye’de Tarım Politikaları ve Tarım Güvencesi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana. YYÜ. TAR. BİL. DERG.24(2):193-200.
- European Commission & DG Agriculture and Rural Development, (2013). Overview of CAP Reform 2014-2020, Agricultural Policy Perspectives Brief No. 5, Brussels.
- European Commission, (2011). Turkey 2011 Progress Report, SEC (2011) 1201 final. Brussels.
- Fennel, R. (2007). The Common Agricultural Policy: Continuity and Change, London, UK, Oxford University Press.
- Ferrao, J. (1987). Social structures, labour markets and spatial configuration in modern Portugal. *Antipode*, 19(2), 99-118.
- Fotiadis, A., G. Nuryyev, ve J. ve Spyridou, A. (2019). The impact of EU sponsorship, size, and geographic characteristics on rural tourism development. *Sustainability*, 11, 2375. Achyldurdyeva.
- Freshwater, D. (2015) Vulnerability and resilience: Two dimensions of rurality. *Sociologia Ruralis*, ve 55(4):497-515.
- Friedman, J., ve Alonso, W. (1965). *Regional Development and Planning*, Cambridge.
- Funnell, C. ve Binns, J. (1983). Geography and Integrated Rural Development, *Geografiska Annaler. Series B. Human Geography*, 65 (1): 57-63.
- Gabriel, Y. (1991). On organizational stories and myths: Why it is easier to slay a dragon than to kill a myth. *International Sociology*, 6(4): 427-442.

- Gevelt, T., Canales Holzeis, C., Fennel, S., Heap, B., Holmes, J., Hurley Depret, M. (2018). Achieving universal energy access and rural development through smart villages. *Energy for Sustainable Development*. 43:139- 142.
- Geray, C. (2011). *Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Goldman, A. ve Smith, J. (1995). Agricultural Transformations in India and Northern Nigeria: Exploring the nature of Green Revolutions, *World Development*, 23 (2): 243- 263.
- González-Ramiro, A., G. Gonçalves, ve A. ve Jeong, J.S. (2016). Using a VGI and GIS-based multicriteria approach for assessing the potential of rural tourism in Extremadura (Spain). *Sustainability*, 8, 1144. Sánchez-Ríos.
- Goulet, D. (2003). Classic theories of development: a comparative analysis, in M. Todaro and S. Smith (eds), *Economic Development*, eighth edition, Addison Wesley, Boston.
- Green, G. P. ve Zinda, J.A. (2013). Rural development theory, in G. P. Green (ed.), *Handbook of Rural Development*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Gros, D. (2005). Economic Aspects of Turkey's Quest for EU Membership, CEPS Policy Brief, No. 69/April 2005.
- Gülçubuk, B. (2000). Effectiveness of rural development politics of GAP Region. *Annual of Rural Environment*. KIRÇEV Publication, Ankara, 32–43.
- Gülümser, A.A., Baycan-Levent, T. ve Nijkamp, P. (2009). Turkey's Rurality: A Comparative Analysis at the EU Level. In T.N. Vaz, P. Nijkamp and J.L. Rastoin (eds.) *Traditional Food Production and Rural Sustainable Development*. Ashgate, England.
- Halfacree, K.H. (2008). To Revitalise Counterurbanization Research? Recognising an International and Fuller Picture. *Population, Space and Place*, 14, 479-495.
- Harald, G. (2005). The CAP for Turkey? Potential Market Effects and Budgetary Implications, *EuroChoices* 4(2).

- Hebinck, P., Schneider, S. ve van der Ploeg, J. D. (2014). Rural development and the construction of new markets. London: Routledge.
- Hobbes, M. (2010). Figuring Rural Development : Concepts and Cases of Land Use, Sustainability and Integrative Indicators. Amsterdam University Press.
- Hodge, I. ve Midmore, P. (2008). Models of Rural Development and Approaches To Analysis Evaluation And Decision-Making. *Économie rurale*, 307, 23-38.
- Hoggart, K. (1988). Not a Definition of Rural, *Area*, Vol 20, No: 1, 35-40.
- Hubbard, C. ve Hubbard, L. (2008). Bulgaria and Romania - Paths to EU Accession and the Agricultural Sector, Centre for Rural Economy Discussion Paper Series.
- IAMO, (2011). Structural Change in Agriculture and Rural Livelihoods: Policy Implications for the New Member States of the European Union, Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, Volume 61.
- IFAD, (2001). Rural Poverty Report 2001: The Challenge of Ending Rural Poverty. Oxford: Oxford University Press for IFAD.
- İtez, Ö. (2014). Narköy, Arkitera, Çevrimiçi: <https://www.arkitera.com/proje/narkoy/>.
- IUCN, UNEP ve WWF, (1991). Caring for the Earth, A Strategy for Sustainable Living. Gland, Switzerland: Earthscan.
- JICA, (2000). Effective approaches for rural development. [Çevrimiçi]: https://www.jica.go.jp/jica-ri/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/spd/pdf/chapter4.pdf. Erişim Tarihi: 10.02.2021.
- Karanikolas, P. ve Hadjipanteli, S. (2014). Decentralization Process of Rural Development Policy in Greece .*European Planning Studies*, 1-33.
- Kartal, N. ve Demirhan, Y. (2015). “Yerel Hizmetlerin Kırsal Alanlara Götürülmesi ve Kent Belediyeciliğinden Alan Belediyeciliğine Geçiş: Bir Model Önerisi”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13): 384-402.

- Kaya Altay, İ. (2005). Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifinde (ESDP) Kırsal Alan Politikaları, MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Böl. 7. Kırsal Alan Semineri, 82-84.
- Kaygan, H. ve Gürdere Akdur, S. (2019). Social Design in Turkey through a Survey of Design Media: Projects, Objectives, Participation Approaches. *The Design Journal*, 22(1), 51-71.
- Kayıkçı, S. (2005). Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar. *Türk İdare Dergisi* Sayı 448, :69–100.
- Kayıkçı, S. (2009). Türkiye’de Kırsal Alan Yönetimi, SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kayıkçı, S. (2009). Türkiye’de Kırsal Alan Yönetimi. SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kazukauskas, A., Newman, C. ve Sauer, J. (2011). CAP Reform and Its Impact on Structural Change and Productivity Growth: A Cross Country Analysis, TEP Working Paper No. 0411, Trinity Economics Papers, Trinity College Dublin.
- Kearney, B., Boyle G.E. ve Walsh, J.A. (1994). EU LEADER Initiative in Ireland: Evaluation and Recommendations. Dublin: Department of Agriculture, Agriculture House.
- Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Keleş, R. (2000). Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2011). Agrarian Change under Globalization: Markets and Insecurity in Turkish Agriculture, *Journal of Agrarian Change*, Vol. 11 No. 1.
- Killick, T. (2001). Globalisation and the Rural Poor, *Development Policy Review* 19 (2): 155-80.
- Kıraç, S. ve İlhan, B. (2010). Avrupa Birliği Oluşum Süreci Ve Ortak Politikalar, Millî Eğitim, SAYI:188, 191-201.
- Kızılaslan, H. Doğan, H. G. (2013). AB ve Türkiye’de Tarım Sektöründe Örgütlenme ve Üretici Birlikleri, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* I: 146-159.

- Knight, D.R. (2010). Romania and the Common Agricultural Policy, Eco Ruralis, Report, October 2010, Çevrimiçi: www.ecoruralis.ro/storage/files/Documente/ReportCAP.pdf.
- Kole, N.M. (2004). An evaluation of the integrated sustainable rural development programme highlighting stakeholder mobilisation and engagement. University of Pretoria.
- Korten, D.C. (1990). Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda, ve VA, USA. Kumarian Press: Sterling.
- Kubickova, L., Morávková, M., Tuzová, M., Nečas, I. (2017). The role of small and medium-sized enterprises in the development of rural areas. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 65(6):1987-1996.
- Leupolt, M. (1997). INTEGRATED RURAL DEVELOPMENT: KEY ELEMENTS OF AN INTEGRATED RURAL DEVELOPMENT STRATEGY. *Journal of the European Society for Rural Sociology*, 17(1):7-28.
- Leurs, R. (1997). Critical Reflections on Rapid and Participatory Rural Appraisal. *Dev. Pract.*, 7, 290–293.
- Livingstone, I. (1979). On the Concept of „Integrated Rural Development Planning“ in Less Developed Countries, *Journal of Agricultural Economics*, 30 (1): 1-105.
- Loizou, E., Chatzitheodoridis, F., Polymeros, K., Michailidis, A., Mattas, K. (2014). Sustainable development of rural coastal areas: Impacts of a new fisheries policy. *Land Use Policy*. 38:41-47.
- Lopes, A., Diaz-Maroto, J. (2018). Input of communal forests to the sustainable development of the rural population: Study case of northern Portugal and Galicia. In: *Proceedings of International Scientific Conference “Rural Development 2017.”*.
- Machethe, C. (1995). Approaches to Rural Development in the Third World: Lessons for South Africa, Michigan State University.

- Manta, O. (2019). Financial instruments for tourism and agrotourism in Romania. In *Caring and Sharing: The Cultural Heritage Environment as an Agent for Change*, ve Switzerland, 345–359. Springer: Cham.
- Marini, M. ve Mooney, P. (2006) *Rural Economies*, Handbook of Rural Studies, Sage Publications.
- Martinussen, J. (1997). *Society, State, and Market: A Guide to Competing Theories of Development*. London and New Jersey: Zed Books.
- Masot, A.N. ve Alonso, G.C. (2017). 25 Years of the leader initiative as European Rural Development Policy: The case of Extremadura (SW Spain). *Eur. Country*.9, 302–316.
- Matthews, A. (2014). What is the growth potential of EU agriculture?, Çevrimiçi: <http://capreform.eu/what-is-the-growth-potential-of-eu-agriculture/>.
- McDmnott, J. K. (1960). A Framework for Rural Development. *J.FE.*, Volume X, No. 8. 567-575.
- Milone, P., Ventura,F. ve Ye, J. (2015). *Constructing a New Framework for Rural Development*. Emerald Group Publishing Limited.
- Moseley, M. (2003). *Rural Development : Principles and Practice*. SAGE Publications Ltd.
- Moseley, M.J. (1996) Baseline studies for local rural development programmes: towards a methodology, *Planning Practice and Research*, 11(1): 19-36.
- Mukherjee, N. (2003). *Participatory Rural Appraisal: Methodology and Applications*, ve Indian. Concept: New Delhi.
- Nemes, G. (2005). *Integrated Rural Development: The Concept and its Operation*. Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences. Discussion Papers 2005/6.
- Nijkamp, P. (2008). XXQ factors for sustainable urban development: a system economics view, *Romanian Journal of Regional Science*, 2(1), 1-34.
- Nijkamp, P. ve Pepping, G. (1998). A Meta-analytical Evaluation of Sustainable City Initiatives. *Urban Studies*, 35(9), 1481-1500.

- Nijkamp, P. ve van Hemert, P. (2007). Going for Growth, ve Papers DYNREG14, Economic and Social Research Institute (ESRI). a Theoretical and Policy Framework.
- Nijkamp, P., Vleugel, J., Maggi, R. ve Masser, I. (1994). Missing Transport Networks in Europe. Aldershot: Avebury.
- Oakley, Peter Marsden, David. (1984). World Employment Programme Administrative Committee on Coordination. Task Force on Rural Development. International Labour Office for the ACC Task Force on Rural Development.
- OECD, (1990). Rural Development Policy. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD, (2011). Evaluation of Agricultural Policy Reforms in Turkey, OECD Publishing. Çevrimiçi: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264113220-en>.
- Olgun, F.A. ve Sevilmiş, G. (2018). AB'de LEADER Yaklaşımı ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Tarım Ekonomisi Dergisi 24 (1), 100-108.
- Oral, N., Sarıbal, O., & Şengül, H. (2013). Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Tarım Politikaları. In N.Oral Türkiye’de Tarımın Ekonomi Politikası 1923-2013, Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi & NotaBene Yayınları.
- Öğdül, H. (2010), Urban and Rural Definitions in Regional Context: A Case Study on Turkey, European Planning Studies Vol. 18, No. 9.
- Öngel, S., Uluçay, H. ve Etli, B. (2005). Türkiye’de kırsal alanların AB ve OECD kriterlerine göre yeniden tanımlanması. Öğüt, H.(Ed) Kırsal Planlama Üzerine Tartışmalar 1999-2009. (254-262) İstanbul/MSGÜ Basımevi.
- Özügürlü, M. (2011). Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Özdemir, S. (2012). “Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmden Yararlanma Olanakları: Gökçeada Örneği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23): 19-21.

- Örs, A.; (2013), “Konya İli Mevlana Kalkınma Ajansı Kırsal Kalkınma Desteklerinin Değerlendirilmesi” , (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye.
- Paul, R. (2013). Participatory Rural Appraisal (PRA) Manual, ve 2013. [Çevrimiçi]: http://himachal.nic.in/WriteReadData/1892s/15_1892s/1499233403.pdf. FAO (Food and Agriculture Organization).
- Posthumus, E. ve Morris, J. (2010). Implications of CAP Reform for Land Management and Runoff Control in England and Wales, *Land Use Policy*, 27 (1):42-50.
- Rahman, K.M., Edwards, D.J., Melville, L., El-Gohary, H. (2019). Implementation of bioenergy systems towards achieving United Nations’ sustainable development goals in rural Bangladesh. *Sustainability*. 11(14):3814.
- Randhawa, M. (1977). Green Revolution in Punjab, *Agricultural History*, 51 (4): 656–661.
- Ravinhill, J. (2014). *Global Political Economy*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Renwick, A., T. Jansson, P.H. Verburg, C. Revoredo-Giha, W. Britz, ve A. ve McCracken, D. (2013). Policy reform and agricultural land abandonment in the EU. *Land Use Policy*, 30, 446–457. Gocht.
- Ribeiro, M. ve Marques, C. (2002). Rural tourism and the development of less favoured areas—between rhetoric and practice. *Int. J. Tour. Res.* 4, 211–220.
- Rodenburg, C. ve Nijkamp, P. (1998). Mainports and Gateways in Europe A Comparative Contrast Analysis of Dutch and Finnish Cases. *Research Memorandum 1998-20*.
- Rosegrant, M. W., Paisner, M. S., Meijer, S., Witcover, J. (2001) *Global Food Projections to 2020: Emerging Trends and Alternative Futures*. Washington, DC: IFPRI.
- Ruano, L. (2003). *The Common Agricultural Policy and the European Union’s Enlargement to Eastern and Central Europe*, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, RSCno. 2003/3.

- Ruger, J. (2005). The Changing role of the World Bank in Global Health, *American Journal of Public Health*, 95 (1): 60-70.
- Sadiullah, K. (2006). *Local Government and Participatory Rural Development* : Gomal University.
- Sallinger-McBride, J. ve Picard, L, (1989). Rural Development Areas in Swaziland: The Politics of Integrated Rural Development, *Comparative Politics*, 22 (1): 1-22.
- Samuelson, P.A. (1967). *Economics: An Introductory Andysis*, McGraw-Hill.
- Saracu, A.F. ve Smochina, M. (2020). Socio-Economic Analysis and Strategies of Sustainable Rural Development in Romania. *Annals of Dunarea de Jos University. Fascicle I : Economics and Applied Informatics*, 26(3), 129–135.
- Saxena, S. (2012), “Problems Faced by Rural Entrepreneurs and Remedies to Solve It”, *Journal of Business and Management (IOSRJBM)*, 3(1): 23-29.
- Saxena, G., G. Clark, ve T. ve Ilbery, B. (2007). Conceptualizing integrated rural tourism. *Tour. Geogr.* 9, 347–370. Oliver.
- Schuh, E., Nair, K. ve Owen, F. (1970). Implications of the Green Revolution for Economic Growth: Discussion, *American Journal of Agricultural Economics*, 52 (5): 719-722.
- Selvi, M. ve Demirer, D. (2012). Ekolojik Tatil Çiftliklerinin TATUTA Projesi Deneyimine İlişkin Örnek Olay İncelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 187-202.
- Sen, B. (1970). Opportunities in the Green Revolution, *Economic and Political Weekly*, 5 (13): A33-A40.
- SgROI, F., ve E. ve Mineo, A.M. (2018). Agritourism and local development: A methodology for assessing the role of public contributions in the creation of competitive advantage. *Land Use Policy*, 77, 676–682. Donia.
- Shepherd, A. (1998). *Sustainable Rural Development*. London: Macmillan.

- Simmons, C. ve Kalantiridis, C. (1996). Making garments in Southern Europe: Entrepreneurship and labour in rural Greece. *Journal of Rural Studies*, 12(2), 169-185.
- Slee, B. (2019). Rural Tourism and Recreation in the EU. *Rural Policies Employ. Trans. Exp.* 333–350.
- Sonnenfeld, D. (1992). Mexico's Green Revolution, 1940-1980: Towards an Environmental History, *Environmental History Review*, 16 (4): 28-52.
- Steiner, A. ve Atterton, J. (2015). Exploring the contribution of rural enterprises to local resilience. *J Rural Stud* 40:30–45.
- Stockdale, A. ve Findlay, A.M. (2008). Rural in-migration: a catalyst for economic regeneration, *RuSource rural information network, Briefing* 171.
- Supyandi, D., Wulandari, E., Setiawan, I. (2017). Reviews on Theories and Practices of Modernization: Rural Experience in Indonesia. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 129, Third ICSPS: 129-132.
- Şahin, Y. (2013), *Kentleşme Politikası, Güncellenmiş 4. Baskı*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Raporu*, Ankara, YAYIN NO: KB: 3028- ÖİK: 810.
- Takım, A. (2012). *Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları*. Ankara Üniversitesi, *SBF Dergisi*, 67(2), 157-187.
- Tartıcı, N. B. (2010). "Kırsal Kalkınma Politikaları ve Avrupa Birliğine Uyum, Öğüt, H., *Kırsal Planlama Üzerine Tartışmalar 1999-2009*, 2013 (254-262) İstanbul/MSGSÜ Basımevi.
- Thorbecke, E. (2005). *Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues*, Paper prepared for the Many Dimensions of Poverty International Conference. Brasilia: UNDP International Poverty Centre.
- TKDK, (2019). *TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU, Çevrimiçi:*
<https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/TKDK.pdf>.

- Tolunay, A. ve Akyol, A. (2009). Kalkınma Ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar Ve Tanımlar . Turkish Journal of Forestry , 7 (2) , 116-127.
- Trouve, A. (2004). Agricultural policies: what future for regions? Comparative analysis between Bavaria and Schleswig Holstein, Centre d' Economie et Sociologie appliquées à l'Agriculture et aux Espaces Ruraux, Working Paper, 2004/4.
- TUSIAD, (2005). 21.Yüzyılda Türkiye Tarımı, Tarım Raporu.
- Uçak, H. (2006). Monitoring Agriculture of Turkey Before Accession Process for Membership, Journal of Central European Agriculture, Vol.7, no.3.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2009). Yerel Yönetimler ve Mali Özerklik: Türkiye ve Oecd Ülkelerinin Karşılaştırılmalı Analizi, BBalıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21).
- Van der Ploeg, J.D. Renting, H. Brunori, G. Knickel, K. Mannion, J. Marsden, T. Roest, K. Sevilla-Guzman, E. Ventura, F. (2000).Rural Development: From Practices and Policies towards Theory, Sociologia Ruralis, 40(4): 391-408
- Van Leeuwen, T. vd., (2009). Reading images: The grammar of visual design. London: Routledge..
- WCED- World Commission on Environment and Development, (1987). Our Common Future. Oxford University Press, Oxford.
- Wegren, S. (2016). The quest for rural sustainability in Russia. Sustainability, ve 8(7):602.
- Woods, M. (2009). Rural Geopgraphy: Blurring Boundaries and Making Connections, Progress in Human Geography, 33(6), 849-858.
- Woods, M. (2011) Rural. Routledge, Abingdon.
- Yalçındağ, S. (1993). Kırsal Kalkınma Projeleri ve Yerel Yönetimler, Friedrich Ebert Vakfı, 2.baskı, İstanbul.
- Yalçınkaya, N., Yalçınkaya, H. M. ve Çılbant, C. (2006). Avrupa Birliği'ne Oral, N. (2013). Tarım ve Gıdada Çokuluslu Şirketlerin Egemenliği(s.159-200) . In N.

Oral, Türkiye’de Tarımın Ekonomi Politikası) 1923-2013, Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.

Yalçinkaya, N., Yalçinkaya, H. M. ve Çılbant, C. (2006). Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi D.

Yamaç, Z. ve Zengin, B. (2017). Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Örnek Olay Analizi: Narköy. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(50), 300-312.

Yavillioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri, Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 59-77.

Yavuz, F. (2005). Türkiye’de Tarım. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları.

Yenigül, S.B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. Planlama 2017, ve 27(1):16-25.

Yoloğlu, A.C. ve Zorlu, F. (2020). Türkiye’de Kırsallığın Ve Kırsal Alanların Tanımlanması: Bir Yöntem Denemesi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 2, 145-176.

Zahrnt, V. (2011). A Guide to CAP Reform Politics: Issues, Positions and Dynamics. ECIPE Working Paper No. 03/2011, Çevrimiçi: <http://www.ecipe.org/ap>.

Zakkak, S., Radovic, A., Nikolov, S.C., Shumka, S., Kakalis, L., Kati, V. (2015). Assessing the effect of agricultural land abandonment on bird communities in southern-eastern Europe. Journal of Environmental Management., ve 164:171-179.